

Sosial mobilitet blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre

TALL

SOM FORTELLER

RAPPORTER / REPORTS

2023/28

Christian Sørlien Molstad og Anders Barstad

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå

Publisert: 30. august 2023

ISBN 978-82-587-1789-5 (elektronisk)

ISSN 1892-7513 (elektronisk)

Standardtegn i tabeller	Symbol
Ikke mulig å oppgi tall Tall finnes ikke på dette tidspunktet fordi kategorien ikke var i bruk da tallene ble samlet inn.	.
Tallgrunnlag mangler Tall er ikke kommet inn i våre databaser eller er for usikre til å publiseres.	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn Tall publiseres ikke for å unngå å identifisere personer eller virksomheter.	:
Desimaltegn	,

Forord

Denne rapporten ser på den sosiale mobiliteten blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Den tar utgangspunkt i 800 565 personer som var i alderen 30 og 40 år i 2019 (kohortene født i perioden 1979-1989), og ser på den sosiale statusen og den intergenerasjonelle mobiliteten i forhold til foreldrene. Analysene benytter registerdata relatert til yrkesinntekt og utdanningsnivå for å undersøke hvorvidt innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre kommer seg «opp og frem», da særlig sammenlignet med jevnaldrende i øvrig befolkning.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for befolkningsstatistikk og Forskningsavdelingen i SSB, representert henholdsvis ved Christian Sørlien Molstad og Anders Barstad. Hovedansvaret for utarbeidelse av kapittel 2 om litteraturgjennomgang og problemstillinger har vært hos Forskningsavdelingen, mens Seksjon for befolkningsstatistikk har hatt hovedansvaret for øvrige kapitler.

Prosjektet har fått støtte fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID), som del av samarbeidsavtalen om innvandrerrelatert statistikk og analyser. Medlemmene av referansegruppen for prosjektet takkes for gode innspill til arbeidet med rapporten. Lars Østby takkes særlig for gjennomlesning og nyttige tilbakemeldinger på utkast underveis i prosessen.

Statistisk sentralbyrå, 23. august 2023

Ann-Kristin Brændvang

Sammendrag

I denne rapporten ser vi på den sosiale mobiliteten blant personer som var i alderen 30 til 40 år i 2019. Fokuset ligger på den såkalte vertikale mobiliteten, det vil si bevegelsen oppover og nedover sosialt. Vi er særlig interessert i den sosiale mobiliteten til innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Hvordan er den sosiale mobiliteten til disse gruppene sammenlignet med øvrig befolkning i samme aldersgruppe?

Et hovedspørsmål vi stiller i rapporten er om de tydelige forskjellene i utfall med hensyn til inntekt og utdanning mellom barn av innvandrere og den øvrige befolkningen kan tilskrives ulikheter i sosial bakgrunn. Sønner og døtre av innvandrere tenderer til å starte lavere enn sønner og døtre i øvrig befolkning gitt foreldrenes lavere yrkesinntekt og utdanningsnivå. Fra tidligere forskning ser man også tegn til kjønnsforskjeller og variasjoner med hensyn til landbakgrunn i graden av sosial mobilitet. Er disse ulikhetene på gruppenivå et resultat av forskjellig utgangspunkt relatert til alderssammensetning, familiesituasjon eller kjennetegn ved foreldrene? Et annet spørsmål vi forsøker å besvare er om kjønnsspesifikke trekk ved den sosiale mobiliteten til menn og kvinner forklarer forskjellene mellom sønner og døtre av innvandrere.

Analysene i rapporten benytter registerdata om individuell yrkesinntekt og utdanningsnivå for å måle sosial status og den sosiale mobiliteten blant personer født i perioden 1979-1989 da disse personene var i alderen 30 til 40 år (2019). Vi fokuserer særlig på norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere som har kommet i førskolealder. Vi identifiserer også femten enkeltgrupper av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere basert på landbakgrunn som vies ekstra oppmerksomhet i analysene.

Ved å kombinere informasjonen om yrkesinntekt og utdanningsnivå konstruerer vi en nidelt sosial lagdeling. Vi ser klare forskjeller i den relative risikoen for å befinne seg nederst og øverst i lagdelingen. Barn av innvandrere (norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere) har generelt sett klart høyere risiko for å være i kategorien med svært lav utdanning og inntekt sammenlignet med øvrig befolkning. Det er likevel store variasjoner etter landbakgrunn, hvor grupper som somaliere og indere har langt større relativ risiko for å befinne seg henholdsvis i «bunnen» og «toppen» sosialt, mens andre grupper er likere den øvrige befolkningen eller har et mindre entydig mønster. Når vi kontrollerer for ulike trekk ved personen selv, familiesituasjon og farens inntekt og utdanningsnivå, ser vi at en del av ulikhetene mellom enkeltgrupper svekkes eller forsvinner. Dette tyder på at sosial bakgrunn har en del å si for ulikhetene i utfall.

Ved en nærmere analyse av den intergenerasjonelle inntektsmobiliteten, målt som endring i kvintiltilhørighet fra mødre til døtre og fra fedre til sønner, blir forskjeller mellom kjønnene synlige. Sønner av innvandrere gjør det generelt sett dårligere enn menn i den øvrige befolkningen, også når vi tar hensyn til hvilken «utgangsposisjon» de starter fra. Også når vi kontrollerer for andre bakgrunnskjenntegn framstår flere enkeltgrupper, slik som pakistanere, filippinere, kosovere og særskilt chilenerne, som å ha klart lavere oppadgående mobilitet sammenlignet med øvrig befolkning. Forskjellen mellom døtre av innvandrere og kvinner i den øvrige befolkning er langt mindre. Noen grupper, slik som vietnamesere, har til og med høyere sosial mobilitet sammenlignet med kvinner i den øvrige befolkningen når ulike personlige kjennetegn og familiebakgrunn kontrolleres for.

Det er også kjønnsforskjeller med hensyn til hvordan familiesituasjon, og spesielt det å ha barn, henger sammen med sosial mobilitet. Mens det å bo med barn svekker den oppadgående mobiliteten blant kvinner, øker den blant menn. Dette er muligens et uttrykk for at det å få barn har ulike konsekvenser for kvinner og menn med hensyn til prioritering av inntektsgivende arbeid.

Abstract

In this report, we look at the social mobility among persons who were in the age between 30 to 40 years in 2019. We focus on the so-called vertical social mobility, i.e. the movement up and down socially. Of particular interest is the social mobility of immigrants and Norwegian-born by immigrant parents. How does the social mobility of these groups compare with the rest of the population in the same age group?

A main question in this report is whether the distinct differences in outcomes with regards to income and education between children of immigrants and the rest of the population can be attributed to differences in social background. Sons and daughters of immigrants tend to start lower than sons and daughters in the rest of the population, given the parents' lower income and level of education. Previous research has also found signs of differences according to gender and variations with regard to country background in the degree of social mobility. Are these differences at group level a result of different starting points related to age composition, family situation or characteristics of the parents? Another question we attempt to answer concerns whether gender-specific features of social mobility among men and women explain observed differences between sons and daughters of immigrants.

The analyses in this report utilize register data on individual income and level of education to measure social status and social mobility among persons born in the period 1979 to 1989 at the time these were aged 30 to 40 years old (2019). We focus particularly on those born in Norway by immigrant parents and immigrants who arrived at pre-school age. We also identify fifteen groups of children of immigrants based on country background that are given extra attention in the analyses.

By combining data on individual income and level of education, we construct a social stratification with nine categories. We observe distinct differences in the relative risk of being at the bottom and top of the stratification. Children of immigrants (persons born in Norway by immigrant parents and immigrants who arrived at pre-school age) generally have higher risk of ending up in the category with very low education and income compared to the rest of the population. There are nevertheless significant variations according to country background, with groups such as Somalis and Indians having far greater relative risks of ending up at the "bottom" and the "top" socially. Other groups are more similar to the rest of the population or display a less unambiguous pattern. We see some of the differences between groups weaken or disappear altogether when controlling for features regarding the person, family situation and the father's income and level of education. This suggests that social background plays a role in generating some of the observed differences in outcome.

A closer examination of the intergenerational income mobility, measured as change in quintile ranking between mothers and daughters and sons and fathers respectively, reveals differences according to gender. Sons of immigrants generally have lower upward social mobility than men in the rest of the population. This is true even when we account for differences in "starting positions". Also when controlling for other background characteristics, groups such as Pakistanis, Filipinos, Kosovars and particularly Chileans appear to do worse than the rest of the population. The differences between daughters of immigrants and women in the rest of the population is far smaller. Some groups, such as the Vietnamese, even display higher upward social mobility compared to women in the rest of population when we control for differences in personal characteristics and family background.

Gender differences are also apparent in the link between family situation, especially with regards to having children, and social mobility. While living with children weakens upward mobility among women, it enhances mobility among men. This may express that having children entails different consequences for women and men regarding prioritizing paid work.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Introduksjon	7
1.1. Rapportens kapitler	8
2. Litteraturgjennomgang og problemstillinger	10
2.1. Hva er sosial mobilitet?	10
2.2. Indikatorer og tidligere undersøkelser	11
2.3. Hovedproblemstillinger og -hypoteser i denne rapporten	16
3. Datagrunnlag og utvalg	19
3.1. Datagrunnlag	19
3.2. Utvalg	20
4. Sosial status blant voksne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i 2019	25
4.1. Yrkesinntekt	26
4.2. Utdanningsnivå	29
4.3. Sosial lagdeling	33
4.4. Sannsynligheten for å havne i «bunnen» og på «toppen»	39
5. Intergenerasjonell mobilitet	49
5.1. Endring i status fra far til sønn og mor til datter	50
5.2. Intergenerasjonell mobilitet etter bakgrunnskjennetegn	55
6. Oppsummering og konklusjon	66
6.1. Hovedfunn og konklusjoner	66
6.2. Forslag til framtidige analyser	69
Referanser	71
Figurregister	74
Tabellregister	75

1. Introduksjon

Denne rapporten ser på den sosiale mobiliteten blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Nærmere bestemt tar den for seg den såkalte vertikale mobiliteten, det vil si hvorvidt personene er nedadgående eller oppadgående mobile. Er innvandrere og barn av innvandrere i stand til å komme seg «opp og frem» i det norske samfunnet?

I analysene tar vi utgangspunkt i personer som er i 30- til 40-årsalderen, dvs. personer som i all hovedsak er ferdig med eventuell skolegang og studier. Ut fra disse personenes utdanningsnivå og yrkesinntekt ser vi på «hvordan det har gått» for ulike grupper med innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, både sammenlignet med hverandre og med medlemmer av det som ofte omtales som «majoritetsbefolkningen» (her, den øvrige befolkning). Det er denne relative mobiliteten, personenes evne til å klatre eller falle på den sosiale stigen sammenlignet med sine jevnaldrende, som er hovedfokuset i denne rapporten.

I den sammenhengen er ikke bare trekk ved personen selv, slik som kjønn, innvandringskategori, landbakgrunn eller familiesituasjon, av interesse, men også foreldrenes bakgrunn. At forskjeller i evner og ressurser går i arv, er utgangspunktet for såkalte intergenerasjonelle analyser av sosial mobilitet. I slike analyser er et sentralt premiss at ulikheter som ellers kan synes å være individuelt betinget eller skyldes gruppetilhørighet, i virkeligheten har bakgrunn i forhold som reproduseres på tvers av generasjoner. Slike potensielle «historiske» årsaker til forskjeller skal vi også ta for oss i analysene i denne rapporten, ikke minst fordi barn av innvandrere i en del tilfeller starter på et lavere nivå sosialt enn mange av sine jevnaldrende.

Å emigrere til et annet land, det være seg frivillig eller tvungent,¹ innebærer en rekke potensielle kostnader. Slike kostnader kan omfatte tap av sosiale nettverk, av materielle verdier når personen(e) flytter og etablerer seg i det nye landet, samt tid og ressurser brukt til å gjøre seg kjent med kultur og språk.² Eventuell kompetanse opparbeidet i hjemlandet vil dessuten ikke nødvendigvis være overførbart til arbeidslivet i mottakerlandet. Innvandrere vil også kunne oppleve å møte barrierer på veien inn i samfunnet, det være seg knyttet til språkferdigheter, diskriminering eller annet. Et sentralt spørsmål er i hvilken grad slike kostnader bæres inn i neste generasjon. Påvirkes sjansene til barn negativt av at foreldrene innvandret til Norge?

Et alternativt perspektiv har vært at barn av innvandrere, istedenfor å «holdes tilbake» av foreldrenes bakgrunn som innvandrere, opplever høyere forventninger hjemmefra, blant annet med hensyn til utdanning. Et resultat flere mener å se, i det minste blant noen grupper, er en slags «utdanningsdriv», der barna i større grad gjør det bedre på skolen og sikter mot å ta høyere utdanning enn jevnaldrende med samme sosioøkonomiske bakgrunn (Bakken & Hyggen, 2018).

For å kunne se på slike sammenhenger har vi i analysene i denne rapporten skilt mellom innvandrere som kom i førskolealder, såkalte tidlig ankomne innvandrere, og innvandrere som har kommet senere. Dette skillet har vi gjort delvis fordi den førstnevnte gruppen i stor grad ligner norskfødte med innvandrerforeldre med hensyn til hvordan det har gått med dem i voksen alder, men ikke minst fordi vi i stor grad har informasjon om foreldrene til disse personene. For tidlig ankomne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre har vi dermed muligheten til å se på

¹ Skillet mellom frivillig («voluntary») og tvungen («forced») migrasjon er i de senere årene blitt utfordret. Det er blant annet blitt hevdet at de fleste typer migrasjon bærer preg av å enten være både frivillig og tvungen eller av at skillet mellom disse er avhengig av en rekke forhold, deriblant hvilke alternativer som er tilgjengelige for migranten, hvilke som anses som akseptable av migranten selv og andre aktører (inkl. migrasjonsmyndighetene i mottakerlandene) etc. For en diskusjon om temaet, se eksempelvis Erdal og Oeppen (2018).

² I såkalte neoklassiske økonomiske teorier i migrasjonsforskningen omtales slike kostnader ved migrasjon ofte som «investeringer» som migrantene gjør for å oppnå andre verdier. Utgangspunktet for slike analyser er at migrantene utvandrer når den forventede nytten ved å utvandre overgår (investerings)kostnadene, se Massey et al (1993).

den sosiale mobiliteten i et intergenerasjonelt perspektiv, med henblikk på i hvilken grad kjennetegn ved foreldrene har hatt betydning for hvor de selv har havnet.

Disse gruppene med tidlig ankomne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, som er i særskilt fokus i analysene i denne rapporten, er i hovedsak etterkommere av de første store innvandrergruppene i Norge. Bortsett fra innvandrere fra de nordiske landene, inkluderer dette primært grupper som etablerte seg i landet i tiårene fra slutten av 1960-tallet til 1990-tallet. De første store innvandrergruppene var arbeidsinnvandrere, på den tiden kalt «fremmedarbeidere», fra land i Sør(øst)-Europa, Nord-Afrika og Sør-Asia. Da disse innvandrerne begynte å komme til landet på slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet var det i prinsippet få restriksjoner på arbeidsinnvandring til Norge. Etter hvert ut over på 1970-tallet kom også personer på flukt fra konflikter og forfølgelse i land som Chile, Vietnam og Sri Lanka (Brochmann, 2003). Senere, fra begynnelsen av 1990-tallet, skulle det også komme flyktninger i kjølvannet av borgerkrigene i det tidligere Jugoslavia og fra land i Vest-Asia og Afrika som Somalia, Irak, Iran, Etiopia og Eritrea. Både flyktningene og arbeidsinnvandrere som kom, også før 1990-tallet, har dessuten hatt familie-medlemmer som har innvandret til dem i løpet av årene som har fulgt, enten for å gjenforenes eller for å stifte familie.

Barna av innvandrerne som kom på 70-, 80- og tidlig 90-tall er nå blitt voksne. Når vi her ser på den sosiale mobiliteten til etterkommerne av disse innvandrerne ser vi i realiteten også på integrering i et langsiktig perspektiv. Jevner ulikheter med utgangspunkt i den første generasjonen seg ut i den andre? Eller er det i stedet slik at disse forskjellene vedvarer og former livssjansene også til generasjonen som er født og/eller oppvokst i Norge? I analysene i denne rapporten vil vi forsøke å besvare dette.

1.1. Rapportens kapitler

Denne rapporten er inndelt i fem kapitler. I *kapittel 2* skal vi gjennomgå noen sentrale temaer og funn i forskningslitteraturen om sosial mobilitet. Vi skal også presentere problemstillingene og hovedhypotesene vi tester i analysene senere i rapporten. *Kapittel 3* redegjør for datagrunnlaget og utvalget som analysene baserer seg på, nemlig alle personer som var mellom 30 og 40 år i 2019.

I *kapittel 4* ser vi på disse personenes sosiale status, målt ved utdanningsnivå og yrkesinntekt, med særskilt fokus på tidlig ankomne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Ved å kombinere informasjonen om utdanningsnivå og yrkesinntekt grupperer vi personene i utvalget inn i en forenklet «lag»/«klasse»-inndeling og ser på sannsynligheten for å havne i de ulike «lagene»/«klassene» for gruppene av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre sammenlignet med den øvrige befolkningen. Vi ser spesielt på sannsynligheten for å havne på henholdsvis bunnen og toppen av det sosiale hierarkiet og hvilke kjennetegn ved personene, det være seg ved dem selv, familiesituasjonen og ved foreldrene, dette har sammenheng med.

Kapittel 5 tar for seg den sosiale mobiliteten fra den ene generasjonen til den andre, det vil si den såkalte intergenerasjonelle mobiliteten. Etersom vi har begrenset informasjon om foreldrenes utdanningsnivå, spesielt i tilfellene der foreldrene er innvandrere, benytter vi oss kun av yrkesinntekt som mål på sosial status. Bevegelsen i status fra en generasjon til en annen blir målt ved å sammenligne hvordan personene som var mellom 30 til 40 år i 2019 posisjonerte seg i forhold til hverandre med hensyn til yrkesinntekt relativt til hvordan foreldrene posisjonerte seg i forhold til personer i noenlunde samme alder da personene i utvalget var i tenårene. Basert på dette ser vi på sønner og døtres evne til å klatre sosialt i forhold til henholdsvis fedrenes og mødrenes utgangspunkt, med henblikk på kjennetegn slik som eksempelvis innvandringskategori, landbakgrunn, alder, sivilstand og foreldrenes utdanningsnivå.

Avslutningsvis oppsummerer vi hovedresultater og peker fram mot potensielle framtidige analyser i *kapittel 6*. Vi peker på både videre bruk av data fra registerkilder, men også fra utvalgsundersøkelser i kombinasjon med registerdata, som en mulig vei videre.

2. Litteraturgjennomgang og problemstillinger

I dette kapitlet gjennomgår vi noen sentrale hovedtemaer og -funn i litteraturen om sosial mobilitet, deriblant definisjoner av typer av sosial mobilitet. Vi presenterer også problemstillingene og hovedhypotesene vi tester i denne rapporten.

2.1. Hva er sosial mobilitet?

Sosial mobilitet omhandler samfunnsmedlemmers bevegelse mellom forskjellige grupper og nivåer i samfunnet. Et grunnleggende skille gjøres mellom horisontal og vertikal mobilitet. *Horisontal* mobilitet betegner bevegelse mellom grupper i samfunnet med samme status (P. Sorokin i Westoff et al. (1960)). Et eksempel på dette kan være når personer skifter jobb og går over i stillinger i andre sektorer av økonomien med noenlunde samme inntektsnivå og prestisje. *Vertikal* mobilitet henviser på sin side til mobilitet som skjer mellom grupper som har ulik status, det vil si høyere eller lavere enn den personen i utgangspunktet var i. I denne rapporten er det denne siste typen mobilitet vi er opptatt av, det vil si om personer er oppadgående eller nedadgående mobile.

Det skilles videre mellom såkalt intergenerasjonell og intragenerasjonell mobilitet. *Intergenerasjonell* mobilitet kan defineres som graden av endring av ressurser, goder, status og makt fra foreldregenerasjonen til deres barn. Dette i motsetning til den *intragenerasjonelle* mobiliteten, som er hvordan en persons ressurser, goder, status og makt endres gjennom personens eget livsløp (Grønmo et al., 2021). Begge av disse typene mobilitet er et tema i denne rapporten, selv om den intergenerasjonelle mobiliteten er den eneste vi observerer direkte gjennom analysene vi gjør (i kapittel 5). Forskjellene og likhetene i sosial status vi ser i kapittel 4 mellom innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre sammenlignet med majoritetsbefolkningen reflekterer strengt tatt et øyeblikksbilde. I analysene i kapitlet ser vi likevel etter individuelle og kontekstuelle trekk som kan forklare hvorfor personene havner der de gjør, det vil si faktorer som indirekte sier oss noe om den personenes sosiale klatring i løpet av livet.

Et grunnleggende premiss for (vertikal) sosial mobilitet er at det eksisterer ulikheter i samfunnet som kommer til uttrykk gjennom forskjeller i ressurser, status og makt. Å studere sosial mobilitet innebærer derfor å utvide kunnskapen om hvordan tilgangen til disse godene fordeles. Man kan i denne sammenhengen snakke om «åpenheten» til sosiale systemer. Noen systemer er preget av liten grad av åpenhet, det vil si at «arvede» ulikheter, slik som sosial bakgrunn, spiller en stor rolle i å forme individets evne til å klatre (Van Leeuwen, 2009). I slike systemer vil den sosiale mobiliteten være lav. Ekstreme tilfeller av dette vil man finne i samfunn der klasse- eller kastetilhørighet preger livssjansene til den enkelte. I åpne systemer vil disse sammenhengene derimot være svakere og den sosiale mobiliteten som en følge høyere (Hjellebrekke & Korsnes, 2012, s. 12-13).

Det er med andre ord ikke noe gitt motsetningsforhold mellom ulikhet og høy grad av sosial mobilitet. Gitt stor «åpenhet» kan den sosiale mobiliteten være høy samtidig som forskjellene er store med hensyn til fordelingen av ressurser og status i samfunnet. I en intergenerasjonell kontekst vil det så fall være avgjørende at foreldrenes bakgrunn ikke spiller en stor rolle i å bestemme fordelingen blant barna. I perspektivet til livsløpet til den enkelte, altså i en intragenerasjonell kontekst, vil det likeledes være viktig at mobiliteten, det vil si bevegelsen opp eller ned i det sosiale hierarkiet, ikke er begrenset (eller uforholdsmessig forsterket) av den enkeltes gruppetilhørighet.

Når vi i denne rapporten ser på utfall blant personer som er i alderen 30- til 40 år med hensyn til inntekt og utdanning, er det derfor ikke nødvendigvis et tegn på manglende sosial mobilitet at det er til dels store inntekts- og utdanningsforskjeller. Dette avhenger i stedet av prosessene som fører fram til disse ulikhetene. Dersom personenes inntekt i liten grad avgjøres av foreldrenes inntekt

eller eget kjønn, innvandringsbakgrunn eller landbakgrunn vil vi kunne si at mobiliteten er høy tross ulikhetene.

Sosial mobilitet blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre

I introduksjonen i denne rapporten var vi inne på spørsmålet om potensielle kostnader ved innvandring og i hvilken grad disse kostnadene påvirker livssjansene til generasjonene som vokser opp i landet. Både innvandrere og barn av innvandrere starter ofte (men, som vi skal se, ikke alltid) fra et «lavere» utgangspunkt enn mange i den øvrige befolkningen. Dette gjelder i det store og det hele uansett hvilke indikatorer man benytter for sosial mobilitet.

Den intergenerasjonelle mobiliteten blant barn av innvandrere betraktes derfor av mange som den virkelige testen på om integrasjonspolitikken er vellykket, se eksempelvis OECD (2017) og OECD (2022). Dersom den sosiale mobiliteten er lav, og forskjeller fra foreldregenerasjonen har en tendens til å gå i arv til barna, er risikoen potensielt stor for økt utenforskap og dårlige levekår. Som allerede nevnt bidrar studier av den sosiale mobiliteten på tvers av generasjoner derfor også til kunnskap om den langsiktige integreringen av innvandrergruppene som har etablert seg i Norge og etterkommerne deres.

I den forstand er det viktig å gjøre et skille mellom årsaker til eventuell lav eller høy sosial mobilitet som er spesifikke for grupper av innvandrere og barn av innvandrere, og på den andre siden mer generelle årsaker som henger sammen med andre kjennetegn som eksempelvis kjønn, utdanningsnivå og/eller foreldres utgangspunkt. Dersom evnen til å komme seg «opp og frem» i det norske samfunnet i stor grad avhenger av foreldrenes ressurser, vil det være større sannsynlighet for at gruppene av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som har foreldre med lav utdanning og inntekt vil ende opp lavere på den sosiale stigen enn grupper der foreldrene har høyere utdanning og inntekt, alt annet likt. Mangelen på oppadgående mobilitet vil i så fall være et tegn på generelt lav sosial mobilitet i samfunnet. Klatrer derimot personene i de aktuelle gruppene «kortere» enn sammenlignbare personer, det vil si personer som har samme type familiebakgrunn, er det derimot aktuelt å holde muligheten åpen for at innvandrerne/de norskfødte med innvandrerforeldre møter særskilte hindre. Dette kan eksempelvis være diskriminering basert på etnisitet eller innvandrerbakgrunn eller, for innvandrere, norskferdigheter.

I analysene senere i denne rapporten vil vi ikke kunne si noe om årsaker til eventuelle utfordringer (eller fordeler) som er spesifikke for grupper av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Et hovedmål er istedenfor å forsøke å identifisere slike tendenser til høyere eller lavere mobilitet i seg selv, og istedenfor overlate til senere undersøkelser å gi en forklaring av tendensene ved hjelp av data hentet eksempelvis fra utvalgsundersøkelser. Slike undersøkelser vil bedre kunne gi mål på forhold knyttet til sosial mobilitet og integrering som går ut over registerdata slik som dem brukt i denne rapporten. I kapittel 6, der vi oppsummerer resultatene fra analysene i den foreliggende rapporten, skal vi forslagsvis antyde retninger for videre analyser og valg av datakilder.

2.2. Indikatorer og tidlige undersøkelser

Indikatorer på sosial mobilitet: Utdanning, inntekt og klasse

Som med mange andre sosiale fenomener er det naturlig å benytte flere indikatorer for å måle sosial mobilitet. Den vanligste framgangsmåten i forskningslitteraturen er å vurdere sosial mobilitet på bakgrunn av tre hovedtyper av slike indikatorer: a) Utdanningsnivå, b) inntekt og c) yrke eller klasse. Indikatorene fra disse hovedtypene kan ikke ses isolert fra hverandre, ettersom de i stor grad samvarierer og avhenger av hverandre.

En særlig sentral rolle spiller utdanning. Det er for eksempel en utfordring for mange innvandrere at de enten har lavt utdanningsnivå eller problemer med å få godkjent utdanningen de har tilegnet seg. Lav utdanning utgjør en potensiell hindring for integrering i arbeidslivet, ikke minst ettersom det norske arbeidsmarkedet er svært kompetansekrevende. Mindre enn 4 prosent av sysselsettingen består av enkle jobber, definert som jobber som har rutinepregede oppgaver som krever håndholdte verktøy og ofte litt fysisk innsats. Dette er den laveste andelen i OECD (OECD, 2022). Bare halvparten av disse jobbene gjøres av majoritetsbefolkningen. Dette reflekterer en viss grad av «etnisk» segregering i det norske arbeidsmarkedet, der innvandrere utgjør en disproporsjonalt stor andel av arbeidstakerne i visse sektorer. Også innenfor sektorer er det tegn på segregering i form av lagdeling som følger innteks- og statusforskjeller mellom stillinger. I blant annet helsesektoren, hotellbransjen og i fiskeforedlingsindustrien er det klare tendenser til at innvandrere inntar de lavest betalte og mest manuelle yrkene, mens personer fra majoritetsbefolkningen innehar de best betalte stillingene med høyest status (Friberg & Midtbøen, 2018; Østbakken et al., 2022).

Slik segregering i arbeidslivet kan ha ulike årsaker, hvorav flere ikke nødvendigvis er direkte relatert til forskjeller i utdanningsnivå. Mangel på språkferdigheter kan, som vi allerede har vært inne på, være en potensiell barriere for innvandreres integrering.³ Ulikhetene i utdanningsnivå er likevel til dels såpass store at det er det er naturlig å anta at de spiller en rolle i å forklare noen av de observerte ulikhetene med hensyn til både sysselsetting og fordelingen av jobber i arbeidslivet. I en sammenligning av personer i alderen 20 til 39 år, der innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra land i Øst-Europa utenom EU, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand ble jamført med personer i den øvrige befolkningen, fant Olsen og Bye (2021) klare forskjeller. Hele 40 prosent av innvandrere fra Asia, Afrika etc. hadde kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning i 4. kvartal 2020. Det var mer enn det dobbelte av andelen i den øvrige befolkningen, 18 prosent.

Mens forskjellene var til dels betydelige mellom majoritetsbefolkningen og innvandrere, var de mindre mellom den øvrige befolkningen og de norskfødte med innvandrerforeldre. I sistnevnte gruppe hadde kun 24 prosent grunnskoleutdanning som høyeste utdanning. Ved siden av forskjeller basert på innvandringsbakgrunn, fant Olsen og Bye også klare kjønnsforskjeller. Kvinner hadde gjennomgående høyere utdanning enn menn, uansett innvandringsbakgrunn. Blant norskfødte med innvandrerforeldre var det eksempelvis nesten dobbelt så mange menn som kvinner som kun hadde grunnskole (31 prosent versus 17,5 prosent). Forskjellen i andelen med høyere utdanning var størst i den øvrige befolkningen. Mens 55 prosent av kvinnene hadde høyere utdanning, gjaldt dette bare for 34 prosent av mennene (Olsen & Bye, 2021, s. 29). Andelen med lav utdanning er særlig høy blant menn med foreldre fra Afrika.

At utdanningsforskjellene var langt mindre blant norskfødte med innvandrerforeldre, bidro til at andelen som var aktive, enten i utdanning eller yrkesliv, var betydelig høyere blant norskfødte med innvandrerforeldre enn blant innvandrerne fra samme del av verden. I 4. kvartal 2020 var differansen i forhold til majoriteten på 4 prosentpoeng, mens tilsvarende differanse for innvandrerne var 19 prosentpoeng (gjelder aldersgruppen 16-39 år som kommer fra, eller har foreldre som kommer fra, Europa utenom EU/EØS, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, og Oseania utenom Australia og New Zealand). Menn som hadde foreldrebakgrunn fra Afrika og Sør-/Mellom-Amerika hadde færrest aktive, mens norskfødte kvinner med innvandrerbakgrunn fra Øst-Europa (unntatt EU) hadde flest (Olsen & Bye, 2021).

Det er med andre ord en klar tendens til at det å være «aktiv» i voksen alder, i den forstand at man er under utdanning eller er i arbeid, avhenger av utdanningsnivå, uansett hvilken innvandrings-

³ I en multivariat analyse av sammenhengen mellom ulike indikatorer på integreringen fant Barstad & Molstad (2020) at (egenvurderte) norskferdigheter var en av indikatorene som i størst grad var positivt korrelert med ikke bare sysselsetting, men også opplevelse av sterkere tilhørighet til Norge, sosial kontakt og mindre ensomhet.

bakgrunn man har. Som Olsen og Bye (2021) skriver er det særlig fullføring av videregående skole som har betydning (s. 30). Selve utdanningsløpet har derfor mye å si for hvordan det går senere i livet. Instebø et al. (2021), som ser på utdanningsløpet og deltakelse i arbeidsmarkedet og inntekt til innvandrere som var født mellom 1980 og 1990 og som var under 17 år da de kom til Norge, finner systematiske forskjeller mellom de som kom i førskolealder og de som kom senere i barndommen. Blant annet manglet flere av de som innvandret sent i barndommen oppnådd sluttkompetanse i videregående opplæring. Færre av disse deltar og fullfører også høyere utdanning, men både disse forskjellene og de lavere sysselsettingsandelene og inntekten til de «sent» ankomne innvandrerne synes i større grad henge sammen med forskjeller i utdanningsnivå og særlig i sluttkompetanse fra videregående skole.

Når det er sagt, viser studier av gjennomføringen i videregående utdanning at gutter med innvandrerbakgrunn er særlig utsatt for å droppe ut av videregående skole på yrkesfag eller stryke på eksamen. Andelen som ble rammet av dette blant gutter født i Norge av innvandrerforeldre, var 35 prosent i 2014-2020-kullet. Blant jenter med samme bakgrunn på allmennfag var det til sammenligning bare 8 prosent som ble utsatt for dette (OECD, 2022, s. 159). Noe av bakgrunnen er problemene med å få lærlingekontrakt. Gutter født i Norge av innvandrerforeldre har 12 prosentpoeng lavere sannsynlighet for å få lærlingkontrakt, selv kontrollert for karakterer, fravær og foreldrenes utdanning (OECD, 2022, s. 161).

Mens en persons utdanning- og inntektsnivå i prinsippet gir relativt endimensjonale mål på hans/hennes status og ressurser, reflekterer yrkes- og klassetilhørighet mer komplekse sammenhenger. Inntekt, og til dels utdanning, kan i prinsippet leses som å indikere ulike typer kapital. Et skille, basert på inndelinger først utviklet av Pierre Bourdieu (2010), gjøres ofte mellom sosial, kulturell og økonomisk kapital. Denne inndelingen, som har fokus på ulike dimensjoner ved ressursene som er tilgjengelige for personer i samfunnet, utgår fra at de forskjellige kapitalformene kan veksles inn for hverandre og spiller en viktig rolle i å strukturere maktrelasjonene i samfunnet. En annen tilnærming tar utgangspunkt i yrkestilhørighet. Ved å rangere yrkesgrupper etter prestisje kan man måle bevegelse opp og ned på såkalte «prestisjeskalaer» (Hjellebrekke & Korsnes, 2012). En grunn til å benytte nettopp yrkestilhørighet som indikator på sosial status er at yrkesstruktur og -tilhørighet i stor grad former samfunnslivet og forholdet mellom enkeltmennesker (Blau & Duncan, 1978, s. 6-7). Forholdet mellom eksempelvis utdanning og inntekt må i stor grad forstås gjennom hvordan de påvirker og blir påvirket av yrkestilhørighet.

I forskningslitteraturen om sosiale klasser er det ikke enighet om rollen identitet spiller i klassebegrepet. Må personene selv oppleve seg som å tilhøre klassen de «tilhører»? Er det eksempelvis nødvendig at personer i en eventuell «arbeiderklasse» ser på seg selv som «arbeidere» for at denne klassen skal sies å eksistere? Noen forskere mener at det snarere er måten klassetilhørighet strukturerer samfunnslivet og livssjansene til den enkelte som er det viktigere, snarere enn om de selv aktivt identifiserer seg med klassen (Bottero, 2004).

Når vi i denne rapporten opererer med en lagdeling, der vi rangerer utvalget vi analyserer i en nidelt rangering basert på utdannings- og inntektsnivå (delkapittel 4.3), er dette ikke basert på en identifisering av sosiale klasser. Det er nemlig ikke uten videre grunnlag for å anta at gruppene vi lager reflekterer likheter ut over de to kjennetegnene (individuell yrkesinntekt og utdanningsnivå) vi baserer inndelingen på. Å skulle identifisere grupper med personer med et slags «skjebnefelleskap» og/eller felles identitet, ligger langt utenfor rammene for denne rapporten. Lagdelingen som tas i bruk i analysen i denne rapporten sikter i stedet mot å skille ut deler av utvalget som har kombinasjoner av særskilt høy eller lav økonomisk og kulturell kapital (i den grad utdanningsnivå gir en indikasjon på dette), med andre ord grupper som har spesielt gode eller dårlige forutsetninger til å avansere i det norske samfunnet.

Studier av intergenerasjonell mobilitet

De tilsynelatende mindre forskjellene blant etterkommerne av innvandrere kan tyde på at ulikhetene minker med tiden og på tvers av generasjonene. Resultater fra deskriptive studier av norskfødte med innvandrerforeldres utdanning og inntektsnivå synes å bekrefte at etterkommerne generelt sett gjør det bedre enn foreldrene sine.

Kirkeberg et al. (2019) tar for seg 8 464 norskfødte i alderen 25-39 år i 2017 (kohortene 1978-1992), med innvandrerforeldre fra Pakistan, Tyrkia, Marokko, Vietnam, India og Chile. Studenter er holdt utenfor, og det er forsøkt å unngå å ta med dem som ikke har dannet egne privathusholdninger. I rapporten blir blant annet utdanningsnivået til innvandrerforeldrene i 1993 sammenlignet med deres norskfødte barns utdanningsnivå som voksne i 2017. Utdanningen til foreldrene måles som utdanningsnivået til hovedinntektstakeren⁴ i familien i 1993, da barna var i alderen 1-15 år.

Blant barn uten innvandrerbakgrunn og som hadde en hovedinntektstaker med lav utdanning i 1993, hadde 27 prosent fullført høyere utdanning som voksne. Blant norskfødte 25-39 år med pakistansk bakgrunn i samme situasjon (hovedinntektstaker med lav utdanning), hadde 39 prosent fullført utdanning på høgskole- eller universitetsnivå i 2017. Blant norskfødte med marokkansk bakgrunn var tilsvarende andel noe mindre (33 prosent), men likevel over andelen for dem uten innvandrerbakgrunn. Blant barn med foreldre fra India og Vietnam som hadde lav utdanning, var det over halvparten som hadde fullført høyere utdanning.

Også inntektstillene viser en høy generasjonsmobilitet blant alle gruppene av norskfødte med innvandrerforeldre. Mange norskfødte barn av innvandrerforeldre har gjort det klart bedre inntektsmessig enn sine foreldre da de var på samme alder. Pakistanske innvandrerforeldre 25-39 år hadde i 1993 en median yrkesinntekt som utgjorde 65 prosent av median yrkesinntekt til den jevnaldrende mannlige befolkningen totalt. Blant deres norskfødte sønner i samme alder i 2017 hadde tilsvarende inntektsandel økt til 98 prosent. Blant pakistanske mødre og deres døtre har det vært en enda større endring i det relative inntektsnivået.

Multivariate analyser, der man kontrollerer for foreldrenes bakgrunn og andre bakgrunnskjennetegn, bekrefter at forskjellene i stor grad minker, men at det er betydelige variasjoner, blant annet avhengig av foreldrenes landbakgrunn. I en analyse av utdannings- og inntektsforskjeller sammenligner Hermansen (2016) norskfødte med innvandrerforeldre og de som innvandret før fylte sju år, med majoritetsbefolkningen (to norskfødte foreldre), for kohortene 1973-1982, gitt at de var bosatt i Norge i 2012. Utdanningsnivået for barn ble målt som det høyeste nivået ved 30-årsalder, mens utdanningsnivået blant foreldrene ble målt som høyeste nivå når barnet var 16 år gammelt. Inntekten blant etterkommerne ble målt som gjennomsnittlig bruttoinntekt når hen var 30-34 år. Inntekten ble rangert relativt til andre etterkommeres inntekt. Det ble beregnet en kohortspesifikk persentil som viste plasseringen i inntektsfordelingen, varierende fra 0 til 100. Inntekten til foreldrene ble målt når barnet var mellom 13 og 20 år, summert for begge foreldrene. Inntekten ble på samme måte som for barna rangert i forhold til andre foreldre. I studien inngår også informasjon om bosted (fylke og grunnkrets), samt barnas kjønn, om det var førstefødt, antallet søsken og mors alder ved fødsel. I analysen skiller Hermansen mellom 9 etniske minoritetsgrupper: Nordiske, vestlige land, Øst-Europa, Pakistan, Vietnam, Asia, Midtøsten, Afrika og Sør-Amerika.

Gjennomgående finner Hermansen sterkt reduserte sosioøkonomiske forskjeller blant etterkommerne sammenlignet med foreldregenerasjonen. Blant pakistanske etterkommere er for

⁴ Den av foreldrene med høyest inntekt.

eksempel 44 prosent av gapet i utdanningsår sammenlignet med majoritetsbefolkningen borte på en generasjon, og 76 prosent av gapet i inntekter. Samtidig er det betydelige variasjoner etter foreldrenes landbakgrunn. Norskfødte med innvandrerforeldre som har europeisk og vestlig bakgrunn reproducerer i stor grad sine foreldres status. Norskfødte menn med foreldre fra Sør-Amerika gjør det faktisk dårligere enn foreldregenerasjonen på inntektsindikatoren. Etterkommerne fra Øst-Europa er litt bak majoritetsbefolkningen, uten kontroll for foreldrenes ressurser. Når det kontrolleres for foreldrenes ressurser og for bosted, gjør etterkommerne det imidlertid bedre enn majoritetsbefolkningen. Det er særlig de med vietnamesisk bakgrunn som gjør det bra når det kontrolleres for kjennetegn ved foreldrene og andre faktorer.

Mens landbakgrunn, eller kjennetegn som sammenfaller med disse, synes å spille en rolle, framstår også alder ved ankomst å være et viktig moment for de barna av innvandrere som også selv har innvandret. Her er det naturlig å skille mellom innvandrere med hensyn til om de har kommet som barn eller som voksne. Som vi skal komme tilbake til i delkapittel 3.2 vil personer som har kommet som barn ha en større eller mindre del av sosialiseringen sin i Norge, noe som gjør at de vil dele utgangspunkt med norskfødte med innvandrerforeldre. I det minste er dette tilfelle i den forstand at de har skolegang og store deler av oppveksten i landet, men samtidig har foreldre som er født i utlandet. Dette er en av grunnene til at disse gruppene ofte analyseres sammen, slik som hos Hermansen (2016) og i analysene i den foreliggende rapporten. Et viktig spørsmål er hvor tidlig man må komme for å nyte de fordelene ved å komme som barn. Tidligere, utenlandske studier som har tatt for seg alder ved innvandring og prestasjoner med hensyn til karakterer i grunnskolen (Böhlmark, 2008), utdanningsnivå, på arbeidsmarked og med hensyn til ekteskapsmønster (Guven et al., 2019), har pekt på seks til tolvårsalderen som et viktig vannskille, hvor senere innvandring er assosiert med betraktelig mer negative resultater. Ulikheter i språkferdigheter pekes på som en viktig faktor, ettersom tilegnelsen av et nytt språk er mer utfordrende for eldre barn enn for yngre.

Hermansen (2017) bruker mye av det samme datamaterialet som i den allerede nevnte intergenerasjonelle studien i en artikkel der han ser på hvordan alder ved innvandring påvirker integrasjonen senere i livsløpet. I tillegg til inntekt og utdanning analyseres også yrkestilhørighet (fra A/A-registeret) og andelen som har mottatt sosialhjelp. Han finner at det er særlig uheldig å innvandre i alderen 13-18 år, og framfor alt for dem som kommer fra fjerntliggende og økonomisk mindre utviklede områder. De sosioøkonomiske resultatene blir gradvis dårligere jo senere i barndommen en innvandrer. Det er ingen tydelige terskeeffekter.

Lønnsstatistikk fra SSB bekrefter disse funnene. Innvandrere som bosatte seg før 6-års alder har høyere lønn enn andre innvandrere. Som Olsen og Bye (2021) skriver er «mønsteret [...] tydeligst for de i alderen 30-39 år. For innvandrere fra Asia i denne aldersgruppen tjener de som bosatte seg i alderen 0-5 år (46 090 kr) 21,6 prosent mer enn de som bosatte seg i alderen 16-19 år (37 900 kr). Lønnsforskjellen mellom de tidligst bosatte og norskfødte med innvandrerforeldre (46 800 kr) var ikke mer enn 1,5 prosent i favør av sistnevnte» (s. 52).

Ved siden av kjennetegn ved personen, slik som landbakgrunn og alder ved innvandring, er det flere trekk ved familiesituasjon og omgivelser som er blitt trukket fram som potensielle faktorer i den intergenerasjonelle mobiliteten. Et eksempel på dette er bosted og boligsegregasjon. En litteraturogennomgang i regi av OECD (2017), indikerer at det å vokse opp i fattige og depriverede nabolag har negative konsekvenser for stillingen på arbeidsmarkedet som voksen. Bokonsentrasjonen av innvandrere som sådan synes imidlertid som å ha mindre entydige effekter, og kan i noen tilfeller være positiv, avhengig av hvilke ressurser som finnes i de etniske nettverkene. Hermansen (2016) kontrollerer i sin analyse for bostedet under oppveksten til de norskfødte med innvandrerbakgrunn, målt som bostedsfylket ved alder 16 år, og hvilken grunnkrets de bodde i på samme alderstrinn. Han finner at kontrollen for bosted har relativt liten effekt, utover det som forklares av foreldrenes sosioøkonomiske bakgrunn.

Botid i foreldregenerasjonen kan ifølge OECDs litteraturstudie ha en positiv, men liten effekt. Gode språkferdigheter blant foreldrene har i noen undersøkelser vist seg å ha positive virkninger på etterkommernes utdanningsnivå, særlig når barna er unge.

Et annet interessant spørsmål er hvordan ekteskaps- og familiemønstre påvirker den sosiale mobiliteten. En nylig norsk studie finner at blant kvinner har både innvandrere og etterkommere som gifter seg med en som innvandrer fra opprinnelseslandet, over tid en dårligere arbeidsmarkedsutvikling enn de som gifter seg med en med samme landbakgrunn som bor i Norge. For menn er forskjellene små (Mohn, 2020).

2.3. Hovedproblemstillinger og -hypoteser i denne rapporten

Resultatene fra tidligere undersøkelser reiser flere spørsmål. Litteraturoversikten til OECD peker blant annet på flere viktige kunnskapsmangler. Vi vet blant annet lite om hvordan utviklingen av den intergenerasjonelle mobiliteten er knyttet til den intragenerasjonelle. Varierer mobiliteten blant etterkommerne med om foreldregenerasjonen beveger seg oppover eller nedover sosialt sett? Det mangler også forskning som viser hvordan forskjellige grunner til innvandring eller innvandrernes rettslige status påvirker den intergenerasjonelle mobiliteten (OECD, 2017).

I denne rapporten skal vi konsentrere oss om sammenhengen mellom ulike bakgrunnskjennetegn ved innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre og om de klatrer sosialt. Et mål ved studiene som har sett på den sosiale mobiliteten blant personene i disse gruppene har vært å identifisere slike kjennetegn som kan forklare forskjeller vi ser mellom enkeltgrupper og når gruppene sammenlignes med majoritetsbefolkningen. Til grunn for letingen etter slike bakgrunnskjennetegn er en antagelse om at ulikhetene vi observerer mellom grupper basert på innvandringskategori og/eller landbakgrunn er et uttrykk for andre kjennetegn som avgjør den sosiale mobiliteten, eksempelvis forskjeller i kjønns- og/eller alderssammensetning, familiesituasjon eller foreldres utgangspunkt. Denne nullhypotesen utgår med andre ord fra et utgangspunkt om at det ikke er det faktum at personene har innvandrerbakgrunnen som i seg selv gjør at de gjør det bedre eller dårligere enn personene man sammenligner de med. Basert på dette forventer vi derfor å se at *ulikhetene mellom barna av innvandrere og majoritetsbefolkningen vil forsvinne når det kontrolleres for trekk ved foreldrene og andre kjennetegn (H0)*.

Resultatene fra tidligere undersøkelser er ikke entydige. Noen av resultatene tyder som nevnt på at barn av innvandrere, og særlig visse grupper (eksempelvis vietnamesere), gjør det bedre enn sine jevnaldrende når en tar høyde for ulikheter i utgangspunkt. Evnen til å klatre sosialt er med andre ord tilsynelatende større for disse gruppene når de jamføres med sammenlignbare personer. Dette gjelder ikke alle barn av innvandrere. Som Hermansen (2016) påpeker framstår menn med sør-amerikansk bakgrunn som å tjene mindre, selv når trekk ved familiebakgrunn og nabolaget de vokste opp i kontrolleres for. Mens det for noen grupper synes å være en «oppdrift» i forhold til majoritetsbefolkningen, virker det som den sosiale mobiliteten for andre er noe hemmet.

Bakgrunnen til disse ulikhetene i tendensen til å klatre sosialt er ikke åpenbare. Det er mulig at forskjellene skyldes forhold og trekk som ikke er blitt kontrollert for. I analysene i den foreliggende rapporten skal vi kontrollere for en rekke variabler, relatert til personen selv, familieforhold i målåret, trekk ved familiesituasjon da personen var i midten av tenårene og ved foreldrene, når vi ser på både risikoen for å havne nederst eller øverst i den sosiale lagdelingen og med hensyn til graden av intergenerasjonell mobilitet. Et av målene ved analysene vil være å se på betydningen av de enkelte kjennetegnene og foreslå retningen for framtidige analyser (se kapittel 6).

Et annet aspekt ved sosial mobilitet som er blitt pekt på i tidligere undersøkelser er kjønnsforskjeller. Et tilsynelatende mønster er at den sosiale mobiliteten blant sønner og døtre av innvandrere forløper noe ulikt, også innenfor enkeltgrupper. Norskfødte kvinner med

innvandrerforeldre synes eksempelvis å klatre særlig mye i forhold til sine mødre med hensyn til yrkesinntekt (Kirkeberg et al., 2019). I en del av analysene ser man også at det er menn i enkeltgrupper som gjør det relativt sett dårligere når en kontrollerer for ulike kjennetegn ved foreldre og annet, som i de nevnte analysen til Hermansen (2016). Noe av den relative «suksessen» til kvinnelige barn av innvandrere kan skyldes det lavere inntektsmessige utgangspunktet for innvandrerforeldrene relativt til fedrene. Det skal med andre ord mindre til for døtrene å klatre før de har bedret den relative posisjonen sin i forhold til mødrene. En annen mulig forklaring er den nevnte forskjellen i graden av fullføring av videregående skole og høyere utdanning. Utdanning er, som vi har sett, en viktig «vei» inn i det norske arbeidslivet og opp den sosiale stigen. Forskjell i yrkesaktivitet og inntekt synes derfor i en betydelig grad å være et resultat av forskjeller i utdanningsnivå. At flere kvinnelige enn mannlige barn av innvandrere oppnår fullført videregående skole og tar høyere utdanning kan bidra til at kvinnene klatrer høyere ut fra foreldrenes utgangspunkt.

I analysene i denne rapporten skal vi blant annet se nærmere på den sosiale mobiliteten med fokus på den intergenerasjonelle «bevegelsen» fra mor til datter og far til sønn. Ved å se på den intergenerasjonelle mobiliteten for menn og kvinner separat kan vi fange opp eventuelle forskjeller i hvilke faktorer som har betydning for den relative bevegelsen opp og ned. En hovedhypotese i disse analysene vil være *at forskjellene vi ser mellom barn av innvandrere og øvrig befolkning, både på overordnet og på (land)gruppenivå, vil forsvinne dersom vi ser på mobiliteten blant menn og kvinner hver for seg (H0a).*

Man ser også som nevnt forskjeller avhengig av landbakgrunn. Dette er ikke nødvendigvis et uttrykk for kulturelle eller landsspesifikke ulikheter, men kan snarere reflektere forskjellig kontekst for innvandringen i generasjonen før. Det er i stor grad sammenfall mellom innvandringsgrunn og landbakgrunn, i det minste i den forstand at innvandringen fra enkeltland tenderer til å domineres av en eller noen få typer innvandring. Som litteraturoversikten til OECD påpeker mangler det nettopp forskning på sammenhengen mellom ulike typer innvandringsgrunner og den senere intergenerasjonelle mobiliteten.

Hvilken form eventuelle systematiske sammenhenger mellom grunner for innvandring og intergenerasjonell mobilitet vil ta er ikke uten videre gitt. Et mulig hovedskille kan tenkes å gå mellom arbeidsinnvandrere og flyktninger og respektive familieinnvandrere. Disse gruppene har potensielt svært ulikt utgangspunkt for oppholdet, i hvert fall i den «første generasjonen». Mens et arbeidsforhold er forutsetningen for oppholdet til arbeidsinnvandrere, kommer flyktninger i prinsippet uten å ha en inntektskilde og uten å være positivt selektert i forhold til kompetanse i samme grad som arbeidsinnvandrere. Det er også forskjell mellom disse gruppene med hensyn til gjenutvandring. Mens gjenutvandringen er stor blant arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere til disse, er den svært begrenset blant flyktninger og deres familiemedlemmer. Potensialet er med andre ord tilstede for positiv selektering blant arbeidsinnvandrere, i det minste gitt at det er «vinnerne» som blir på lengre sikt.⁵ En mulighet er derfor at arbeidsinnvandrere utgjør en gruppe med særlig gode forutsetninger for sosial mobilitet ved å være en gruppe med mye ressurser, ikke bare i form av økonomisk kapital, men også i form av andre typer kapital. I den grad de er i stand til å overføre denne kapitalen til neste generasjon forventer vi å se *at barn av arbeidsinnvandrere gjør det relativt sett bedre enn barn av flyktninger, alt annet likt (H1a).*

En alternativ hypotese kan imidlertid utledes fra nettopp antagelsen om at muligheten for gjenutvandring er mindre blant flyktninger. Studier av flyktnings deltakelse på arbeidsmarkedet og lønn over tid har ment å vise at mens denne utviklingen er svakere på kort sikt, gjør flyktninger det bedre enn «økonomiske innvandrere» på lengre sikt. En forklaring på dette ligger i at flyktingene i

⁵ Som vi skal komme tilbake til i kapittel 4 er det imidlertid ikke en selvfølge at det er slik.

større grad investerer i såkalt «humankapital» (eksempelvis språkkompetanse) som er viktig for å lykkes ettersom de i mindre grad ønsker eller kan returnere til hjemlandet (Cortes, 2004). I intergenerasjonell kontekst kan dette muligens forklare bakgrunnen for den nevnte «utdanningsdriven» som synes å være tilstede for noen grupper, i den forstand denne reflekterer fokus på utdanning som nøkkel for suksess fra foreldregenerasjonen sin side. I så fall vil vi forvente *at barn av flyktninger gjør det relativt sett bedre enn barn av arbeidsinnvandrere, alt annet likt (H1b)*.

I datagrunnlaget for analysene i denne rapporten har vi hverken informasjon om egen innvandringsgrunn (for personene som er innvandrere) eller for foreldrene. Dette skyldes at SSBs statistikk over innvandringsgrunn kun 1) omfatter ikke-nordiske innvandrere, men viktigst 2) først og fremst dekker innvandring tilbake til 1990. Kohortene som vi ser på den sosiale mobiliteten til er født i tidsrommet 1979 til 1989, hvilket betyr at svært mange av foreldrene vil ha innvandret før 1990. Vi vil derfor ikke kunne teste de nevnte hypotesene angående sammenhengen mellom foreldrenes innvandringsgrunn og intergenerasjonell sosial mobilitet på individnivå. I stedet vil vi måtte tolke resultater på (land)gruppenivå for å antyde eventuelle svar. Ettersom landbakgrunn og innvandringsgrunn i veldig stor grad sammenfaller vil vi ikke kunne definitivt skille eventuelle landspesifikke sammenhenger fra de som potensielt sett kan henge sammen med innvandringsgrunn.

3. Datagrunnlag og utvalg

I dette kapitlet gjennomgår vi datagrunnlaget for analysene i rapporten, samt utvalget av personer og enkeltgruppene vi fokuserer på.

Undersøkelsen baserer seg på registerdata fra flere kilder, deriblant Det sentrale folkeregister (DSF), SSBs innteks- og formuesstatistikk (som i tur henter opplysninger fra en rekke administrative datakilder), samt Den Nasjonale utdanningsdatabasen (NUDB). Trekk og begrensninger ved dataene fra disse kildene har, som vi skal redegjøre nedenfor, i stor grad formet utvalget av personene vi ser på og hvilke grupper vi fokuserer særlig på i analysene. Spesielt viktig har a) tidsperioden vi har sammenlignbare inntektsdata for (tilbake til 1993), b) hvor komplett data om slektskap er for innvandrere og c) kvaliteten på data om utdanningsnivå for innvandrere vært for valgene som er blitt tatt.

Utvalget vi tar utgangspunkt i omfatter 800 565 personer, som er personene som var mellom 30 og 40 år i 2019 (kohortene født i perioden 1979-1989) og som var bosatte i landet ved utgangen av året. Av disse er det særskilt personene som var norskfødte med innvandrerforeldre (om lag 10 800) og innvandrere som ankom i førskolealder (om lag 8 900) vi har særlig fokus på i analysene i denne rapporten. Vi identifiserer også femten enkeltgrupper basert på landbakgrunn som vil bli viet ekstra oppmerksomhet.

3.1. Datagrunnlag

Analysene i denne rapporten tar utgangspunkt i registerdata fra en rekke kilder.

Datagrunnlaget for demografiske variabler relatert til *landbakgrunn, innvandringskategori, kjønn, sivilstand og slektskaps- og familierelasjoner* baserer seg på informasjon fra Det sentrale folkeregister (DSF). Variabler som omhandler hvem personene i utvalget bor med (*familietype, nåværende og fortidig*) baserer seg på SSBs data om familier og husholdninger, som i sin tur kombinerer opplysninger fra DSF, Matrikkelen (Kartverket) og Enhetsregisteret (Brønnøysundregistrene).

Inntektsdata, slik som individuell *yrkesinntekt*, er hentet fra SSBs innteks- og formuesstatistikk for husholdninger. Denne statistikken baserer seg på opplysninger fra blant annet Skatteetaten, NAV, Husbanken, Lånekassen og KOSTRA. For analysene i denne rapporten er det blitt benyttet paneldata, der inntektsdata for hele den bosatte befolkningen ved utgangen av hvert år er blitt koblet sammen fra det første året man har sammenlignbare data for, 1993, til og med 2019.

Data om *utdanningsnivå* baserer seg på opplysninger fra Den Nasjonale utdanningsdatabasen (NUDB). Denne databasen samler individbasert utdanningsstatistikk fra grunnskolenivå til høyere utdanning tilbake til 1970.

En utfordring ved disse dataene er mangelen på informasjon om utdanningen til en del av innvandrerne som ikke har utdanningen sin i Norge. SSB har utarbeidet imputerte data for utdanningsnivå ved hjelp en variant av såkalt «nærmeste-nabo-metode», der verdier hentes fra såkalte «donorer» (personer med oppgitt utdanningsnivå som ligner personen med uoppgitt utdanningsnivå med hensyn til andre, sentrale kjennetegn). Målet med imputeringen har imidlertid ikke vært å komme fram «korrekt» verdi på individnivå, men snarere å sørge for gode nok data på aggregert nivå til utarbeidelse av statistikk (Jentoft, 2014, s. 24). De imputerte dataene er med andre ord ikke utarbeidet med forskning på sammenhenger på individnivå for øye.

I denne rapporten har vi derfor ikke benyttet oss av disse imputerte dataene, men i stedet valgt å synliggjøre og inkludere manglende data for utdanningsnivå i analysene. De multivariate analysene i kapittel 4 og 5 inkluderer derfor egne dummy-variabler som måler manglende utdanningsdata. Slik

får vi også et inntrykk av hvordan personene vi mangler data om utdanningsnivå om samlet sett skiller seg fra personene med utdanning på grunnskolenivå, og indirekte personene med utdanning på videregående og høyskole/-universitetsnivå.

3.2. Utvalg

Aldersgrupper og slektskapsrelasjoner

I analysene vi utfører i denne rapporten har vi tatt utgangspunkt i alle bosatte personer som var i alderen mellom 30 og 40 år ved utgangen av 2019. Utvalget vi analyserer består med andre ord av personer født i perioden 1979 til 1989. Dette utgjorde totalt 800 565 personer.

Valget av denne aldersgruppen er et resultat av flere hensyn. På den ene siden har vi ønsket å begrense utvalget til personer som i all hovedsak er ferdige med eventuelle studier og som er noenlunde etablerte. Ved hjelp av data om husholdningstype, mottak av midler fra lånekassen og yrkesaktivitet har vi kunnet identifisere personer som sannsynligvis er studenter, enten i den forstand at de bor i en «studenthusholdning» og/eller de mottar støtte fra lånekassen og hverken er yrkestilknyttet eller mottakere av trygd. Svært få, to prosent, er studenter ut fra en eller begge av disse definisjonene.

En annet hensyn som har vært avgjørende, spesielt for den øvre grensen for aldersgruppen vi ser på, er alderssammensetningen blant gruppene vi er særlig interesserte i i denne undersøkelsen. Ideelt sett ville et utvalg med eldre personer, for eksempel i førtiårene, kunne gi et mer representativt bilde av «hvordan det har gått» for innvandrerne og deres etterkommere. I trettiårene vil fortsatt en del være relativt tidlig i sin yrkesaktive alder og i eventuelle karrierer. Å måle utfall såpass tidlig kan føre til at man fanger opp en del variasjon som muligens jevner seg noe ut senere i livet. Når vi likevel velger å konsentrere oss om personer i alderen 30 til 40 år, er dette blant annet fordi inntektsdataene vi benytter kun strekker seg tilbake til 1993 (se delkapittel 3.1 om datagrunnlag). Vi har dermed begrenset mulighet til å kunne måle inntekten til foreldre til eldre personer, spesielt dersom vi ønsker å måle foreldrenes inntekt da personen i utvalget var barn/ ungdom. Av større betydning er det likevel at det er relativt få norskfødte med innvandrerforeldre i de eldre aldersgruppene. Kun tre prosent av de norskfødte med innvandrerforeldre i Norge per 01.01.2020 var 40 år eller eldre (tilsvarende om lag 6 000 personer). Blant de som var i førtiårene hadde dessuten 40 prosent pakistansk landbakgrunn. Også blant trettiåringer utgjør pakistanere den største gruppa, 34 prosent, men det er her noe mer heterogenitet med hensyn til landbakgrunn og dessuten flere personer. Ved å ikke heve taket for aldersgruppene vi inkluderer sørger vi også for at personene i utvalget i prinsippet er i mer sammenlignbar alder.

I denne undersøkelsen er vi blant annet interessert i den intergenerasjonell mobiliteten til personene i utvalget, det vil si hvorvidt sosial status går i arv mellom av generasjoner. Ved hjelp av data om slektskapsrelasjoner fra folkeregisteret har vi derfor koblet på foreldres fødselsnummer der dette er tilgjengelig. Tabell 3.1 viser sammensetningen av utvalget med hensyn til innvandringskategori, samt andelen koblinger for henholdsvis far, mor og begge foreldre fordelt etter innvandringskategori.

Vi har valgt å skille mellom såkalte tidlig ankomne innvandrere, det vil personer som innvandret da de var seks år og yngre, og innvandrere som innvandret da de var sju år eller eldre. Det er to hovedgrunner til at vi har gjort dette. Den ene har å gjøre med at innvandrere som har kommet i ung alder i større grad ligner norskfødte med innvandrerforeldre i utgangspunkt og, som vi skal se i neste kapittel, med hensyn til utfall. Som nevnt i kapittel 2.2 har tidligere undersøkelser vist at økende alder ved innvandring er negativt korrelert med senere prestasjoner, deriblant på skolen og i arbeidslivet. Å benytte seks år som skillelinje er basert på resultatene fra disse studiene, som fastslår at seks til tolvårsalderen utgjør en «kritisk alder» («critical age») for innvandring. Seksårs-

alderen sammenfaller også med slutten for førskolealderen for skolekullene som personene i utvalget tilhørte. Personer som kom da de var seks år eller tidligere vil dermed normalt sett ha hele sin skolegang i Norge.

At vi velger seks år som skille mellom «tidlig ankomne» og «ikke tidlig ankomne» innvandrere, og ikke inkluderer personer som var mellom sju og tolv år da de innvandret i den første gruppen, har å gjøre med nettopp hvorvidt personene har hele skolegangen i det norske skolesystemet eller ikke. Grunnskolen kan antas å være en viktig sosialiseringarena. Ved å begrense gruppen «tidlig ankomne» innvandrere til å omfatte kun personer som var seks år eller yngre da de kom til landet sitter vi igjen med personer som i utgangspunktet har vært eksponert for like mye av denne sosialiseringen, også sammenlignet med personer født i Norge.

Tabell 3.1 Personer i utvalget etter innvandringskategori og koblinger i prosent

	Totalt	Begge foreldre	Kun mor	Kun far	Ingen av foreldrene
Innvandrere tidl. ank.	8 943	86,8	11,7	1,0	0,5
Innvandrere ikke tidl. ank.	230 658	5,4	3,0	0,8	90,8
Norskfødte m/ invf.	10 773	98,7	1,2	0,0	0,1
Øvrig befolkning	550 191	99,0	0,9	0,0	0,0
Totalt	800 565	71,9	1,7	0,3	26,2

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

En annen grunn til å gjøre dette skillet mellom innvandrere som har kommet i svært ung alder og de som har kommet senere er at slektskapsdataene for den første gruppen er mer komplett enn for de sistnevnte. Som vi kan se fra tabell 3.1 mangler vi data om foreldre for hele 91 prosent av innvandrerne som har kommet da de var sju år eller eldre. At vi mangler data om foreldre for de aller fleste av disse innvandrerne er naturlig ettersom mange i denne gruppen har kommet som voksne og ikke har foreldre som bor i landet. Denne utfordringen har vi ikke blant tidlig ankomne innvandrere, alle disse har innvandret da de var barn og i all hovedsak sammen med en eller begge foreldre. Prosentandelen som vi mangler informasjon om foreldre for er da også liten, kun knappe en prosent.

Å dele innvandrerne inn i disse to gruppene er derfor nyttig for oss på grunn av målet vårt om å måle intergenerasjonell mobilitet. For tidlig ankomne innvandrere har vi et godt utgangspunkt til å kunne se på sammenhengen mellom foreldre og barns utfall. For de som kom senere er mulighetene mye mer begrenset, og vi kom heller ikke til å gjøre intergenerasjonelle analyser for denne gruppen.

Landbakgrunn og botid

Tabell 3.2 viser de femten gruppene vi vil fokusere ekstra på blant de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrerne. Gruppene er valgt både på grunn av at de enkeltvis er store nok til å inngå i analysene og fordi de samlet sett utgjør en majoritet av de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere i utvalget (henholdsvis 82 og 73 prosent). Når vi i løpet av denne rapporten presenterer samlede tall for norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere omfatter dette imidlertid alle innenfor disse innvandringskategoriene, uansett landbakgrunn.

Tabell 3.2 Utvalgte grupper, etter innvandringskategori og landbakgrunn

Landbakgrunn	Norskfødte m/ invf.		Tidlig ankomne innvandrere		Totalt
	Antall	Prosent av total	Antall	Prosent av total	Antall
Chile	349	3,2	623	7,0	972
Bosnia-Hercegovina	45	0,4	563	6,3	608
Danmark	208	1,9	192	2,1	400
Filippinene	269	2,5	191	2,1	460
India	675	6,3	104	1,2	779
Iran	134	1,2	775	8,7	909
Kosovo	55	0,5	579	6,5	634
Nord-Makedonia	133	1,2	184	2,1	317
Marokko	608	5,6	129	1,4	737
Pakistan	3 751	34,8	1 098	12,3	4 849
Polen	249	2,3	291	3,3	540
Somalia	50	0,5	315	3,5	365
Sri Lanka	205	1,9	324	3,6	529
Tyrkia	971	9,0	420	4,7	1 391
Vietnam	1 180	11,0	749	8,4	1 929
Totalt	8 882	82,3	6 537	73,2	15 419

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Det har også vært viktig å velge grupper som vi kan anta har et ulikt utgangspunkt med hensyn til konteksten for deres egen og/eller foreldrenes innvandring, deriblant fordi vi i denne rapporten blant annet er interessert i forskjellen i utfall og mobilitet mellom antatte barn av flyktninger og arbeidsinnvandrere (delkapittel 2.3). De norskfødte med innvandrerforeldre og de tidlig ankomne innvandrere i utvalget er, som nevnt i kapittel 1, i all hovedsak barn av innvandrere som kom i løpet 1970-, 1980- og første halvdel av 1990-tallet. Dette ser man på sammensetningen av gruppene. Inkludert er blant annet etterkommere av de første «store» innvandrergruppene som ankom fra slutten av 1960-tallet av. Barn av disse «fremmedarbeiderne», som arbeidsinnvandrere fra land i Sør(øst)-Europa, Nord-Afrika og Sør-Asia ble kalt (Tjelmeland, 2003), er her representert ved pakistanere, indere, marokkanere og tyrkere. En del av filippinere vil sannsynligvis også være etterkommere av arbeidsinnvandrere som har vært aktive i norsk skipsfart (Henriksen, 2007, s. 159).⁶

Chilenerne, vietnameserne, srilankerne, iranerne, makedonerne og polakkene utgjør på sin side etterkommere av flyktningene som kom fra og med 1970-tallet. Også bosnierne og kosoverne er først og fremst barn av grupper som kom til Norge på grunn av flukt noe senere, i kjølvannet av borgerkrigene i det tidligere Jugoslavia på 1990-tallet. Vi ser dette spesielt ettersom antallet norskfødte med innvandrerforeldre i aldersgruppen vi dekker er lite (ca. 50), det er først og fremst barn som innvandret i ung alder som er med her. Somaliere likner til stor del på bosnierne og kosoverne med hensyn til fordelingen mellom norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere. Innvandringen fra Somalia tok i hovedsak til etter begynnelsen av borgerkrigen i Somalia ved starten av 1990-tallet. Også her er antallet norskfødte med innvandrerforeldre i aldersgruppen mellom 30 og 40 år fortsatt lite.

Det er med andre ord betydelig variasjon blant de utvalgte gruppene både når det gjelder den sannsynlige innvandringsgrunnen til foreldrene og tidspunktet for når (innvandrer)gruppen de «tilhører» etablerte seg i Norge. Et noe grovt skille kan gjøres mellom etterkommere av arbeidsinnvandrere og flyktninger (og familieinnvandrere som har kommet samtidig eller i etterkant

⁶ Det kan være fristende å forestille seg at en del av filippinere i utvalget vårt er barn av kvinner som har kommet gjennom familieinnvandring for å etablere seg med menn i den øvrige befolkningen. Barn av slike par vil imidlertid ikke falle innenfor definisjonen av innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre ettersom denne forutsetter at alle foreldre og besteforeldre er utenlandsfødte. Noen kan riktignok i prinsippet være etterkommere av kvinner som har gjennomgått slike familieetableringer, i den forstand at de er barn fra tidligere forhold som har blitt med til Norge gjennom familieinnvandringen.

til hver av disse). Et annet skille kan også gjøres mellom etterkommere av de «eldre» innvandrergruppene som kom fra og med 1960-/70-tallet og «nyere» grupper med ankomst fra og med begynnelsen av 1990-tallet. Blant de sistnevnte, slik som bosniere, kosovere og somaliere, er det som nevnt relativt få norskfødte med innvandrerforeldre som er gamle nok til å komme med i utvalget vårt.

Blant de i overkant 230 000 innvandrerne i utvalget som ikke ankom før de var sju år er mangfoldet naturlig nok større. Ettersom disse i prinsippet kan ha kommet i hvilket som helst år før måletidspunktet, 2019, er sammensetningen av denne gruppen innvandrere i større grad preget av en enda lengre tidsperiode med innvandring enn det tilfellet er for de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere. Tabell 3.3 viser de ti største innvandrergruppene blant de som var sju år eller eldre ved ankomst til landet og den gjennomsnittlige botiden for hver av gruppene med standardavvik.

Tabell 3.3 Ti største grupper, innvandrere som ankom da de var sju år eller eldre, antall og botid

	Antall	Botid	
		Gjennomsnitt	Standardavvik
Polen	36 873	7,6	4,0
Litauen	16 676	7,3	3,5
Sverige	10 868	9,7	5,0
Filippinene	8 457	8,0	5,0
Somalia	8 259	12,0	6,2
Syria	7 894	4,0	3,2
Eritrea	7 257	6,8	3,6
Romania	6 409	6,7	4,1
India	5 989	5,7	5,0
Irak	5 880	14,1	6,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Som vi kan se er det stor variasjon med hensyn til den gjennomsnittlige botiden blant de største gruppene. Personer fra noen av gruppene, slik som syrere, hadde i snitt vært bosatt i kort tid, i gjennomsnitt fire år. Andre, slik som irakere og somaliere, hadde typisk relativt lang botid, henholdsvis 14 og 12 år i gjennomsnitt. I det hele tatt bærer gruppene og deres gjennomsnittlige botid preg av å reflektere viktige innvandringsbølger de siste tjue årene. Polakkene, litauerne, rumenerne og inderne er i stor grad arbeidsinnvandrere og familiemedlemmer til disse, i de første tre tilfellene i all hovedsak personer som har kommet etter EU-utvidelsene i 2004 og 2007. Personene med somalisk, syrisk, eritreisk og irakisk landbakgrunn har derimot først og fremst kommet som flyktninger og som medfølgende familie. Syrerne representerer som sagt en svært fersk gruppe blant disse. Det lave standardavviket, som reflekterer spredningen rundt gjennomsnittet, tyder på at de fleste syrerne har kommet i løpet av en relativt kort tidsperiode, noe som stemmer godt med at det her antagelig nesten eksklusivt dreier seg om syrere som har kommet under eller i kjølvannet av borgerkrigen i Syria. Filippinerne består på sin side av kvinner som i mange tilfeller har innvandret for å gifte seg med en mann i den øvrige befolkningen. I tillegg ser vi ikke overraskende at personer fra vårt aller nærmeste naboland, Sverige, er blant de største gruppene og at disse personene typisk har ganske lang botid.

Et forhold som potensielt kan spille en stor rolle i å forme botidslengden til de ulike gruppene, er graden og eventuelle ulikheter med hensyn til gjenutvandring. Forskjeller i botid kan ved første øyekast framstå som ene og alene et produkt av ulikheter i ankomsttidspunkt. Sammensetningen av personer som fortsatt er bosatt i landet ved måletidspunktet, og som dermed kommer med i utvalget, avgjøres imidlertid også av tendensen til å utvandre igjen fra landet. Her kan et grovt skille trekkes mellom arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere til disse, samt personer som kommer på grunn av utdanning, på den ene siden, og flyktninger og familieinnvandrere til disse og til personer i den øvrige befolkningen på den andre. Mens det er relativt vanlig for arbeidsinnvandrere og

familiemedlemmer som kommer til disse å utvandre igjen, er dette langt mer uvanlig for flyktninger og deres familiemedlemmer og for familieinnvandrere til personer i den øvrige befolkningen (Kirkeberg, 2023; Molstad et al., 2022, s. 17-19).

Som vi skal komme tilbake til i kapittel 4 kan gjenutvandring, avhengig av hvem som tenderer til å utvandre, potensielt ha betydning for sammensetningen av innvandrere på andre måter, blant annet med hensyn til utdanning og inntekt.

4. Sosial status blant voksne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i 2019

I dette kapitlet skal vi se på situasjonen blant personene i utvalget (delkapittel 3.2), det vil si personer som var i alderen 30 til 40 år i 2019, på noen sentrale indikatorer for sosial status, nemlig yrkesinntekt⁷ og utdanningsnivå. Ved hjelp av en noe forenklet klassifisering, der vi kombinerer dataene om yrkesinntekt og utdanning, skal vi også se på hvordan personene fordeler seg i ulike sosiale lag. Avslutningsvis ser vi på sannsynligheten for å henholdsvis havne i de laveste og høyeste lagene av inndelingen. Hvilke bakgrunnskjennetegn øker eller senker sannsynligheten for å havne på «bunnen» og «toppen» av det sosiale hierarkiet? Blant kjennetegnene vi trekker inn i analysen er trekk ved personen selv, familiesituasjonen hen befinner seg i i måleåret (2019), samt trekk ved familiesituasjonen og faren da hen var i midten av tenårene.

Som nevnt i delkapittel 3.2 har vi i denne undersøkelsen valgt å skille mellom innvandrere som kom til Norge i førskolealder (før de var sju år gamle) og de som kom i skolealder eller senere. Dette har vi først og fremst gjort ettersom tidligere forskning har vist at det er klare ulikheter i utfall blant innvandrere avhengig av alder ved ankomst, der det å ankomme etter en «kritisk alder» på rundt seks til tolv år henger sammen markert mer negative utfall (se kapittel 2.2). Det samme mønsteret er også tilstede i utvalget vi undersøker, særlig med hensyn til yrkesinntekt.

I de to første delkapitlene skal vi også dele innvandrerne som har kommet etter førskolealder videre inn i to grupper: de som kom før de var 18 år og de som kom da de var 18 år eller eldre. Dette gjør vi fordi det, som vi skal se, er til dels store ulikheter mellom personene som innvandret som voksne og de som i alderen mellom 7 og 17 år. Blant de som har kommet som voksne er det dessuten naturlig å anta at botid spiller en større rolle for disse personene enn alderen ved innvandring for å forklare eksempelvis forskjeller i yrkesinntekt. Vi ser da også at økende botid generelt sett henger sammen med høyere inntekt, selv om dette ikke er et entydig mønster, hverken for arbeidsinnvandrere eller flyktninger.

Ved siden av ulikhetene basert på innvandringskategori, alder ved innvandring og botid er det imidlertid også klare kjønnsforskjeller på tvers av disse skillelinjene. Kvinner har gjennomgående høyere utdanning enn menn. Det er en klar sammenheng mellom yrkesinntekt og utdanningsnivå, ved at inntekten øker med lengre utdanning. Når vi sammenligner menn og kvinner med samme utdanningsnivå, innvandringskategori og alder ved innvandring ser vi likevel at menn tjener markert mer enn kvinner. Noe av dette kan muligens forklares med «arbeidsdeling» blant foreldre: vi ser i hvert fall at forskjellene i yrkesinntekt mellom menn og kvinner er systematisk mindre blant de som ikke bor med barn sammenlignet med de som gjør det.

Kombinerer vi informasjonen om yrkesinntekt og utdanningsnivå inn i en nidelt sosial lagdeling og ser på forskjellene mellom øvrig befolkning og barn av innvandrere (norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere), ser vi at det er til dels stor variasjon. Norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere har en klart høyere risiko for å havne i det laveste sosiale sjiktet sammenlignet med øvrig befolkning, men dette bildet skjuler store interne forskjeller i de sistnevnte gruppene. Noen grupper, slik som Somaliere, skiller seg ut med særskilt høy relativ risiko for å være nederst i lagdelingen, mens andre grupper, eksempelvis indere, snarere tenderer til å ha langt høyere odds for å være «toppsjiktet» sammenlignet med jevnaldrende i den øvrige befolkningen.

⁷ I denne rapporten definert som summen av lønnsinntekt, netto næringsinntekt, samt sykepenger og foreldrepenger.

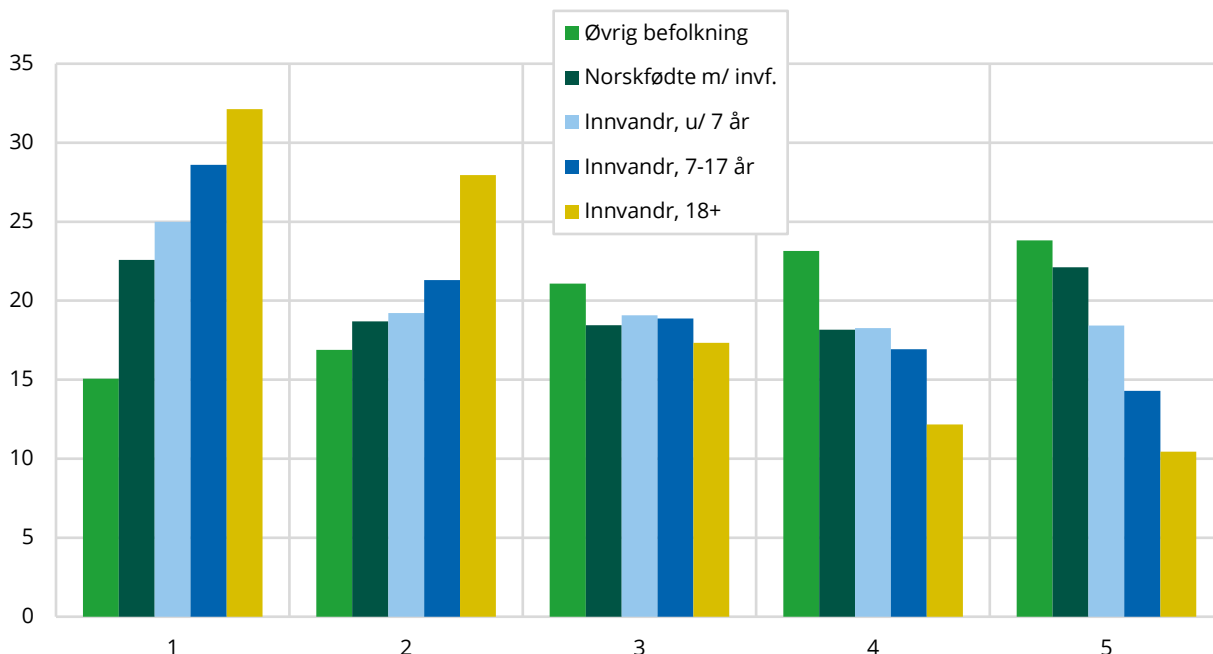
Tar vi høyde for ulike bakgrunnskjennetegn hos personene og familiebakgrunnen deres ser vi likevel at en del av disse ulikhetene med hensyn til å havne helt øverst og nederst i lagdelingen svekkes eller forsvinner helt, blant annet for somaliere. Spesielt viktig virker farens inntekt og utdanningsnivå, samt familiesituasjonen i øyeblikket (om man er gift og om man bor med barn) og i tenårene (om man har vokst opp i en familie med kun en eller ingen foreldre) å være. Det er med andre ord klare tegn på at noen av forskjellene vi har sett skyldes ulik sosial bakgrunn. Når det er sagt framstår likevel noen grupper som å ha større risiko for å befinne seg i «bunnen» av lagdelingen, også når disse kjennetegnene er kontrollert for. Dette gjelder blant annet kosovere, chilenerne, tyrkere og nord-makedonere. Andre grupper, eksempelvis iranere, marokkanere, indere, vietnamesere, polakker og srilankere, har høyere relativ «risiko» for å befinne seg i «toppsjiktet». Pakistanere framstår som en kombinasjon av dette, med både høyere relativ odds enn øvrig befolkning for å havne øverst og nederst i lagdelingen.

4.1. Yrkesinntekt

Norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere likest øvrig befolkning

Vi ser at det er relativt liten forskjell mellom de norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrerne som kom i førskolealder når det gjelder inntektsnivået i 30- til 40-årsalderen (figur 4.1). Henholdsvis 23 og 25 prosent av personene i disse gruppene tilhørte den laveste kvintilen, det vil si de tjue prosentene i denne aldersgruppen med lavest inntekt. Samtidig ser vi at det er færre i den laveste kvintilen i den øvrige befolkningen (15 prosent) og flere i de høyeste kvintilene. Vi ser også at det er flere norskfødte med innvandrerforeldre blant de som har høyest inntekt sammenlignet med innvandrerne som kom i førskolealder. Absolutt lavest inntekt har innvandrerne som kom i skolealder eller som voksne. Av disse er henholdsvis 29 og 32 prosent i den laveste kvintilen og kun 14 og 11 prosent i den høyeste.

Figur 4.1 Yrkesinntekt, andeler fordelt etter kvintil, etter innvandringskategori og alder ved innvandring

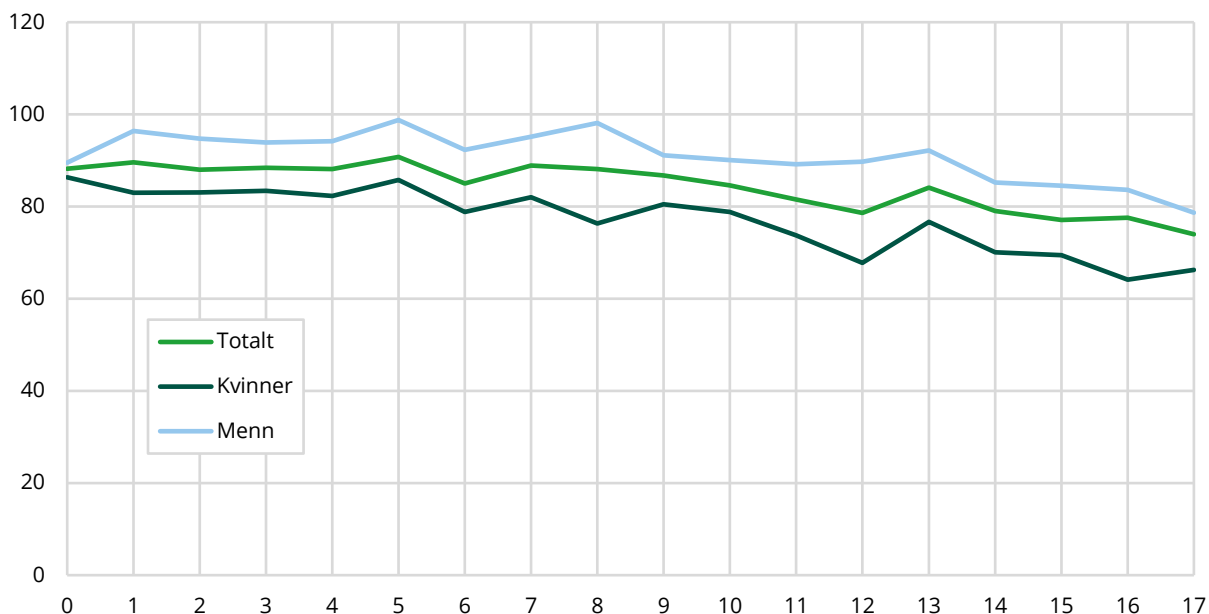

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Medianen for yrkesinntekt blant innvandrerne som kom som barn (før de var 18 år) etter alder ved ankomst (figur 4.2) viser en relativt entydig tendens. Etter fem til sju-årsalderen faller yrkesinntekten noenlunde jevnt, fra 91 prosent av den blant jevnaldrende i den øvrige befolkningen, til 74 prosent for personer som kom da de var 17 år. Vi ser samtidig at tendensen til lavere yrkesinntekt blant de

som har ankommet senere gjelder for begge kjønn, men at forskjellene er minst når personene kom til Norge i første leveår og at mennene deretter har gjennomgående høyere yrkesinntekt enn kvinnene.

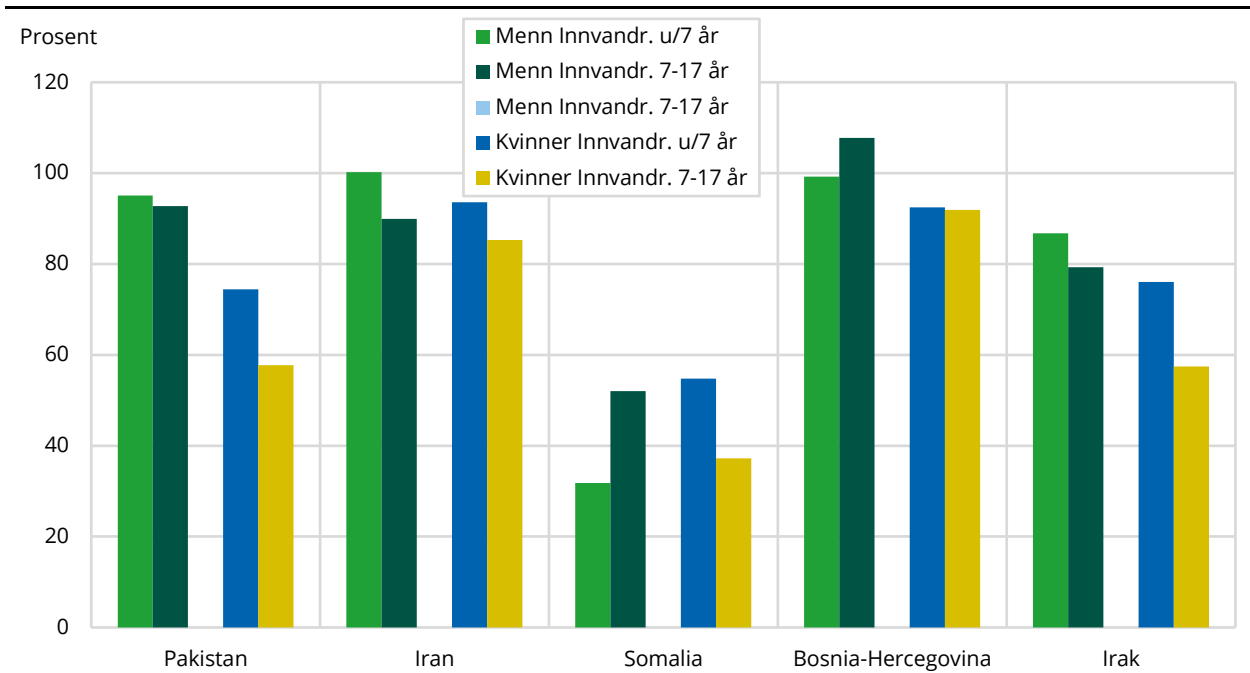
Figur 4.2 Median yrkesinntekt blant innvandrere som har ankommet som barn (under 18 år), som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Disse klare forskjellene i yrkesinntekt mellom innvandrerne avhengig av alderen de har innvandret kan skyldes to forhold: a) selve alderen ved innvandringen, og fordelene ung alder ved innvandring medfører med hensyn til blant annet evnen og muligheten til å tilegne seg gode norskferdigheter, og b) den generelt sett lengre botiden hos de som har kommet tidlig. Det er også i prinsippet mulig at forskjellene henger sammen med ulik sammensetning med hensyn til landbakgrunn og/eller innvandringsgrunn.

At det er stor variasjon i yrkesinntekten etter hvilken landbakgrunn personene har ser vi i figur 4.3. Forskjellen mellom tidlig ankomne innvandrere og innvandrere som har kommet i skolealder er relativt liten blant innvandrere med iransk og bosnisk landbakgrunn, mens den er større hos eksempelvis pakistanske, somaliske og irakiske kvinner. Hos alle gruppene, med unntak av somaliske menn og bosniske menn og kvinner, tjener personene som kom i førskolealder likevel klart mer enn de som kom i skolealder.

Figur 4.3 Median yrkesinntekt blant innvandrere fra utvalgte enkeltland som har ankommet som barn (under 18 år), som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Lengre botid sammenfaller med høyere inntekt blant innvandrere som kom i voksen alder

Det er gode grunner til å se på innvandrerne i utvalget som har ankommet til Norge som voksne (18 år eller eldre) separat. Mens alder ved ankomst også kan ha betydning for denne gruppen, vil tiden de har bodd i Norge antagelig være viktigere enn alderen isolert sett. Lengre botid vil generelt forventes å henge sammen med høyere inntekt, i det personene har hatt lenger tid til å integreres inn i norsk samfunn og arbeidsliv.

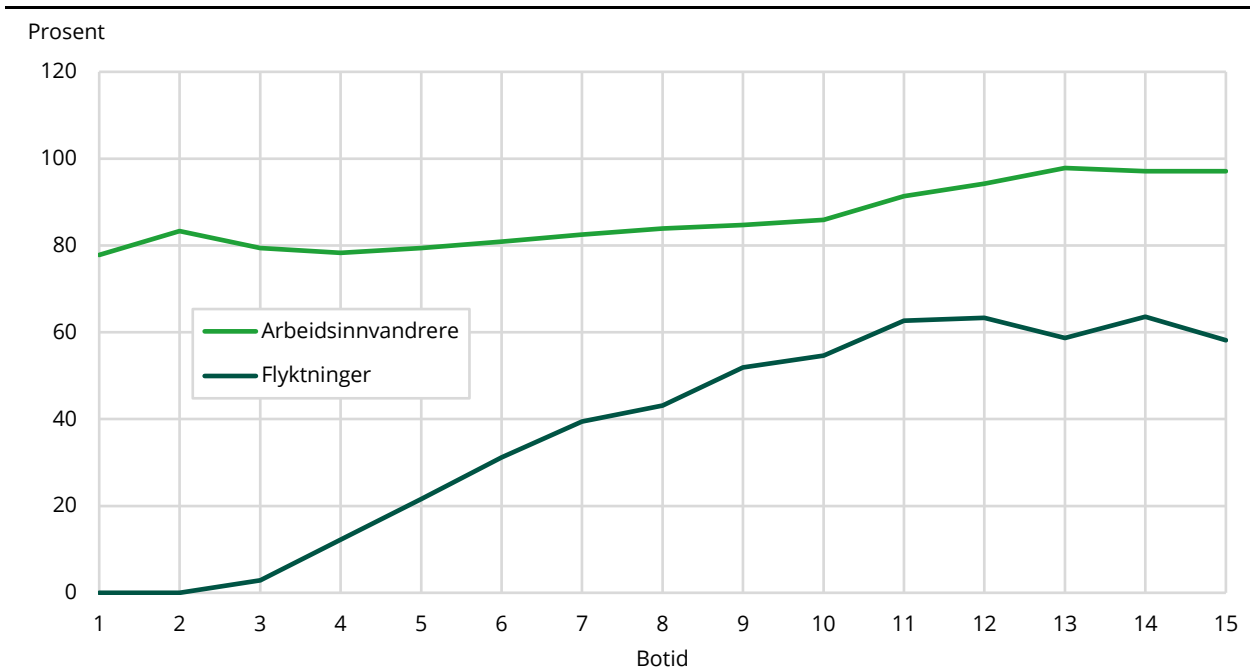
Blant innvandrerne vil vi vente at personer som har kommet på grunn av arbeid vil ha en høyere inntekt enn de som har kommet på grunn av flukt, nettopp fordi de førstnevnte vil ha et arbeidsforhold som utgangspunkt for oppholdet i Norge. Blant familieinnvandrere vil vi forvente forskjeller som til en viss grad avhenger av hvem de har innvandret for å gjenforenes eller etablere familie med. I en deskriptiv kohortstudie av voksne familieinnvandrere (i alderen 25 til 50 år) som innvandret i perioden 2006 til 2008 fant Molstad et al. (2022) at integreringen av disse i stor grad hadde sammenheng med bakgrunnen til personen de hadde innvandret til. I de ti årene kohortene ble fulgt hadde familieinnvandrere til arbeidsinnvandrere og personer i den øvrige befolkningen markert bedre inntekt og høyere sysselsetting enn familieinnvandrere til flyktninger og til andre familieinnvandrere. De førstnevnte eide også i større grad boligen de bodde i og var i mindre grad trangbodde enn de sistnevnte gruppene.

På en annen side vil den nevnte større gjenutvandringen blant arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere til disse (se kapittel 3.2) kunne gjøre at gruppen som er bosatt i Norge som 30- til 40-åring vil være skjevfordelt nettopp med hensyn til inntekt. I hvilken retning denne skjevheten vil helle, er ikke gitt. På en side kan det tenkes at det er arbeidsinnvandrerne med lavest inntekt som i størst grad gjenutvandrer, nettopp fordi oppholdet ikke lønner seg i like stor grad som for de som har høyere inntekt. Dersom det er slik at det er «taperne» som returnerer vil de som er igjen tendere til å ha høyere inntekt. En annen mulighet er at høyere inntekt, istedenfor å «holde på» arbeidsinnvandrerne, fører til at de gjenutvandrer før. En slik hypotese bygger på antagelsen om at mange arbeidsinnvandrere kommer med et kortsiktig perspektiv om å tjene penger til en husholdning eller annet formål i hjemlandet. Jo tidligere målet for oppholdet nås, jo tidligere reiser vedkommende tilbake. Gjenutvandring er dermed et tegn på «suksess» (Constant & Massey, 2002;

Tezcan, 2019). Dersom dette stemmer vil de som fortsetter å bo i landet være de arbeidsinnvandrerne som har lavere inntekt.

Sammenligner vi median yrkesinntekt blant arbeidsinnvandrere med den blant flyktninger (figur 4.4) ser vi en hovedtendens til at medianinntekten øker proporsjonalt med botiden. Relativt nyankomne flyktninger har typisk ingen inntekt. Dette er ikke overraskende gitt at mange flyktninger deltar i introduksjonsordningen de aller første årene av oppholdet.⁸ Etter hvert som botiden blir lengre, og flere er ute av introduksjonsprogrammet, øker også medianinntekten. Blant arbeidsinnvandrere ser vi at medianinntekten også her øker med lengre botid, men det er en foreløpig topp blant de med to og tre år i inntekt blant de med to til tre års botid som kun overgås blant de med over sju års botid. Dette *kan* tyde på at de med høy inntekt i større grad utvandrer etter noen år og at tesen om at gjenutvandring er et tegn på «suksess» har noe sant ved seg. Det kan imidlertid også skyldes at ulike kohorter av arbeidsinnvandrere er ulikt sammensatt og/eller har hatt en forskjellig karriereutvikling. En tredje mulighet er at «inntektsfallet» henger sammen med familiegjenforening eller andre familierelaterte hendelser som sammenfaller med å ha vært i Norge i noen få år.

Figur 4.4 Median yrkesinntekt, innvandrere ankommet i alder 18+, som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning, etter innvandringsgrunn og botid

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Utdanningsnivå

Tydelige, men ikke entydige, skiller etter innvandringskategori og alder ved innvandring

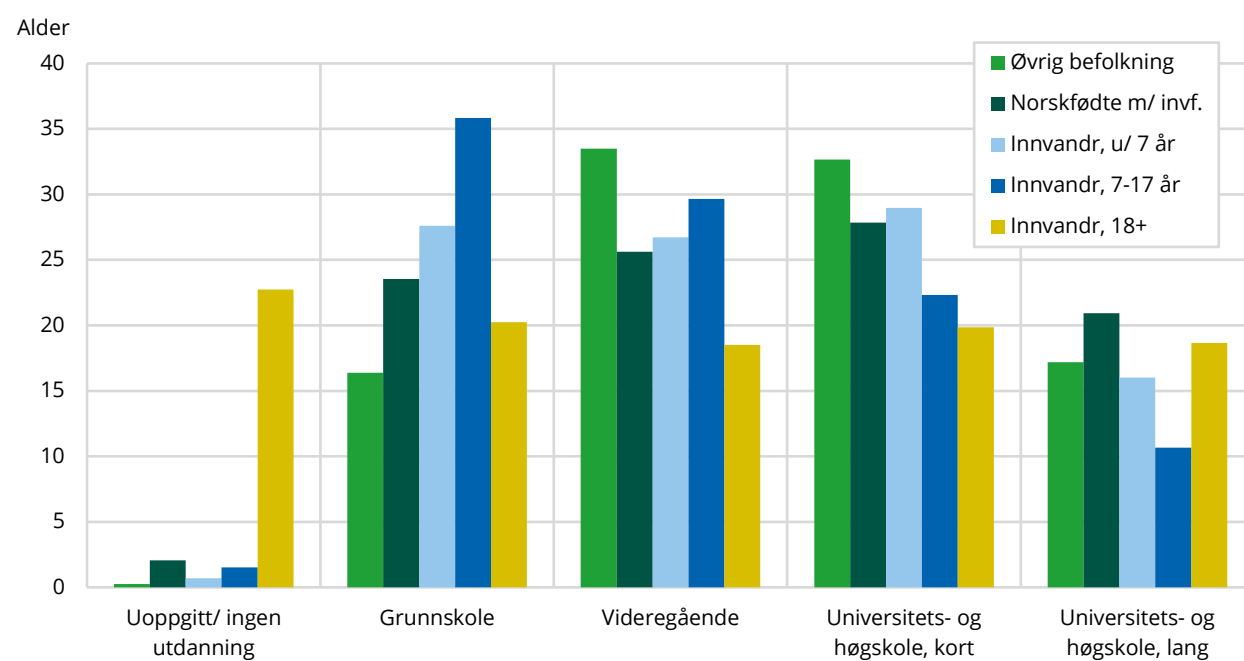
Vi har sett at yrkesinntekten til innvandrere har en tendens til å være lavere jo eldre man var da man innvandret til Norge. Med hensyn til utdanningsnivå er ulikhetene imidlertid mindre entydige (figur 4.5). Blant alle tre gruppene av innvandrere, samt norskfødte med innvandrerforeldre, er det større andeler som har kun grunnskole som høyeste fullført utdanning enn i øvrig befolkning. Andelen er mindre blant gruppene med lav alder ved innvandring, og er lavest blant dem som er født i Norge av innvandrerforeldre. Mens 36 prosent av innvandrerne som kom i 7 til 17-årsalderen kun hadde

⁸ Stønaden som utbetales til deltakere i introduksjonsordningen er en skattepliktig inntekt, men regnes ikke inn i yrkesinntekten.

utdanning på grunnskolenivå, hadde 28 og 24 prosent av innvandrerne som kom i førskolealder og de norskfødte med innvandrerforeldre det samme. Vi ser en tilsvarende fallende tendens til å ha høyere utdanning etter innvandringskategori og alder ved innvandring. Blant norskfødte med innvandrerforeldre er det riktignok noe vanligere å ha lang høyere utdanning enn i den øvrige befolkningen.

Innvandrerne som kom som voksne skiller seg ut fra dette mønsteret. 20 prosent av disse hadde kun utdanning på grunnskolenivå, altså færre enn blant de øvrige gruppene av innvandrere. Det er også flere med lang universitets- eller høyskoleutdanning, om lag en fjerdedel. Dette er flere enn blant personer i den øvrige befolkningen, der de utgjør i underkant av en femtedel. Det er sannsynlig at noe av denne forskjellen mellom innvandrerne som kommer som voksne og innvandrere som har kommet i yngre alder skyldes at en del av de førstnevnte enten er arbeids- eller utdanningsinnvandrere. Som vi har vært inne på (delkapittel 2.2) er det norske arbeidslivet svært kompetansekrevene. Innvandrere som kommer på grunn av arbeid og utdanning vil derfor i stor grad være positivt selektert. En annen forklaring er imidlertid å finne i det store antallet med uoppgitt utdanning i denne gruppen, nesten en fjerdedel. Dette forstyrrer bildet vårt av utdanningsnivået hos disse innvandrerne.

Figur 4.5 Høyeste fullførte utdanning, andeler etter innvandringskategori og alder ved innvandring

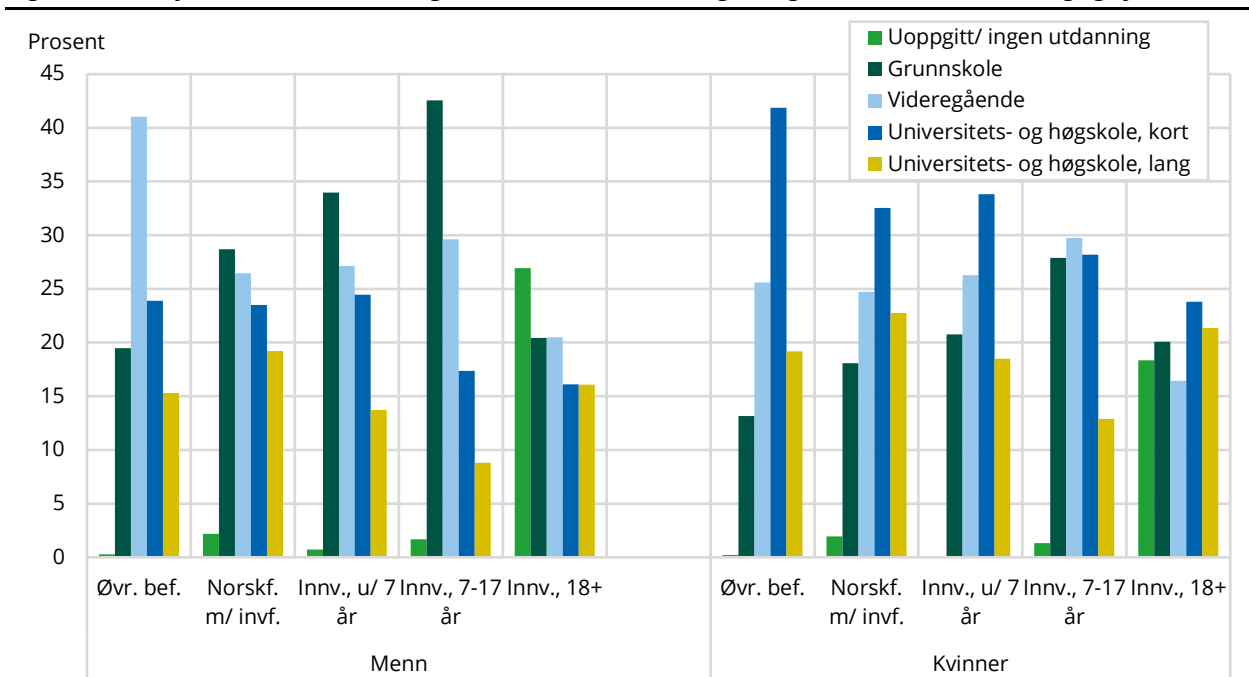
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

... men klare kjønnsforskjeller

Bryter vi disse tallene ned på kjønn (figur 4.6) ser vi at det også er klare forskjeller mellom menn og kvinner. Blant mennene i den øvrige befolkningen er det mest vanlig å ha videregående skole som høyeste fullførte utdanning, mens kort høyere utdanning er vanligst blant kvinnene. Det er også flere kvinner i den øvrige befolkningen som har lang høyere utdanning enn blant mennene i samme gruppe. Blant de norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere ser vi en tilsvarende kjønnsforskjell, der flere av kvinnene har høyere utdanning (særlig kort). Blant mennene i disse gruppene er det, til forskjell fra mennene i den øvrige befolkningen, ikke videregående skole som er vanligst, men snarere grunnskole. Andelen med kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning er særlig høy (43 prosent) blant menn som har kommet «sent» i barndommen (det vil si i alderen 7 til 17 år), men også betraktelig blant innvandrere som kom i førskolealder og norskfødte med innvandrerforeldre (henholdsvis 34 og 29 prosent). Blant innvandrerkvinner som har kommet i

skolealder er det også flere som kun har utdanning på grunnskolenivå enn blant de andre gruppene, men atskillig færre (28 prosent) enn blant mennene.

Figur 4.6 Høyeste fullførte utdanning, andeler etter innvandringskategori, alder ved innvandring og kjønn

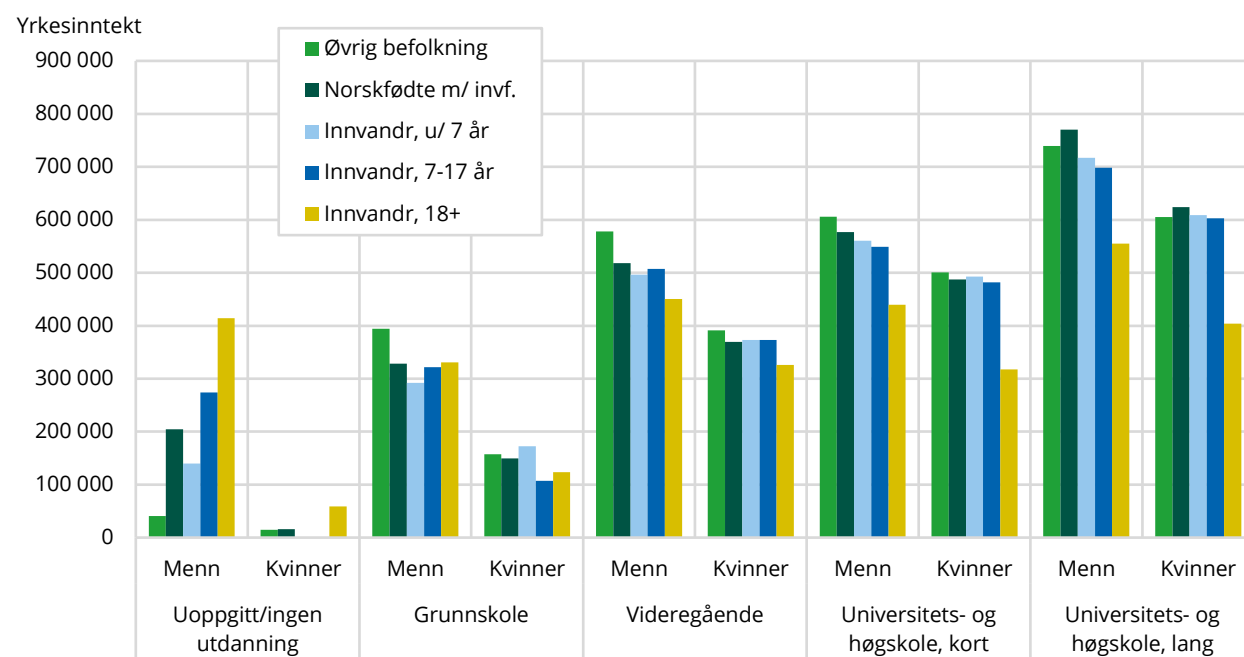

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vi ser med andre ord en tydelig tendens til at menn, uansett innvandringsbakgrunn, har lavere utdanning enn kvinnene. Vi ser dessuten forskjeller, spesielt blant mennene, mellom personer i den øvrige befolkningen og personer som enten er født i Norge av innvandrerforeldre eller er innvandrere selv. En del innvandrer menn og norskfødte menn med innvandrerforeldre har kun utdanning på grunnskolenivå. Som nevnt i delkapittel 2.2 har resultater fra tidligere studier pekt på at det å ha sluttkompetanse fra videregående skole synes å være svært viktig for tilknytningen til arbeidsliv og inntekt senere i livet. At såpass mange av mennene i de nevnte gruppene mangler dette innebærer derfor at de i prinsippet er i en sårbar posisjon og har begrensede sjanser til å klatre sosialt.

Inntekt etter utdanningsnivå

Betydningen av utdanningsnivå blir særlig synlig dersom vi ser på yrkesinntekten til personene i utvalget vårt etter høyeste fullførte utdanning. I figur 4.7 vises median yrkesinntekt brutt ned på utdanningsnivå, innvandringskategori/-gruppe og kjønn. Vi kan se at yrkesinntekten blir gjennomgående høyere med lengre utdanning, uansett kjønn og innvandringskategori. Unntaket er blant mannlige innvandrere som har kommet som voksne, hvor de med uoppgitt eller ingen utdanning har høyere inntekt enn de som har utdanning på grunnskolenivå. Dette skyldes imidlertid antagelig den store andelen med uoppgitt utdanning i denne gruppen, som kan omfatte en hel del som i virkeligheten har utdanning på høyere nivå. Disse manglene gjør at vi også bør være forsiktige med å legge for mye vekt på de øvrige inntektsnivåene for denne gruppen.

Figur 4.7 Median yrkesinntekt, andeler etter utdanningsnivå, innvandringskategori og kjønn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det er en viss tendens til at yrkesinntekten er noe lavere blant norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere, og at den er lavere blant innvandrerne jo senere personen har innvandret, men generelt sett er kjønnsforskjellene klarere. Kvinner tjener mindre, uansett utdanningsnivå og innvandringskategori/-gruppe. Forskjellen er særlig stor mellom mennene og kvinnene med kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Generelt sett tjener disse kvinnene kun 38 prosent av det mennene gjør. Forskjellen er minst blant de som har høyere utdanning, men også kvinnene med henholdsvis kort og lang høyere universitets-/høyskoleutdanning tjener klart mindre (84 og 82 prosent) sammenlignet med sine mannlige motstykker.

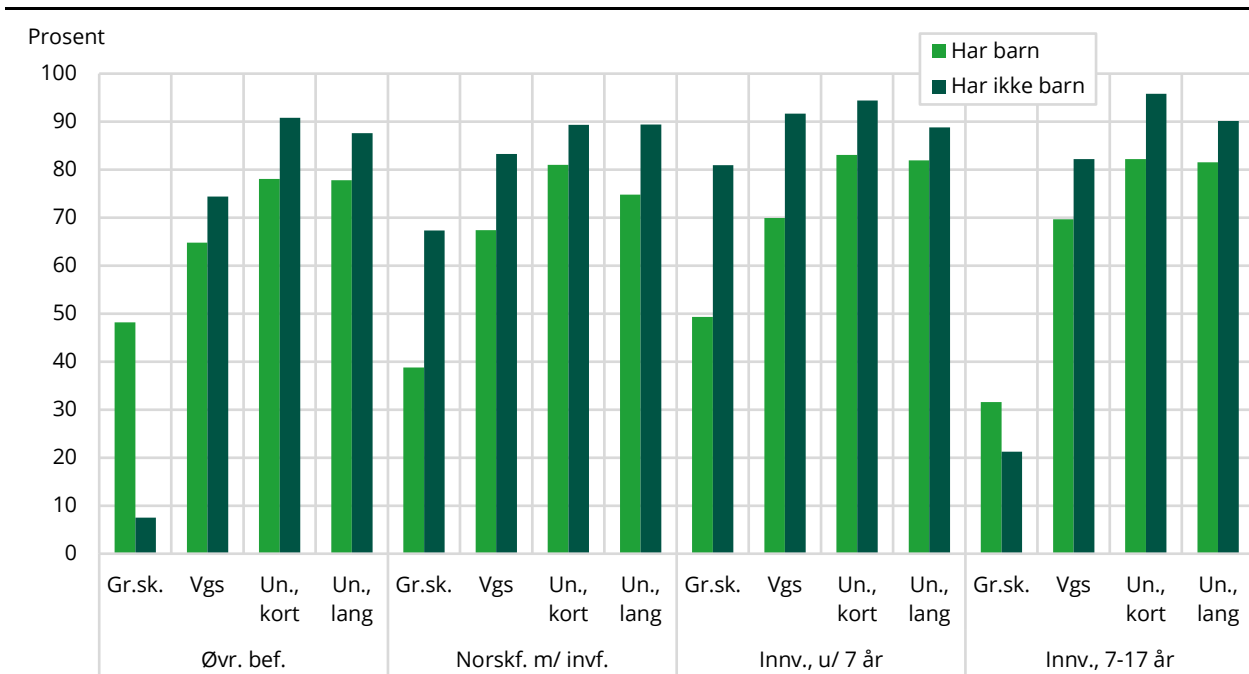
Disse forskjellene med hensyn til yrkesinntekt kan ha flere årsaker. Vi har allerede vært inne på at det norske arbeidsmarkedet viser visse tegn til etnisk segregering, ved at noen sektorer i arbeidslivet og stillinger har disproporsjonalt få eller mange innvandrere (se delkapittel 2.2). Et langt mer åpenbart trekk ved norsk arbeidsliv er likevel tendensen til *kjønnssegregering*. Dette gjelder både horisontalt, med hensyn til hvilke deler av arbeidslivet kvinner og menn er aktive i, og vertikalt, i form av stillingsnivå innen samme sektor (Reisel & Brekke, 2013). Kvinner jobber dessuten i langt større grad deltid enn menn (Gram, 2022). Ulikhet i yrkesinntekt kan derfor reflektere både forskjeller i utdanningsvalg og/eller hvilke yrker og sektorer kvinner rekrutteres inn i, samt forskjeller i stillingsprosent og -nivå.

Et spørsmål relatert til dette omhandler fordelingen av det som ofte omtales som «ulønnet arbeid» (Shelton, 2006), slik som husarbeid og barneomsorg. En vanlig forklaring på at kvinner jobber mer deltid enn menn har vært at kvinner i større grad har vært mer involvert i disse oppgavene og dermed har hatt behov for mer fleksible løsninger med hensyn til arbeidstid og stillingsprosent. Studier av fordelingen av arbeidsoppgaver i hjemmet har vist at disse tenderer til å være likere blant par som ikke har barn, men at arbeidsdelingen er annerledes blant småbarnsforeldre sammenlignet med dem som ikke har barn i form av at kvinnene gjør mer (Lima & Jensen, 2012).

Et tegn på at inntektsforskjellene vi ser kan ha bakgrunn i en slags «arbeidsdeling» ser vi dersom vi bryter yrkesinntekten til personene i utvalget ned på hvorvidt de bor med barn eller ikke (Figur 4.8). Som vi kan se er forskjellen mellom kvinners og menns yrkesinntekt mindre blant personene som ikke har barn enn blant de som har barn. Unntaket er blant dem som har grunnskole som høyeste

fullførte utdanning og som enten er i den øvrige befolkningen eller er innvandrere som har kommet i alderen mellom 7 og 17 år. Generelt sett minker dessuten forskjellen med utdanningsnivå: minst ulikhet mellom menn og kvinner er det blant de med høyere utdanning, både blant dem med og uten barn. Også blant disse er likevel kjønnsforskjellene i yrkesinntekt minst blant dem uten barn.

Figur 4.8 Kvinners yrkesinntekt som prosentandel av menns, etter utdanningsnivå, innvandringskategori og om man bor med barn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

At personene med utdanning på grunnskolenivå i noen tilfeller skiller seg ut med noe annet mønster kan skyldes at denne gruppen er noe annerledes sammensatt enn de andre gruppene. Som vi har vært inne på er dette en utdanningsgruppe med særlig lav yrkesinntekt og der kjønnsforskjellene i inntekt er svært store. At kvinner og menn har likere inntekt blant de som har barn kan ha å gjøre med ulikheter i livssituasjon og grad av utenforskap.

4.3. Sosial lagdeling

Til nå har vi sett på utfallet blant personene i utvalget ut fra yrkesinntekt og utdanningsnivå separat. I studier av sosial mobilitet vil hvordan personene er posisjonert i en flerdimensjonal sosial lagdeling også kunne være interessant. En slik lagdeling tar gjerne utgangspunkt i innehav av ulike former for ressurser, slik som sosial, kulturell og økonomisk kapital (Bourdieu, 2010). Målene vi allerede har brukt, utdanning og yrkesinntekt, kan sies å være eksempler på eller indikatorer på henholdsvis kulturell og økonomisk kapital. Vi kommer i dette underkapitlet til å bruke disse kjennetegnene som utgangspunkt for en grov inndeling i utvalget i ni sosiale lag eller «sjikt».

I forskningen på sosial mobilitet og i dagligtale vil ofte begrepet sosial klasse brukes om slike lagdelinger. Som vi har vært inne på tidligere (delkapittel 2.1) kan lagdelingen presentert her ikke sies å reflektere skillelinjer som er en sosial realitet i den forstand at medlemmene i gruppene nødvendigvis har en felles identitet eller deler andre kjennetegn enn de som er blitt brukt for å lage inndelingen.

I utformingen av inndelingen har vi særlig vært opptatt å komme fram til grupper som fanger såkalte «ekstremverdier», det vil si har en kombinasjon av spesielt lav eller høy inntekt og utdanning. Personer med svært lav yrkesinntekt og utdanning kan antas å være særskilt sårbare fra et levekårs-

og livssjansesperspektiv. Motsatt kan personer med en kombinasjon av høy inntekt og utdanning sies å være uvanlig godt posisjonert. For å lage en slik inndeling har vi med hensyn til yrkesinntekt skilt ut de laveste og høyeste kvintilene, det vil si gruppene med henholdsvis 20 prosent lavest og høyest inntekt, i egne kategorier. Samtidig har vi separert ut personene med desidert lavest og høyest utdanning, det vil si de med henholdsvis kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning og personer med lang universitets- eller høyskoleutdanning (fem år eller mer). Dette er grupper som er jevnstore, 17 prosent av utvalget som vi har data om utdanning for. Vi sitter med andre ord igjen med en fordeling av personer i ni grupper, der flertallet er å finne i gruppene med middels inntekt og/eller middels lang utdanning (midtfeltene horisontalt og vertikalt i matrisene under).

Høyere sannsynlighet for å være i laveste sjikt blant norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere

Tabell 4.1 viser fordelingen blant personer i den øvrige befolkningen. Vi ser at den aller største gruppen er personer med middels lang utdannelse og med middels stor inntekt. Som ventet er det svært få som har lav inntekt og høy utdannelse og vice versa. Henholdsvis 7 og 8 prosent er i «bunnen» og «toppen», det vil si gruppene med enten både lav inntekt og utdanning eller både høy inntekt og utdanning.

Tabell 4.1 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, øvrig befolkning, andeler

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	0,8	8,3	8,1
Middels	7,3	44,7	14,4
Lav	6,9	8,2	1,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

I tabell 4.2 og 4.3 ser vi oddsraten, det vil si den relative oddsen (se tekstboks), for henholdsvis norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere for å havne i de ulike kategoriene sammenlignet med den øvrige befolkningen.

Oddsreter

Oddsraten reflekterer sammenhengen mellom oddsen for to forhold: oddsen for personer i gruppen (eksempelvis norskfødte med innvandrerforeldre) for å havne i den aktuelle kategorien (sammenlignet med sannsynligheten for å ikke gjøre det), sammenlignet med den samme oddsen for referansegruppen (i dette tilfellet personer i den øvrige befolkningen) for å havne i denne kategorien.

Eksempelvis er oddsen for en norskfødt med innvandrerforelder å havne i laveste kategori (lav utdanning og lav inntekt) 0,12. Dette regnes ut ved å dele antallet norskfødte med innvandrerforeldre i denne kategorien med antallet norskfødte med innvandrerforeldre som ikke gjorde dette ($1\ 112/9\ 443=0,12$). Den tilsvarende oddsen for en person i den øvrige befolkningen for å havne i samme kategori er 0,07 ($37\ 672/511\ 117=0,07$). Oddsrateen tilsvarer forholdet mellom disse oddsene ($0,12/0,07=1,6$, etter avrundning for utregning med flere desimaler). Oddsrateen reflekterer i dette tilfellet med andre ord oddsen for at en norskfødt med innvandrerforeldre havner i den laveste kategorien *relativt til* oddsen for at en i den øvrige befolkningen gjør det.

En oddsrate på 1 innebærer at oddsen er lik for gruppene for å havne i kategorien, mens rater under og over 1 reflekterer henholdsvis lavere og høyere odds. Differansen kan leses som en økning eller minskning i relativ odds. En oddsrate på 1,6 for å havne i «bunnen» av den sosiale lagdelingen, som i tilfellet for norskfødte med innvandrerforeldre, innebærer at det er en 1,6 økning i oddsen for å havne i dette laveste sjiktet dersom man er norskfødt med innvandrerforeldre, sammenlignet med personene som tilhører den øvrige befolkningen.

Som vi kan se fra tabell 4.2 og 4.3 har både norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere relativt sett klart høyere odds for å befinne seg blant de med lav inntekt og lav utdanning, altså «bunnen», og blant dem med lav inntekt og middels inntekt eller middels utdanning og lav inntekt. For tidlig ankomne innvandrere er oddsen dobbelt så stor som personer i den øvrige befolkningen, mens den er noe mindre (1,6) for norskfødte med innvandrerforeldre. Samtidig ser vi at det er noe mindre sannsynlighet for at de befinner seg i det store «midtsjiktet»: oddsen for å ha middels inntekt og middels utdanning er 0,7 for begge gruppene sammenlignet med den øvrige befolkningen.

Tabell 4.2 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, norskfødte med innvandrerforeldre, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2,7	1	1,4
Middels	1,3	0,7	0,7
Lav	1,6	1,5	1,2

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.3 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, tidlig ankomne innvandrere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2,1	0,8	0,9
Middels	1,5	0,7	0,6
Lav	2	1,7	1,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Personer i disse gruppene har også høyere odds for å ha den ganske uvanlige kombinasjonen av å høy utdanning, men samtidig lav inntekt. Oddsen for å havne i denne kategorien er over dobbel så høy for både norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere (henholdsvis 2,7 og 2,1) sammenlignet med personer i den øvrige befolkningen. Det er her fristende å tenke i retning av at personer i de to gruppene kan oppleve særskilte barrierer på vei inn i arbeidslivet. Som vi har vært inne på i introduksjonen til denne rapporten (kapittel 1) kan innvandrere (og deres etterkommere) møte hindre for å integreres, det være seg grunnet eksempelvis manglende norskferdigheter eller diskriminering. I tilfellet med norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere vil manglende norskferdigheter sannsynligvis ikke være noen utbredt utfordring, gitt at alle disse personene i prinsippet har all skolegang og medfølgende sosialisering i Norge. Det er derfor mer naturlig å tenke i retning av diskriminering eller andre forhold som forklaringer på en eventuell tendens til at personer i disse gruppene i mindre grad får uttelling for høy utdanning i form av yrkesinntekt.⁹

Vi ser med andre ord et relativt tydelig mønster i retning av at barn av innvandrere i større grad er i lavinntekt- og/eller lavutdanningssjikt (altså langs kantene vertikalt lengst til venstre og horisontalt nederst i tabellen), i de minste når de sammenlignes med sine jevnaldrende i den øvrige befolkningen. Samtidig ser vi visse forskjeller mellom norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere med hensyn til oddsen for å befinne seg på «toppen» av den sosiale lagdelingen. Mens den relative oddsen for dette for tidlig ankomne innvandrere er 0,9, altså noenlunde lik sammenlignet med den øvrige befolkningen, er den høyere for norskfødte med innvandrerforeldre (1,4).

⁹ Eksempler på slike forhold, som potensielt sett både kan forme oppvekstvilkår og sosialisering og senere utfall vedrørende utdanning og arbeidsliv, er skole- og/eller bostedssegrering. Resultatene fra tidligere forskning tilsier at trekk ved nabolagene personene bor i under ungdomsårene kan ha betydning. Hermansen (2016) finner at slike nabolagstrekk forklarer noe av gapet mellom majoritetsbefolkningen og barn av innvandrere i utdannings- og inntektsnivå sett i forhold til foreldrene, i det minste for de ikke-europeiske gruppene i analysen. I en studie av inntektsmobiliteten til barn av innvandrere i Sverige finner Bratu og Bolotnyy (2023) på sin side at gapet i oppadgående mobilitet mellom majoritetsbefolkningen og barn av innvandrere i forhold til foreldrene forsvinner når man sammenligner personer som har vokst opp i samme nabolag.

Noen grupper tenderer mot å befinne seg i «bunnen» i lagdelingen

Disse hovedtendensene skjuler store interne forskjeller blant norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere avhengig av landbakgrunn. I de etterfølgende tabellene ser vi på enkeltgrupper av barn av innvandrere (dvs. norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandre samlet). Mens det i noen grupper er enda høyere relativ odds for å havne i det laveste sjiktet (lav utdanning og lav inntekt) sammenlignet med den øvrige befolkningen, er det blant andre grupper høyere odds for å ende opp i det høyeste sjiktet (høy utdanning og høy inntekt) av lagdelingen. I atter andre grupper er tendensen mindre entydig.

Et eksempel på det førstnevnte mønsteret finner vi blant somaliere (tabell 4.4), som har over fem ganger høyere risiko for å havne på «bunnen» av lagdelingen. De har også en høyere relativ odds for å enten å ende opp i gruppene med lav inntekt og middel utdanningsnivå eller med lav utdanning og middels stor inntekt, med andre ord i kategorier personer har enten svært lav inntekt eller utdanning. Samtidig ser vi at somaliere i mindre grad befinne seg høyere opp i det sosiale hierarkiet: den relative oddsen for somaliere for å være i «toppen» er kun 0,4 sammenlignet med øvrig befolkning. Oddsraten er tilsvarende lav for være i «midtsjiktet» i lagdelingen.

Tabell 4.4 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, somaliere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	3	0,9	0,4
Middels	1,6	0,4	0,4
Lav	5,4	1,7	0,8

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Et lignende mønster finner man blant andre grupper, slik som chilenerne, tyrkere, marokkanere, nord-makedonere og kosovere (tabell 4.5-4.9). Her er det også en klart høyere risiko for å befinne seg i kategorien med svært lav inntekt og utdanning, om riktignok ikke like høy som blant somalierne. Det varierer også noe hvor lav den relative oddsen er for å være i gruppene høyere opp i lagdelingen. Oddsraten for chilenerne er særlig lav for å være i «toppsjiktet» med høy inntekt og høy utdanning, enda noe lavere (0,2) enn blant somaliere. De har likevel noe høyere oddsrate enn de andre gruppene for å ha middels lang utdanning og være i de midterste inntektskvintilene, omtrent lik (1,1) som for den øvrige befolkningen. Når vi husker på at denne delen av lagdelingen er den klart største i den øvrige befolkningen innebærer dette at mange chilenerne i realiteten er i dette «midtsjiktet» av befolkningen, mens det er en tendens mot at de som ikke gjør det havner i de lavere lagdelingene istedenfor de høyere.

Tabell 4.5 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, chilenerne, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	1,4	0,6	0,2
Middels	1,3	1,1	0,4
Lav	2	2,2	1

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.6 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, tyrkere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	1,5	0,3	0,4
Middels	1,6	0,7	0,5
Lav	3,2	2,2	1,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.7 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, marokkanere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	0,9	0,5	0,5
Middels	1,7	0,6	0,6
Lav	2,9	2,2	1,5

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.8 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, nord-makedonere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	0,4	0,3	0,4
Middels	0,9	0,8	0,7
Lav	2,2	2,9	1,9

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.9 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, kosovere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	0,8	0,4	0,3
Middels	1,5	0,7	0,4
Lav	2,6	3,5	1,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

... mens andre er i «toppsjiktet»

I andre enkeltgrupper av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere ser vi et motsatt mønster, med høy relativ odds for å være helt øverst i lagdelingen. Det klareste eksempelet på dette finner vi blant indere (tabell 4.10), som har fire ganger så høy «risiko» for å befinne seg i «toppsjiktet». Indere har også en noe høyere relativ odds (1,4) for å ha høy utdanning og middels stor inntekt og langt høyere oddsrate (6,8) for å ha den uvanlige kombinasjonen av høy utdanning og lav inntekt. Samtidig tenderer indere til i mindre grad å være i de lavere lagene i inndelingen: med unntak av gruppen med lav inntekt og middels lang utdanning har inderne lavere relativ odds for å befinne seg i «bunn»-kategoriene enn øvrig befolkning. De befinner seg også i mindre grad i «midtsjiktet» sosialt sett, oddsraten for å være der er kun 0,4 for indere.

Tabell 4.10 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, indere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	6,8	1,4	4
Middels	1,1	0,4	0,8
Lav	0,7	0,6	1

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

En lignende tendens mot høyere relativ odds for å være i de øvre delene av laginndelingen, og særlig kategoriene med høyere utdanning, finner vi også blant srilankere og polakker (tabell 4.11 og 4.12). Norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere i disse gruppene har over dobbelt så høy «risiko» for å ha høy utdanning og inntekt enn personer i den øvrige befolkningen. Srilankere og polakker skiller seg likevel noe mindre fra den øvrige befolkningen enn indere. Den relative oddsen for å befinne seg aller nederst er likere, og for polakkene til og med noe høyere, enn for øvrig befolkning, henholdsvis 0,9 og 1,2. Som blant indere er det også noe høyere odds for å være blant de med lav inntekt og middels lang utdanning.

Tabell 4.11 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, srilankere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	3,1	1,6	2,5
Middels	1,2	0,7	0,6
Lav	0,9	0,7	0,8

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.12 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, polakker, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2	1,6	2,3
Middels	1,3	0,6	0,8
Lav	1,2	0,8	0,8

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Vietnamesiske barn av innvandrere har også noen av de samme tendensene til å havne høyere opp i lagdelingen relativt sett. Den relative «risikoen» for å befinne seg helt øverst er klart høyere (1,6) sammenlignet med øvrig befolkning. Ellers er vietnamesere enda noe likere øvrig befolkning med hensyn til hvordan de fordeler seg sosialt i forhold til srilankerne og polakkene.

Tabell 4.13 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, vietnamesere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	1,4	1,1	1,6
Middels	1	0,9	0,7
Lav	0,8	1,3	1

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Pakistanere og iranere gjør det både bedre og dårligere enn øvrig befolkning

Mens gruppene vi har sett på så langt først og fremst skiller seg fra den øvrige befolkningen ved å i større grad fordele seg henholdsvis høyere eller lavere i den sosiale lagdelingen, er pakistanere (tabell 4.14) og iranere (tabell 4.15) eksempler på en kombinasjon av dette. Som vi kan se har disse gruppene nesten dobbelt så høy «risiko» for å befinne seg i den helt nederste kategorien (med svært lav inntekt og lav utdanning) og samtidig også markert høyere «risiko» (1,4) for å befinne seg helt i «toppen» av lagdelingen. I begge gruppene er det imidlertid en viss tendens til at man i større grad er i kategorier i lagdelingen med enten lav inntekt eller utdanning enn i de høyere kategoriene. Blant pakistanerne er eksempelvis oddsratene for å være i kategorien med lav utdannelse og middels stor inntekt nær dobbelt så stor som for den øvrige befolkningen. Det er også klart lavere odds for å være i «midtsjiktet».

Dette kan tyde på at det i disse gruppene foregår en viss polarisering, der man i større grad enten er i det øverste «toppsjiktet» eller befinner seg helt på «bunnen». Det er likevel viktig å understreke at dette er *relativt* til den øvrige befolkning. I likhet med de fleste andre gruppene befinner en betydelig andel (henholdsvis 32 og 33 prosent)¹⁰ av personene i disse gruppene seg i midten av den sosiale lagdelingen.

Tabell 4.14 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, pakistanere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2,6	0,9	1,4
Middels	1,4	0,6	0,5
Lav	1,9	1,9	1,7

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.15 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, iranere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	3,1	1	1,4
Middels	1,5	0,6	0,8
Lav	1,9	1,1	0,9

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Dansker, bosniere og filippinere relativt like øvrig befolkning

Noen grupper av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere skiller seg i ganske liten grad fra den øvrige befolkningen. Dette gjelder spesielt dansker (tabell 4.16). Som vi kan se er den relative oddsen relativt lik for de aller fleste kategoriene i lagdelingen, med unntak av de noe uvanligere kombinasjonene av lav og høy utdanning og inntekt (der små tall gjør store utslag for utregningene av oddsen). Dansker har også noe høyere odds for å ha middels lang utdanning og lav

¹⁰ Jf. 45 prosent i den øvrige befolkningen, se tabell 4.1.

inntekt (1,3) og høy utdanning og middels inntekt (1,2) relativt til den øvrige befolkningen, men det overordnede bildet er likevel av relativt små forskjeller.

Tabell 4.16 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, dansker, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2,4	1,2	1
Middels	1,3	0,8	1
Lav	1	1	1,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Bosniere (tabell 4.17) og filippinere (tabell 4.18) ligner danskene noe, men vi ser at de har noe lavere odds for å være i høyinntekts-kategoriene. Dette tyder på at bosniere og filippinere i mindre grad er i det aller høyeste kvintilet (20 prosentene) blant sine jevnaldrende med hensyn til yrkesinntekt. Vi ser også at filippinere har lavere oddsrate (0,8) for å ha middels stor inntekt og høy utdanning enn bosniere (1,4) og at de har noe høyere «risiko» for å havne i gruppene med enten lav utdanning og middels inntekt (1,3) eller lav inntekt og middels lang utdanning (1,5). Det er med andre ord en tendens til at bosniere både ligner øvrig befolkning noe mer enn filippinere med hensyn til hvordan de fordeler seg og at de som gruppe gjør det litt bedre enn filippinerne ved å i mindre grad være overrepresentert i «lavere» lag.

Tabell 4.17 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, bosniere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	1,7	1,4	0,8
Middels	1,1	1,1	0,6
Lav	1	1,1	0,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 4.18 Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, filippinere, oddsrater

Utdanning/Inntekt	Lav	Middels	Høy
Høy	2	0,8	0,8
Middels	1,5	1,1	0,7
Lav	0,9	1,3	0,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

4.4. Sannsynligheten for å havne i «bunnen» og på «toppen»

Så langt har vi sett til dels store forskjeller med hensyn til hvordan ulike grupper norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere fordeler seg i lagdelingen. Forskjellene vi her ser kan imidlertid avhenge av en rekke andre kjennetegn. Dette kan være forskjeller ved personene i gruppene, slik som med hensyn til kjønns- og aldersfordeling. Norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere er, som vi skal komme tilbake til i dette delkapitlet, generelt sett en ung gruppe i forhold til den øvrige befolkningen. Ulikheter ved familiesituasjonen ved måletidspunktet, for eksempel hvorvidt man er foreldre eller i et etablert forhold, kan også tenkes å ha betydning for den sosiale statusen. Ikke minst kan også forskjeller i «utgangspunkt», med hensyn til bakgrunnskjenntegn hos foreldrene og familiesituasjon i oppveksten spille en viktig rolle. Som allerede poengtert i kapittel 2 er en av de potensielle hovedutfordringene for barn av innvandrere at de ofte starter klatringen fra et lavere sosialt nivå enn sine jevnaldrende.

Analysemodeller, variabler og utvalg

For å få en bedre forståelse av om forskjellene vi ser har å gjøre med slike ulikheter i sammensetning, livssituasjon og utgangspunkt, skal vi i dette delkapitlet se nærmere på sannsynligheten for å havne henholdsvis i det laveste og høyeste sjiktet i den sosiale lagdelingen vi har presentert. Dette gjør vi gjennom to logistiske regresjonsanalyser, hvor de avhengige variablene er henholdsvis å være i det nederste og øverste laget («bunnen» og «toppen»).

For begge analysene benytter vi oss av tre modeller for å undersøke «risikoen» for å havne i disse sjiktene. Hver modell har med variablene fra forrige modell, slik at modell 2 inkluderer bakgrunnskjenningene fra modell 1 og modell 3 inkluderer kjennetegnene fra modell 1 og 2. Dette gjør vi for å se hvorvidt sammenhengene mellom kjennetegnene i de første modellene og den avhengige variabelen endrer seg i det vi inkluderer nye kjennetegn i de senere modellene.

Den første modellen (modell 1) inkluderer kun uavhengige variabler for demografiske kjennetegn for personen selv: alder, kjønn, innvandringskategori, samt de respektive landbakgrunnene presentert i kapittel 3.2 og det foregående delkapitlet.¹¹

I modell 2 til legges to variabler relatert til aspekter ved familiesituasjonen i måleåret (2019) til. Disse inkluderer hvorvidt personen var gift og om personen bodde i en familie med barn.¹²

Modell 3 inkluderer variabler relatert til foreldrene og familiesituasjonen da hovedpersonen var 15 år gammel. Dette omfatter variabler for hvorvidt faren tilhørte henholdsvis den øverste eller laveste inntektskvintilen¹³ da hovedpersonen (mao personen i utvalget) var 15 år gammelt, tre variabler for farens utdanningsnivå (videregående skole, universitets/høyskole-utdanning og manglende utdanning),¹⁴ samt om (hoved)personen bodde i en familie med bare en forelder (kun mor eller far) ved den nevnte alderen. Det er også inkludert variabler for såkalt paritet, nærmeste bestemt om personen var morens førstefødte, og for antall søsken.¹⁵ Grunnen til at vi kun har inkludert variabler for fars inntekt og utdanning har å gjøre med at det generelt sett er stort sammenfall mellom disse kjennetegnene blant fedre og mødre. Resultatene fra analysene blir da også svært like når vi tar utgangspunkt i mødrenes inntekt og utdanning istedenfor fedrenes.

For disse analysene har vi tatt utgangspunkt i personer vi har informasjon om begge foreldrene for og som vi har data om fars yrkesinntekt da hovedpersonen var 15 år gammel. Dette utgjorde til sammen 544 530 personer. Tabell 4.19 viser en oversikt over variablene i modellene og deskriptive kjennetegn ved utvalget etter innvandringskategori.

I tråd med mønsteret vi så med hensyn til lagdeling i forrige delkapittel, er det klart flere blant personene som er norskfødte med innvandrerforeldre eller tidlig ankomne innvandrere som er i det laveste sjiktet i lagdelingen (det vil si som har lav inntekt og lav utdanning), sammenlignet med øvrig befolkning. Mens henholdsvis 10 og 12 prosent av de norskfødte og de tidlig ankomne innvandrerne er i dette sjiktet, er kun 6 prosent av personene i den øvrige befolkningen det samme. Andelene

¹¹ Med unntak av alder, som er med som en kontinuerlig variabel, er alle disse demografiske kjennetegnene kodet som såkalte dummy-variabler, det vil si dikotomt med verdi 1 eller 0 etter hvorvidt observasjonen (personen) har et gitt kjennetegn eller ikke. Eksempelvis er alle menn kodet med 1 i variabelen for kjønn, mens kvinner er kodet med 0 og likeledes alle personer med indisk landbakgrunn med 1 og alle uten med 0 osv. Personene med verdi 0 vil utgjøre referansegruppe i regresjonsanalysen, som økningen eller minskningen i odds må leses i forhold til (se tabell 4.2 og 4.4 nedenfor).

¹² Begge dummy-variabler. Variabelen som omhandler om man bor i en familie med barn eller ikke skiller ikke mellom hvorvidt det er et slektskapsforhold mellom personen og barn hen eventuelt bor med. Det er derfor ikke gitt at personer som er kodet med «1» på denne variabelen nødvendigvis bor med egne barn. Det er likevel naturlig å anta at det i de fleste tilfeller vil være snakk om egne barn. Variabelen er dessuten ment å si mer om familie-/livssituasjon, snarere enn om man har (egne) barn eller ikke.

¹³ Kvintilene er kalkulert ut fra yrkesinntekten til alle menn mellom 30 og 66 år i året barnet (hovedpersonen i vår analyse) var 15 år.

¹⁴ En egen dummy-variabel er med andre ord blitt laget for å fange opp skillet mellom fedre som vi har informasjon om utdanning for og de vi ikke har utdanningsdata for. Utdanningsdata mangler først og fremst for fedre av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere (se tabell 4.19). Fem prosent av fedrene av personene i disse gruppene mangler vi data om utdanning for. Vi har valgt å inkludere disse personene i modellen gjennom en egen dummy-variabel for å sørge for at sammenligningene i regresjonene gjøres opp mot en referansegruppe (de med grunnskole som høyeste fullført utdanning eller ingen utdanning) vi kjenner verdien til.

¹⁵ Alle variablene, med unntak av variabelen for antall søsken (som er kontinuerlig), er dummy-variabler. Personer som er kodet som «1» i variabelen for å bo i en familie alene med kun mor eller far (eller uten foreldre) er skilt ut ved hjelp av informasjon om typen familie personen bodde i da hen var 15 år gammel. Personer som enten bodde i familier som besto av en person eller enten en far med barn eller en mor med barn ble gitt denne koden.

som er i det øverste sjiktet er på den annen side likere. 8 prosent av personene i den øvrige befolkning og de tidlig ankomne innvandrerne er i denne kategorien i lagdelingen, mens noen flere, 11 prosent, blant de norskfødte med innvandrerforeldre er i dette sjiktet. Dette stemmer godt med resultatene fra gjennomgangen av «risikoen» for å havne i det enkelte lagdelingene i forrige kapittel: mens tidlig ankomne innvandrere hadde om lag lik odds for å havne på «toppen» av lagdelingen sammenlignet med den øvrige befolkningen, var den noe høyere for norskfødte med innvandrerforeldre.

Vi ser videre at personene i den øvrige befolkningen ikke overraskende tenderer til i gjennomsnitt å være noe eldre enn de tidlig ankomne innvandrerne og norskfødte med innvandrerforeldre. Det er vanligere i de to sistnevnte gruppene å være gift (særlig blant norskfødte med innvandrerforeldre), mens det er omtrent like vanlig å være i en familie der det er barn. Dette reflekterer sannsynligvis at mens mange er i samme livssituasjon med hensyn til å være foreldre varierer det noe hvilken samlivsform dette finner sted innenfor. Tidligere undersøkelser har vist at andelen som er i samboerskap varierer en hel del mellom ulike grupper av norskfødte med innvandrerforeldre, med relativt få samboere i store grupper som pakistanere (Andersen, 2017; Molstad et al., 2022).

Tabell 4.19 Deskriptiv statistikk for variabler i analysene

	Øvrig befolkning	Norskfødte m/ innvf.	Tidl. ankom. innvand.
N	527 504	9 763	7 263
Andel i laveste sjikt	0,06	0,10	0,12
Andel i høyeste sjikt	0,08	0,11	0,08
Kjennetegn ved hovedperson:			
Alder (Gj.snitt)	34,9	34,0	34,1
Kjønn (Andel menn)	0,51	0,52	0,52
Familiesituasjon (2019):			
Gift	0,33	0,50	0,43
Med barn	0,65	0,65	0,64
Far og familiesituasjon (når 15 år):			
Familie, ikke to foreldre	0,20	0,12	0,17
Førstefødt	0,42	0,32	0,39
Antall søsken (Gj.snitt)	2	2,8	2,8
Far i laveste kvintil	0,11	0,41	0,40
Far i høyeste kvintil	0,26	0,10	0,08
Far, grunnskole eller ingen utd.	0,22	0,46	0,40
Far, videregående skole	0,51	0,27	0,28
Far, universitet	0,27	0,22	0,27
Far, uoppgitt utdanning	0,00	0,05	0,05

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Det er også klare forskjeller med hensyn til familiebakgrunn og -situasjon da personen i utvalget var 15 år gammel. Flere av de tidlig ankomne innvandrerne og de norskfødte med innvandrerforeldre har endogame foreldre, det vil si foreldre med samme landbakgrunn, enn det som er tilfelle blant øvrig befolkning. For tidlig ankomne innvandrere, og for en del norskfødte med innvandrerforeldre, kan dette muligens skyldes at foreldrenes parforhold har oppstått i opprinnelseslandet, med andre ord før innvandring. En annen mulig årsak er forskjellige mønstre med hensyn til ekteskaps- og pardannelse. Undersøkelser av ekteskaps- og samboerskapsmønstre blant innvandrere har vist til

dels stor variasjon med hensyn til graden av endogami (Daugstad, 2006; Molstad et al., 2022; Molstad & Steinkellner, 2020).¹⁶

Det er færre blant norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere som bodde i såkalte enpersonfamilier eller som bodde i en familie med kun far eller mor med barn. Denne variabelen er ment å gi en indikasjon på om hovedpersonen (personen i utvalget) har vokst opp med en aleneforsørger og/eller uten å bo med foreldrene. Tallene kan tyde på at det er flere som har vokst opp i en slik situasjon blant personene i den øvrige befolkningen (20 prosent), spesielt sammenlignet med norskfødte med innvandrerforeldre (12 prosent).

Det er noe mer vanlig å være førstefødt blant personer i den øvrige befolkningen sammenlignet med tidlig ankomne innvandrere og spesielt norskfødte med innvandrerforeldre. Dette gir mening sett i lys av at personene i de to sistnevnte gruppene også i gjennomsnitt har flere søsken (2,8, sammenlignet med 2 blant personer i den øvrige befolkningen), og dermed generelt sett har flere brødre og søstre som potensielt kan være født før dem.

Antagelsen om at barn av innvandrere i større grad starter fra et «lavere» utgangspunkt sosialt bekreftes langt på vei av det vi ser med hensyn til andelene med fedre i de laveste og øverste kvintilene. I den øvrige befolkningen er det relativt få, kun 11 prosent, som har fedre som hadde yrkesinntekt i den laveste kvintilen da hovedpersonen var 15 år gammel. Samtidig har hele 26 prosent fedre som var i den høyeste kvintilen. Til sammenligning hadde fire av ti av både de norskfødte med innvandrere og tidligankomne innvandrere fedre i den laveste kvintilen. Kun henholdsvis 10 og 8 prosent hadde fedre i den øverste kvintilen.

Langt flere av fedrene til norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandre har dessuten lav utdanning enn det som er tilfelle i øvrig befolkning. 40 prosent av fedrene til tidlig ankomne innvandrere og 46 av fedrene til norskfødte med innvandrerforeldre hadde kun utdanning på grunnskolenivå eller ingen utdanning overhode. Blant fedre til personer i den øvrige befolkningen er det til sammenligning kun 22 prosent som ikke har utdanning ut over grunnskolenivå. Samtidig har fedre av personer i den øvrige befolkningen i langt større grad videregående utdanning. Halvparten av fedrene i denne gruppen hadde dette, mens bare 27 og 28 prosent av fedrene til norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere hadde det samme. Vi ser mindre forskjeller når det gjelder andelene med fedre med universitets-/høyskoleutdanning: 27 prosent av fedrene til personer i den øvrige befolkningen og tidlig ankomne innvandrere og 22 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre hadde høyere utdanning. Fem prosent av de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere mangler vi data for utdanningsnivå for fedre for (se fotnote 14). Samlet sett kan vi likevel slutte at norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere som helhet har fedre med langt lavere utdanningsnivå enn personene i den øvrige befolkningen.

Risiko for å havne på «bunnen»

Tabell 4.20 presenterer resultatene fra hver av de tre modellene med logistiske regresjonsanalyser der avhengig variabel er hvorvidt personen er i det nederste sjiktet i lagdelingen.

Resultatene fra de logistisk regresjonsanalysene er presentert som såkalte oddsratere (se tekstboks i forrige delkapittel), sammen med indikasjoner for statistisk signifikans (p-verdier). Oddsratene reflekterer oddsen for personer i den aktuelle gruppen (eksempelvis menn) for å havne i det laveste sjiktet i den sosiale lagdelingen *relativt til* den samme oddsen for referansegruppen (i dette tilfellet kvinner), dette når de andre kjennetegnene/variablene inkludert i modellen er kontrollert for.

¹⁶ Disse undersøkelsene har imidlertid tatt utgangspunkt i pardannelser som fant sted flere tiår etter personene i dette utvalget ble født. Det er derfor ikke gitt at mønstrene disse undersøkelsene fant også var tilstede blant foreldregenerasjonen til de norskfødte med innvandrerforeldre som er med her.

Oddsratene reflekterer med andre ord den relative risikoen for å havne på «bunnen» av den sosiale stigen når vi tar høyde for eventuelle andre forskjeller, slik som alder, innvandringskategori, landbakgrunn osv.

Vi ser at oddsratene endrer seg til dels betraktelig ettersom vi legger til variabler, både de som reflekterer familiesituasjonen i måleåret (2019) og de som har med familiebakgrunn og fedrenes inntekt og utdanning å gjøre. I modell 1, der kun variabler for alder, kjønn, innvandringskategori og landbakgrunn er med, ser vi at forskjellene i odds synes å være store for en del grupper. Tidlig ankomne innvandrere har høyere odds (1,2) for å havne i «bunnen» av lagdelingen sammenlignet med personer i den øvrige befolkningen. Dette gjelder også personer fra en rekke enkeltgrupper, slik som iranere (1,6), chilenerne (1,7), pakistanere (1,9), nord-makedonere (2), kosovere (2), og særskilt marokkanere (2,8), tyrkere (3) og somaliere (3,7). For andre grupper, slik som filippinere (0,7), bosniere (0,7), indere (0,7) og vietnamesere (0,8), er oddsen en del lavere enn i øvrig befolkning.¹⁷ Disse resultatene stemmer relativt godt med ulikhetene vi har sett blant enkeltgruppene av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere i den deskriptive gjennomgangen i forrige delkapittel.

Kontrollerer vi for hvorvidt personen er gift og bor med barn ser vi at en del sammenhenger styrkes, i den forstand at risikoen for å befinne seg i det laveste sjiktet sosialt sett øker i flere grupper. Dette gjelder til en viss grad tidlig ankomne innvandrere, samt en rekke enkeltgrupper av barn av innvandrere som pakistanere, kosovere, marokkanere, tyrkere og nord-makedonere. Indere går på sin side fra å framstå som å ha mindre risiko for å være i laveste kategori i lagdelingen sammenlignet med øvrig befolkning til å ha en odds som ikke er vesentlig ulik. Blant andre grupper, slik som somaliere, chilenerne og til en viss grad bosniere, svekkes snarere den relative oddsen for å være i «bunn-kategorien». Vi ser også at forskjellene mellom kjønnene reverseres og øker, fra at menn har en neglisjerbart større risiko for å havne i «bunnsjiktet» sosialt sett til at menn har lavere risiko enn kvinner (0,86) når vi kontrollerer for om man er gift eller bor med barn.

Forklaringen på disse endringene synes å være relatert til det faktum at både det å være gift (0,35) og det å bo med barn (0,54) henger sammen med klart lavere odds for å havne nederst i lagdelingen. Dette er sammenhenger som består selv når vi kontrollerer for familiebakgrunn og fedres inntekt og utdanning i neste modell. Det er flere mulige forklaringer på dette. En er at personer som er i ekteskap og/eller har barn generelt sett er i en annen (og potensielt sett mer stabil) livssituasjon. Forskjellene mellom de som er gifte og ugifte og de som bor med barn og ikke kan med andre ord være uttrykk for ulikheter med hensyn til om man er noenlunde etablert og har ressurser nok til å starte familie. En annen mulighet er at sivilstandsending og det å være forsørger i seg selv innebærer et løft i prestasjoner, i det minste med hensyn til inntekt.

Det er naturlig å knytte endringene vi ser i de relative risikoene for noen av gruppene til forskjeller i sivilstand og/eller hvor vanlig det er å ha barn. Som vi har sett er klart flere av de norskfødte med innvandrerforeldre og de tidlig ankomne innvandrerne gifte enn det som er tilfeller blant personene i den øvrige befolkningen. Dette gjelder også flere av enkeltgruppene der oddsraten øker når vi kontrollerer for disse aspektene ved familiesituasjonene til personene. Motsatt er det nettopp relativt sett færre gifte i gruppene der oddsratene synker. Bryter vi andel gifte ned på kjønn ser vi for eksempel at det er færre av mennene i utvalget som er gifte sammenlignet med kvinner (30 mot 37 prosent). At dette har innvirkning på oddsratene har å gjøre med at man i analysen nå tar i betraktning at ugifte personer har høyere relativ risiko for å havne i «bunnen» av lagdelingen. Dette betyr at en eventuell høyere risiko blant grupper med mange ugifte personer derfor til dels må

¹⁷ Resultatene for filippinere og bosniere er imidlertid ikke statistisk signifikante på 5 prosents nivå. Det er med andre ord en større sjans for at forskjellene i odds for disse gruppene sammenlignet med øvrig befolkning reflekterer tilfeldigheter.

tilskrives nettopp dette og ikke nødvendigvis gruppetilhørigheten i seg selv. På samme måte vil grupper med relativt sett mange gifte potensielt få høyere oddsrate ettersom man tar høyde for at nettopp denne sammensetningen trekker raten «ned».

At andelen som er gift og/eller har barn øker med årene er antagelig forklaringen til at vi også ser at sammenhengen mellom alder og risikoen for å være i den laveste kategorien i lagdelingen reverseres i modell 2. Mens ett års økning i alder henger sammen med litt lavere odds (0,98) for å befinne seg i «bunnsjiktet» når en ikke kontrollerer for sivilstand om man med bor barn, henger sammen med en tilsvarende økning i odds (1,02) dersom man kontrollerer for disse kjennetegnene. Denne sammenhengen består dersom man kontrollerer for ytterligere kjennetegn.

Modell 3 introduserer en rekke kjennetegn som omhandler hvilke(n) familiebakgrunn og fedre personene har. Vi ser at dette «utgangspunktet» synes å ha mye å si. Dette ser vi både fordi en del av disse kjennetegnene i seg selv hever og senker risikoen for å havne i «bunnsjiktet» betraktelig, men også fordi en del forskjeller basert på innvandringskategori og landbakgrunn enten svekkes eller rent ut reverseres.

Det å ha bodd i en familie med kun en, eller ingen, foreldre (1,9) og å ha en far som var i laveste kvintil (1,7) er blant kjennetegnene som øker risikoen mest for å havne nederst i det sosiale hierarkiet (sammenlignet med henholdsvis å ha bodd i en familie med to foreldre og ha en far i et av «midt»-kvintilene). Samtidig spiller utdanningsnivået til faren en viktig rolle. Å ha far som har utdanning på videregående nivå sammenfaller med markert lavere odds (0,6) sammenlignet med dersom man har far med kun utdanning på grunnskolenivå eller lavere. Klart lavest odds har likevel barn av fedre med universitetsutdannelse (0,3). Ikke overraskende har også personer med fedre som hadde høy inntekt lavere risiko (0,8) for å være nederst på rangstigen.

Vi ser videre at hvor mange søsken man har kan synes å ha en viss innvirkning på oddsen for å befinne seg i den laveste inntekts- og utdanningsgruppen. En økning på ett søsken hever den relative oddsen til 1,1. Dette kan tyde på en viss tendens mot at være en del av en større søskenflokk innebærer at foreldrene er nødt til å «spre ressursene». Å være førstefødt virker i seg selv ikke som å være avgjørende, oddsraten er relativt lik med personer som ikke er det. Personer som er førstefødt har likevel noe mindre risiko for å ha svært lav inntekt og utdanning enn personer som ikke er førstefødte.

For problemstillingen og hypotesene i denne rapporten er det spesielt interessant at forskjellen i odds mellom tidlig ankomne innvandrere og personer som ikke er innvandrere framstår som i stor grad å forsvinne når vi kontrollerer for variablene som har med familiebakgrunn og fedres inntekt og utdanning. Dette tyder på at nettopp sosial bakgrunn er en viktig del av forklaringen for hvorfor tidlig ankomne innvandrere oftere ender opp med lav utdanning og inntekt.

Samtidig ser vi at en del av forskjellene basert på landbakgrunn fortsatt består, men at noen svekkes og andre styrkes. Blant tyrkere, kosovere, pakistanere, chilenerne, nord-makedonere og marokkanere blir den relative risikoen for å havne i «bunnsjiktet» sammenlignet med personer med øvrig befolkning noe svakere. For iranere og somaliere blir forskjellen i relativ risiko redusert såpass mye at den ikke med sikkerhet kan skilles fra den til den øvrige befolkningen. Dette har antagelig å gjøre med at personer i disse gruppene starter «lavere» med hensyn til familiesituasjon i tenårene og/eller fedres inntekts- og utdanningsnivå. For andre grupper, slik som dansker, polakker og bosniere, heves den relative oddsen dersom man kontrollerer for disse kjennetegnene. Ingen av disse endringene gjør imidlertid at personene i disse gruppene framstår som i større grad å risikere å være i «bunnsjiktet» i lagdelingen sammenlignet med øvrig befolkning.

Tabell 4.20 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse med plassering i laveste lagdeling som avhengig variabel

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Alder	0,98***	1,02***	1,02***
Kjønn			
Mann (Ref: Kvinne)	1,02*	0,86***	0,85***
Innvandringskat.			
Ref: Ikke innvandrere			
Innvandrere	1,22***	1,26***	1,12
Landbakgrunn			
Ref: Øvrig befolkning			
Pakistan	1,86***	2,86***	1,50***
Danmark	0,88	0,87	1,09
Filippinene	0,65	0,67	0,74
Kosovo	2,02***	2,62***	1,96***
Marokko	2,83***	3,48***	1,31*
Iran	1,55***	1,40**	1,10
India	0,66*	0,80	0,78
Chile	1,66***	1,60***	1,47**
Vietnam	0,76**	0,79*	0,44***
Somalia	3,68***	3,03***	1,30
Bosnia-Hercegovina	0,73	0,74	0,96
Sri Lanka	0,83	0,99	0,92
Tyrkia	3,00***	4,39***	2,34***
Polen	0,81	0,80	1,17
Nord-Makedonia	2,02***	2,58***	1,74**
Øvrig	1,38***	1,38***	1,08
Sivilstand			
Gift (Ref: Ikke gift)	-	0,35***	0,39***
Bor med barn			
Med barn (Ref: U/ barn)	-	0,54***	0,51***
Paritet			
Førstefødt (Ref: Ikke f.f.)	-	-	0,96***
Antall søsken			
	-	-	1,13***
Familie når 15 år			
En/ingen foreldre (Ref: To)	-	-	1,92***
Fars inntekt			
Ref: Far i 2., 3. eller 4. k.			
Far i 1. kvartil	-	-	1,71***
Far i 5. kvartil	-	-	0,75***
Fars utdanning			
Ref: Grunnskole eller ing.			
Videregående	-	-	0,58***
Universitet	-	-	0,32***
Uoppgitt	-	-	1,30***
Intercept	-1,94***	-2,53***	-2,52***
N	544 530	544 530	544 530
R-squared	0,004	0,055	0,127

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* p<0,05 (5 prosent)

* p<0,01 (1 prosent)

* p<0,001 (1 promille)

Risiko for å havne på «toppen»

I analysen av risikoen for å havne på «bunnen» av den sosiale lagdelingen har vi sett at mange av de åpenbare forskjellene mellom øvrig befolkning og barn av innvandrere svekkes eller forsvinner dersom vi tar i betraktning kjennetegn ved familien og oppvekstvilkår. Om man har vokst opp med en aleneforsørger og om far har høyere utdanning eller hadde lav inntekt da barnet (hovedpersonen i analysen vår) var i midten av tenårene synes å spille en viktig rolle i denne sammenhengen. Det er imidlertid ikke gitt at de samme faktorene er viktige for sjansene for å nå helt til topps i samfunnet. Rekruttering inn i «elitene» i samfunnet, i den forstand «toppsjiktet» i lagdelingen vi har presentert i denne rapporten tilsvarer dette, kan forutsette helt andre prosesser og ressurser enn det å ikke havne helt nederst sosialt.

Tabell 4.21 viser resultatene av den logistiske regresjonsanalysen når det å havne i øverste sjiktet i lagdelingen er avhengig variabel. Vi ser at tidlig ankomne innvandrere framstår som å ha lavere odds (0,7) for å havne i denne kategorien enn personer i den øvrige befolkningen når vi kun kontrollerer for kjennetegn som alder, kjønn og landbakgrunn. Dette er igjen i tråd med det vi har sett tidligere i dette kapitlet. Vi finner også mange av de samme hovedtrekkene med hensyn til landbakgrunn. Særlig indere (4,3), srilankere (3,4), polakker (3,1), iranere (1,9) og vietnamesere (1,9) har klart høyere relativ odds for å være i «toppen» i det sosiale hierarkiet. Kosovere (0,4), tyrkere (0,4), nord-makedonere (0,4), marokkanere (0,6) og somaliere (0,6)¹⁸ har på sin side markert lavere «risiko» for å gjøre det samme.

Sammenlignet med hva som var tilfelle med «risikoen» for å havne i «bunnen» av lagdelingen, ser vi ikke færre store endringer i oddsratene når vi i modell 2 inkluderer variabler som har med familiesituasjon å gjøre. Det er riktignok slik at det å være gift og det å bo med barn synes å ha noe å si. Å være gift dobler nesten oddsen for å være i «toppsjiktet» i lagdelingen. I likhet med for oddsen for å havne i «bunnsjiktet», senker imidlertid det å bo med barn den relative oddsen noe (0,8) for å havne i «toppen». Om dette henger sammen med praktiske forhold ved det å ha barn, og eventuelle forskjeller i karriere-/utdanningsløp som følger av dette, eller om det er andre forhold som ligger bak disse ulikhetene mellom de som bor med barn og de som ikke gjør det, kan vi ikke slå fast her. Vi ser likevel at forskjellene mellom henholdsvis de som er gift og de som ikke er det og de som bor med barn og de som ikke gjør det i noe mindre grad forsterker eller svekker sammenhengene vi ellers ser. En del enkeltgrupper som hadde klart høyere odds enn øvrig befolkning, slik som pakistanere, indere, vietnamesere, srilankere og polakker, framstår riktignok med noe likere relativ odds når disse trekkene ved familiesituasjonen er kontrollert for. Andre grupper, med klart lavere odds til å være i «toppsjiktet» (slik som marokkanere, tyrkere og nord-makedonere), ender opp med enda litt lavere relativ odds, noe som tyder på at trekk ved tendensen til å være gift og/eller å ha barn skulle tilsi bedre odds for å ha høy utdanning og inntekt for disse gruppene.

Samtidig ser vi liten endring med hensyn til kjennetegn relatert til om man er innvandrer eller ikke. Forskjellen mellom menn og kvinner og mellom personer med ulik alder endrer seg heller ikke nevneverdig.

Trekk ved familiebakgrunn og fedre har derimot en langt større innvirkning på oddsratene. Som vi kan se fra modell 3 øker den hos flere grupper, slik som blant pakistanere, srilankere og vietnamesere, slik at disse nå har en enda høyere odds for å havne i «toppsjiktet» relativt til øvrig befolkning. For andre grupper, slik som indere og polakker, blir tendensen til en høyere «risiko» for å klatre helt til topps sosialt på den andre siden mindre markert. For grupper som kosovere, tyrkere og nord-makedonere blir tendensen til å ha lav relativ odds på sin side svakere. For tyrkere og nord-makedonere blir forskjellene sammenlignet med øvrig befolkning til og med svekket såpass at vi ikke lenger kan være relativt sikre på at de ikke reflekterer tilfeldigheter. For marokkanere snus

¹⁸ For somaliere er imidlertid resultatene ikke statistisk signifikante på 5 prosents nivå.

tendensen helt: fra å i klart lavere odds (0,5) for å være «toppsjiktet» utdannings- og inntektsmessig blant sine jevnaldrende, framstår til å ha klart høyere odds (1,8) enn øvrig befolkning.

Samtidig er det noen grupper som fortsetter å ha lav relativ odds til tross for at vi kontrollerer for «utgangspunkt». Dette omfatter kosovere og chilenerne. Forskjellen mellom innvandrere og de som ikke er innvandrere består også i den forstand at innvandrere har en lavere relativ odds. Samlet sett er mønsteret likevel klart: mange av ulikhetene vi ser har tilsynelatende bakgrunn i sosiale og familiemessige forskjeller. I andre tilfeller skjuler slike ulikheter i utgangspunkt forskjeller i evnen til å komme inn i «toppsjiktet» i lagdelingen.

Igjen ser vi at hvorvidt man «risikerer» å befinne seg helt øverst på den sosiale stigen særlig henger sammen med utdanningsnivået til fedrene, og da spesielt om han har høyere utdanning eller ikke. At faren har høyskole- eller universitetsutdanning innebærer en seks ganger høyere odds relativt til om faren kun har grunnskole eller mindre som høyeste fullførte utdanning. Også det å ha far med videregående skole øker oddsen betraktelig (2). Inntektsnivået til faren synes å ha mindre å si, alt annet likt. Riktignok har personer med fedre som hadde yrkesinntekt i den høyeste kvintilen klart høyere odds (1,8) til å være i «toppen» av lagdelingen, men det å ha far som var i den laveste kvintilen (0,9) synes å i mindre grad være en hindring.

Det å være førstefødt synes som å være en viss fordel, ettersom det øker oddsen noe (1,3). Det er også en viss tendens til at et høyere antall søsken gjør det mindre sannsynlig å være i «toppsjiktet», for hvert søsken endrer oddsen med en faktor på 0,9. Dette er det motsatte av mønsteret vi så med hensyn til det å havne i «bunnsjiktet», der det å være førstefødt innebar lavere odds og et høyere antall søsken hevet den. Her er likevel forskjellene i odds sterkere, noe som kan tyde på at det om man er født først og størrelsen på søskenflokket har mer å si for det å klatre helt til «topps» enn det å ende opp i «bunnen». Hvorvidt personen som har vokst opp med en (eller ingen) av foreldrene synes også å spille en rolle ved at å innebære lavere odds (0,7) for å «klatre til topps» i samfunnet.

Ved siden av disse skillene er det gjennomgående i modellene slik at menn har en bedre sjans til å havne på «toppen» i lagdelingen sammenlignet med kvinner. I analysen av «risikoen» for å havne på «bunnen» så vi at det først var når man kontrollerte for familiesituasjon (sivilstand og om man bor med barn) at kjønnsforskjeller kom fram. Slik er det ikke for den tilsvarende «risikoen» for å ende opp øverst i hierarkiet. Menn har høyere relativ odds for å gjøre dette, uansett om vi kontrollerer for andre omstendigheter ved familiesituasjon og sosialt utgangspunkt eller ikke.

Samtidig er det slik at det å være eldre ikke overraskende henger sammen med å ha større «risiko» for å være i «toppsjiktet» sosialt sett: ett år høyere alder innebærer en økning på 1,05 i relativ odds. Dette gjelder også dersom man kontrollerer for andre kjennetegn, slik som familiesituasjon og trekk ved familiebakgrunn og fedrene.

Tabell 4.21 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse med plassering i høyeste lagdeling som avhengig variabel

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Alder	1,05***	1,04***	1,04***
Kjønn			
Mann (Ref: Kvinne)	1,41***	1,44***	1,47***
Innvandringskat.			
Ref: Ikke innvandrer			
Innvandrer	0,73***	0,72***	0,79***
Landbakgrunn			
Ref: Norsk			
Pakistan	1,49***	1,22***	2,81***
Danmark	1,27	1,22	0,94
Filippinene	0,98	0,94	0,77
Kosovo	0,40**	0,37***	0,51*
Marokko	0,60**	0,53***	1,83**
Iran	1,86***	1,85***	1,89***
India	4,27***	3,73***	3,62***
Chile	0,23***	0,24***	0,26***
Vietnam	1,90***	1,78***	4,16***
Somalia	0,64	0,71	1,22
Bosnia-Hercegovina	1,30	1,24	1,20
Sri Lanka	3,36***	2,99***	4,22***
Tyrkia	0,41***	0,34***	0,90
Polen	3,12***	3,02***	1,97***
Nord-Makedonia	0,39**	0,35**	0,63
Øvrig	1,37***	1,35***	1,32***
Sivilstand			
Gift (Ref: Ikke gift)	-	1,95***	1,74***
Bor med barn			
Med barn (Ref: U/ barn)	-	0,81***	0,87***
Paritet			
Førstefødt (Ref: Ikke f.f.)	-	-	1,25***
Antall søsken			
	-	-	0,90***
Familie når 15 år			
En/ingen foreldre (Ref: To)	-	-	0,69***
Fars inntekt			
Ref: Far i 2., 3. eller 4. k.			
Far i 1. kvintil	-	-	0,91***
Far i 5. kvintil	-	-	1,77***
Fars utdanning			
Ref: Grunnskole eller ing.			
Videregående	-	-	2,03***
Universitet	-	-	6,16***
Uoppgitt	-	-	1,15
Intercept	-4,31***	-4,04***	-5,29***
N	544 530	544 530	544 530
R-squared	0,012	0,027	0,139

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* p<0,05 (5 prosent)

* p<0,01 (1 prosent)

* p<0,001 (1 promille)

5. Intergenerasjonell mobilitet

I det foregående kapitlet har vi sett på forskjeller i utfall med hensyn til utdanning og inntekt, både hver for seg og kombinert i en nidelt lagdeling. Vi har sett til dels store forskjeller, både mellom norskfødte med innvandrerforeldre, tidlig ankomne innvandrere og øvrig befolkning, men spesielt basert på landbakgrunn. Trekk ved foreldrenes (farens) inntekt og utdanning og familiesituasjonen nå og da hovedpersonen var i midten av tenårene synes videre å forklare mye, men slett ikke alt, av forskjellene på gruppenivå med hensyn til «risiko» for å havne henholdsvis lavest og høyest i lagdelingen.

Det er likevel begrenset hvor mye disse sammenhengene mellom utfall med hensyn til utdanning og inntekt og kjennetegn ved foreldregenerasjonen sier om selve mobiliteten mellom generasjonene. Resultatene av analysene gjort så langt sier noe om betydningen av ulike faktorer for hvorfor personer befinner seg der de gjør på den sosiale stigen. Den intergenerasjonelle sosiale mobiliteten, og i hvilken grad sosiale skjevheter «går i arv» fra foreldre til barn, får vi først et bilde av ved å direkte sammenligne hvordan personene i utvalget vårt gjør det relativt til foreldrenes utgangspunkt.

I dette kapitlet skal vi se direkte på denne bevegelsen i sosial status fra en generasjon til en annen, da med utgangspunkt i yrkesinntekt. Vi tar ikke utgangspunkt i lagdelingen vi presenterte i forrige kapittel for å måle denne mobiliteten, dette ettersom utdanningsdataene vi benyttet for å lage inndelingen er mangelfulle for noen av foreldrene, primært blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. I stedet for deler vi mennene og kvinnene i utvalget vårt inn i kjønns spesifikke inntektskvintiler og måler den sosiale mobiliteten deres som differansen mellom deres egen kvintiltilhørighet med den til faren (for mennene) og moren (for kvinnene) da hovedpersonen i analysen var 15 år gammel.

Det er gjennomgående kjønnsforskjeller i mønstrene vi ser fra analysene. Ulikhetene mellom barna av innvandrere og øvrig befolkning er mindre blant kvinnene enn mennene når vi ser på hvordan de gjør det i forhold til henholdsvis sine egne fedre og mødre. Norskfødte menn med innvandrerforeldre og menn som har innvandret i førskolealder gjør det generelt sett dårligere enn menn i den øvrige befolkningen, uansett hvilken «utgangsposisjon» de starter fra. Flere enkeltgrupper, slik som pakistanere, filippinere, kosoverer og særskilt chilenerer, har klart lavere oppadgående mobilitet i forhold til faren, også når eventuelle forskjeller ved eget utdanningsnivå, trekk ved familieforhold og -bakgrunn er kontrollert for. For kvinnene er forskjellene mellom øvrig befolkning og døtre av innvandrere langt mindre, dette til tross for at innvandrermodrene (i likhet med innvandrerfedrene til mennene i utvalget) i stor grad har lav utdanning og yrkesinntekt. Blant kvinnene går snarere tendensen i retning av at noen enkeltgrupper gjør det bedre enn øvrig befolkning når ulike kjennetegn ved personen selv og familiebakgrunn blir kontrollert for. Dette gjelder spesielt vietnamesere, men også til en viss grad nord-makedonere, indere og dansker. Tyrkiske kvinner skiller seg ut som å gjøre det relativt gjennomgående dårligere enn øvrig befolkning.

I tillegg til disse kjønnsforskjellene blant barn av innvandrere er det også ulikheter på hvordan det å bo med barn påvirker den sosiale mobiliteten til menn og kvinner generelt. Mens det å bo med barn øker den oppadgående mobiliteten blant menn, svekker den mobiliteten oppover for kvinner. Dette kan tolkes som et uttrykk for at nettopp det å få barn har ulike konsekvenser for kvinner og menn når det gjelder yrkesinntekt og at det skjer en grad av «arbeidsdeling» mellom kjønnene blant foreldre (se kapittel 4).

Ellers ser vi også en klar tendens til at eget utdanningsnivå spiller en viktig rolle i den sosiale mobiliteten til både kvinner og menn. Hos kvinner er likevel utbyttet av å ha utdanning på høyskole- eller universitetsnivå langt sterkere enn hos mennene: å ha høyere utdanning innebærer for kvinner

over en og en halv kvintil høyere plassering sammenlignet med å ha kun utdanning på grunnskolenivå. For mennene innebærer høyere utdanning også klart høyere mobilitet oppover, men mindre enn for kvinnene, tilsvarende litt over en kvintil.

5.1. Endring i status fra far til sønn og mor til datter

Når vi i dette kapitlet ser på lagdeling skjer dette i form av en rangering av yrkesinntekt i såkalte kvintiler, det vil si en femdeling av utvalget etter inntekt. Hver kvintil utgjør med andre ord 20 prosent av det aktuelle utvalget. Eksempelvis er den laveste (1.) kvintilen personene med de 20 prosent laveste inntektene, den 2. kvintilen personene med de 21 til 40 prosent laveste/høyeste etc. Både personene i utvalget vårt og foreldrene deres har blitt inndelt i inntektskvintiler slik at vi kan se på bevegelsen i relativ posisjonering mellom generasjonene. Et sentralt spørsmål er om personene i utvalget opplever å klatre eller falle i forhold til foreldrene, med andre ord om de befinner seg i en høyere eller lavere kvintil enn foreldrene gjorde, eller om de eventuelt «reproduserer» foreldrenes posisjon (er i samme kvintil).

I dette delkapitlet presenterer vi disse utfallene ut fra tre utgangsposisjoner, avhengig av foreldrenes plassering i enten den nederste, midtre eller øverste inntektskvintilen. Grunnen til at vi presenterer personene med foreldrene i de respektive inntektskvintilene separat har å gjøre med at muligheten for oppadgående og nedadgående sosial mobilitet er svært ulik avhengig av hvor personene «starter». Som vi skal komme tilbake til er det eksempelvis ikke mulig for en person med far eller mor i øverste (5.) inntektskvintil å klatre videre relativt til foreldrene. Det beste scenarioet for personer i denne gruppen er å «reprodusere» foreldrenes posisjon. For en person med far/mor i laveste kvintiler vil imidlertid det å havne i samme kvintil for foreldrene være det *minst* gunstige utfallet. Ethvert annet utfall vil innebære at personen klatrer oppover og følgelig innebære en relativ bedring av hens posisjon.

Med høy grad av sosial mobilitet, hvor foreldrenes utgangspunkt ikke avgjør hvor en selv havner, vil i prinsippet fordelingen være noenlunde jevn uansett utgangsposisjon. Denne antagelsen er illustrert i figurene med en stiplet linje, som markerer denne tenkte situasjonen der personene i den aktuelle gruppen fordeler seg jevnt ut over inntektskvintilene. Ut fra linjen og differansen mellom denne og de faktiske fordelingene vil vi kunne se hvor det er en særlig relativ over- eller underrepresentasjon.

Vi har valgt å presentere resultatene for menn og kvinnene hver for seg, og ta utgangspunkt i henholdsvis fedrenes og mødrenes yrkesinntekt (og plassering i kvintiler). Inntektskvintilene for begge generasjoner (mennene og kvinnene og deres respektive foreldre) er som en konsekvens av dette kjønnsespesifikke. Mennene og kvinnene i utvalget er med andre ord blitt delt inn i inntektskvintiler separat, mens fedrene og mødrenes kvintiler er basert på yrkesinntekten til henholdsvis alle menn og kvinner mellom 30 og 66 år i året barnet (hovedpersonen i vår analyse) var 15 år. Ulempen med dette er selvsagt at resultatene for menn og kvinner ikke er direkte sammenlignbare. Grunnen til at vi likevel har gjort dette er at yrkesinntekten i stor grad varierer etter kjønn. Som vi var inne på i delkapittel 4.2 er det norske arbeidslivet i stor grad kjønnssegregert, noe som også reflekteres i yrkesinntekten blant kvinner og menn. Kjønnsespesifikke inntektskvintiler tar hensyn til at fordelingen med hensyn til inntekt er annerledes blant kvinner og menn.

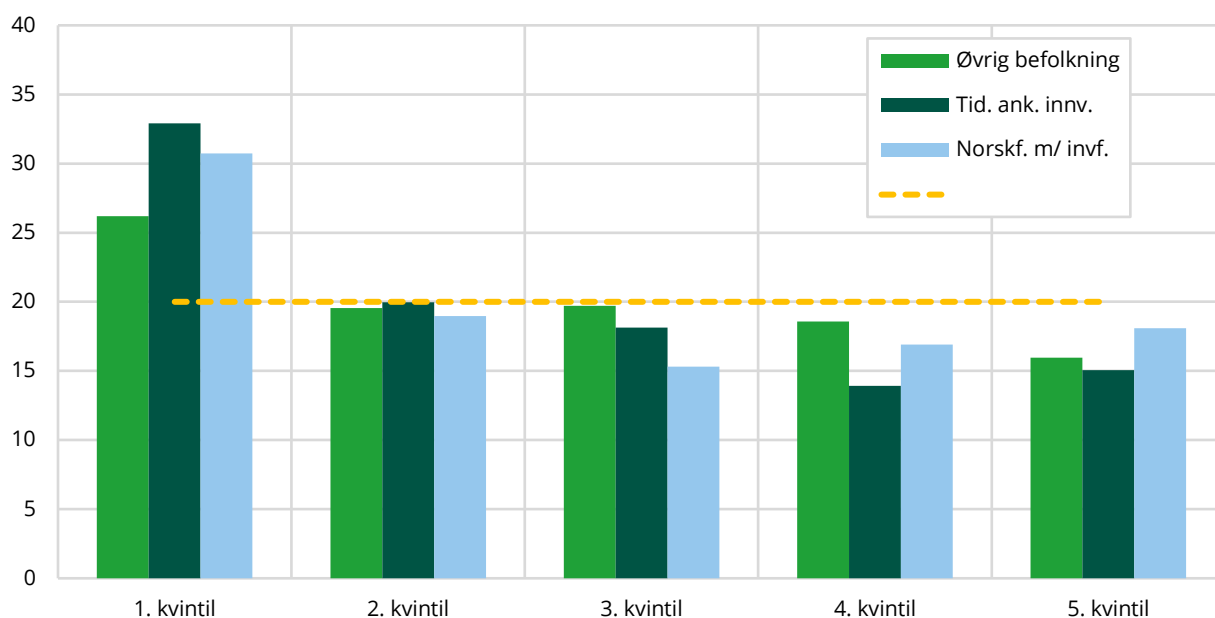
Et annet poeng med å gjøre separate analyser for menn og kvinner er forskjellene i utdanningsnivå mellom innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre og øvrig befolkning, som synes å være kjønnsespesifikke. Som nevnt i delkapittel 2.3 er en av hovedhypotesene i denne rapporten at en del av ulikhetene basert på innvandrings- og landbakgrunn vil forsvinne dersom vi gjør analysene separat for kvinner og menn.

Det å starte fra «bunnen»

Personer med foreldre i den laveste inntektskvintilen har et utgangspunkt der de enten kan «reprodusere» foreldrenes stilling, ved å selv ende opp i laveste inntektskvintil, eller avansere.

I figur 5.1 ser vi kvintilfordelingen til mennene i utvalget som hadde fedre som tilhørte den laveste inntektskvintilen. Som vi kan se er det en god del, over en fjerdedel uansett innvandringskategori, av disse mennene som selv befinner seg i den laveste inntektskvintil. Denne andelen er likevel større blant tidlig ankomne innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, henholdsvis 33 og 31 prosent mot 26 prosent i den øvrige befolkningen. Samtidig ser vi at norskfødte med innvandrerforeldre skiller seg noe fra tidlig ankomne innvandrere i den forstand at flere er i de høyere inntektskvintilene. 35 prosent av de som er født i Norge av innvandrerforeldre befinner seg blant de 40 prosentene med høyest inntekt (dvs. innenfor 4. eller 5. kvintil), noe som er like mange som blant den øvrige befolkningen. Blant tidlig ankomne innvandrere er det til sammenligning kun 29 prosent som er i de høyeste yrkesinntektskvintilene.

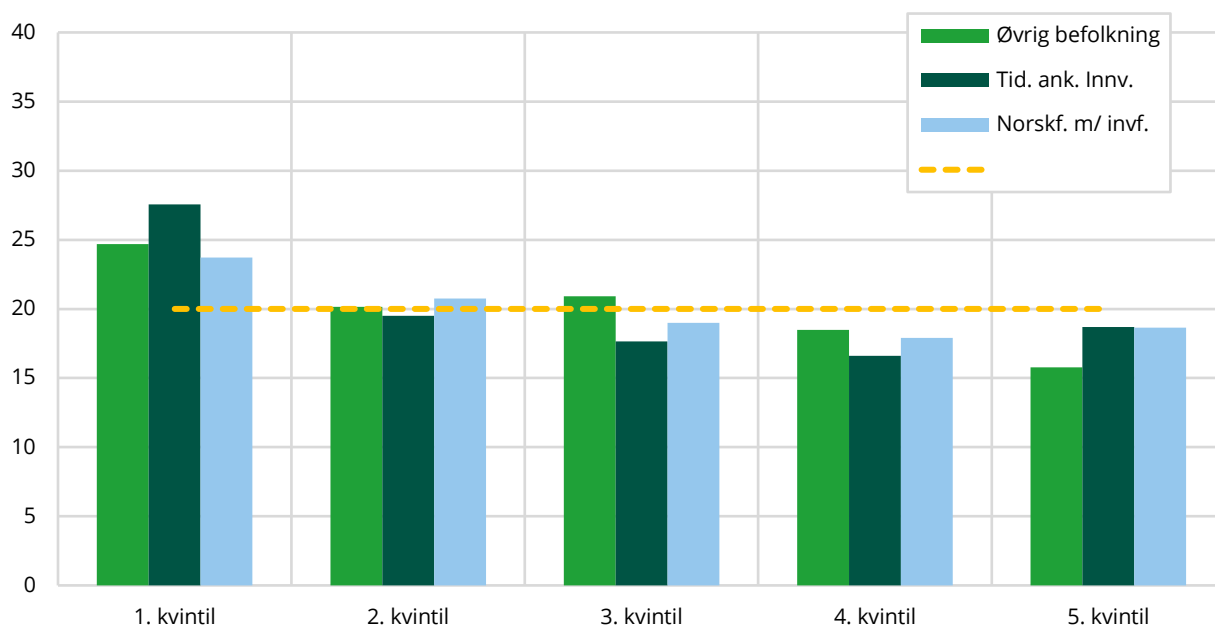
Figur 5.1 Sønner av fedre i laveste (1.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Blant kvinnene er mønsteret noe annerledes (figur 5.2). Også en del av dem med mødre i laveste inntektskvintil havner i samme kvintil selv, om noen færre i forhold til det som er tilfellet for mennene. Andelen er noe større blant tidlig ankomne innvandrere, 28 prosent mot henholdsvis 25 og 24 prosent blant personer i den øvrige befolkningen og norskfødte med innvandrerforeldre. Forskjellene er likevel mindre enn mellom sønnene og fedrene: en større andel av døtrene havner i de øvrige inntektskvintilene og ulikhetene basert på innvandringskategori er mindre klare. Andelen som havner i de to øverste inntektskvintilene er til og med litt høyere for de som er barn av innvandrere (37 og 35 prosent for norskfødte og tidlig ankomne innvandre) enn i den øvrige befolkningen (34 prosent). Det er også flere i de førstnevnte gruppene som er blant femtedelen med aller høyest inntekt enn det som er tilfelle i den øvrige befolkningen.

Figur 5.2 Døtre av mødre i laveste (1.) inntektskvintil, etter døtrene inntektskvintil og innvandringskategori

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

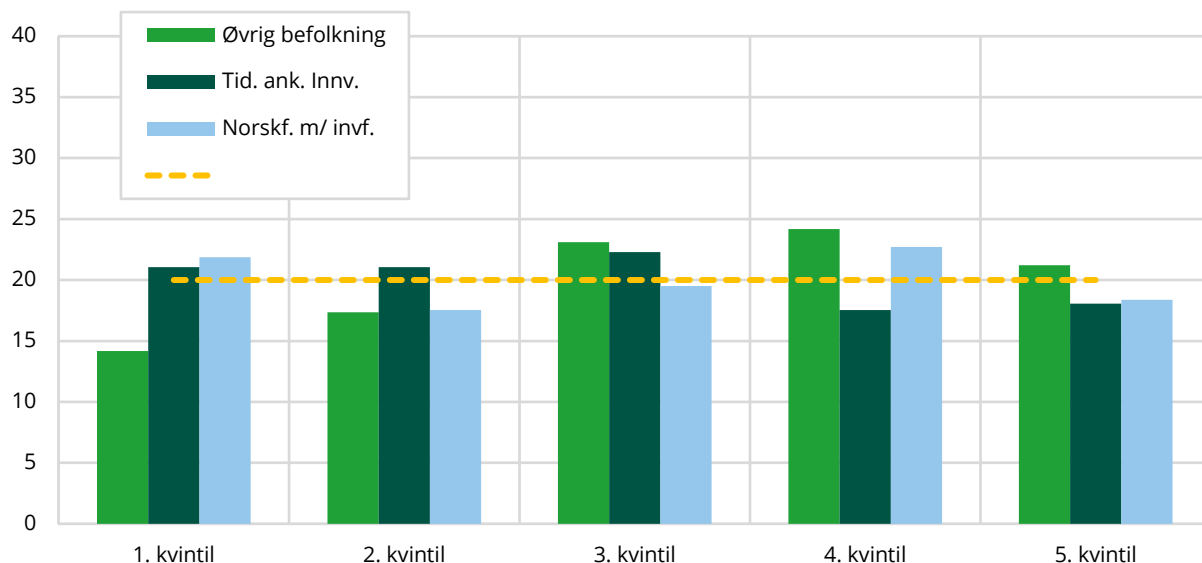
Det å starte fra «midten»

Å starte fra «midten» innebærer at det er tre potensielle hovedmuligheter for bevegelse: man kan avansere («oppover»), falle («nedover») eller havne i samme posisjon som foreldrene. I en situasjon med generelt lav mobilitet, og høy sosial reproduksjon mellom generasjonene, forventer vi at de fleste vil havne i samme inntektskvintil som foreldrene, det vil si det midterste (3.).

Det er imidlertid ikke dette mønsteret som trer fram når vi ser på den faktiske plasseringen blant personene i utvalget vårt. Mennene i utvalget fordeler seg til dels svært ulikt avhengig av hvilken innvandringskategori de tilhører (figur 5.3). Menn i den øvrige befolkningen tenderer til å ha den samme posisjonen som faren eller å ha beveget seg oppover. Om lag sju av ti menn i denne gruppen er i midterste inntektskvintil eller høyere. Dette gjelder kun seks av ti av de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere. Litt over to av ti (22 prosent) av mennene med innvandrerforeldre har havnet helt på «bunnen», i 1. inntektskvintil. Blant mennene i den øvrige befolkningen er andelen mindre, litt over en av ti (14 prosent).

Igjen ser vi forskjeller blant dem med innvandrerforeldre etter om de er født i Norge eller ikke. Flere av de norskfødte med innvandrerforeldre (41 prosent) har opplevd oppadgående mobilitet i forhold til fedrene enn det som er tilfelle blant dem som er født i utlandet (36 prosent).

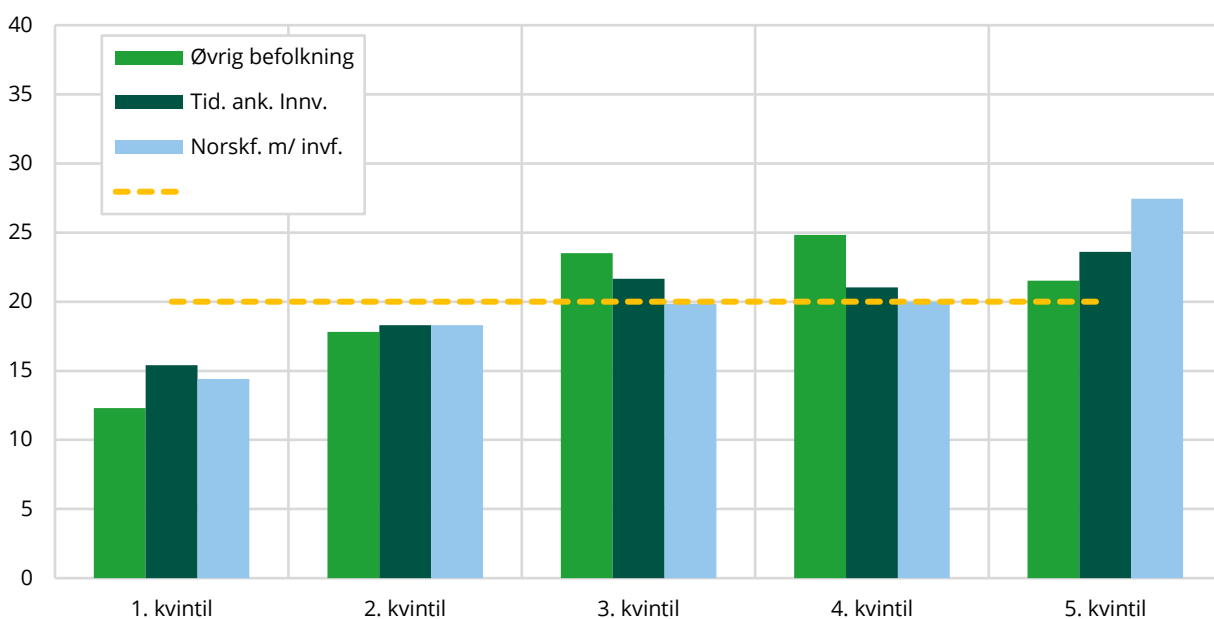
Figur 5.3 Sønner av fedre i midterste (3.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Blant kvinnene er bevegelsen «oppover» sterkere, uansett innvandringskategori (figur 5.4). Litt under halvparten av kvinnene er i en av de to høyeste inntektskvintilene, og det er blant de norskfødte kvinnene med innvandrerforeldre vi finner flest med høy inntekt. Det er ellers ikke systematiske forskjeller med hensyn til innvandringskategori. Det er riktignok noen flere døtre av innvandrerforeldre som har havnet i den laveste inntektskvintilen, men til gjengjeld er det flere i disse gruppene som er i den aller høyeste. Særlig er det mange norskfødte kvinner med innvandrerforeldre som tilhører gruppen av kvinner med 20 prosent høyest yrkesinntekt, 27 prosent mot henholdsvis 24 og 22 prosent blant tidlig ankomne innvandrere og øvrig befolkning.

Figur 5.4 Døtre av mødre i midterste (3.) inntektskvintil, etter døtrenes inntektskvintil og innvandringskategori

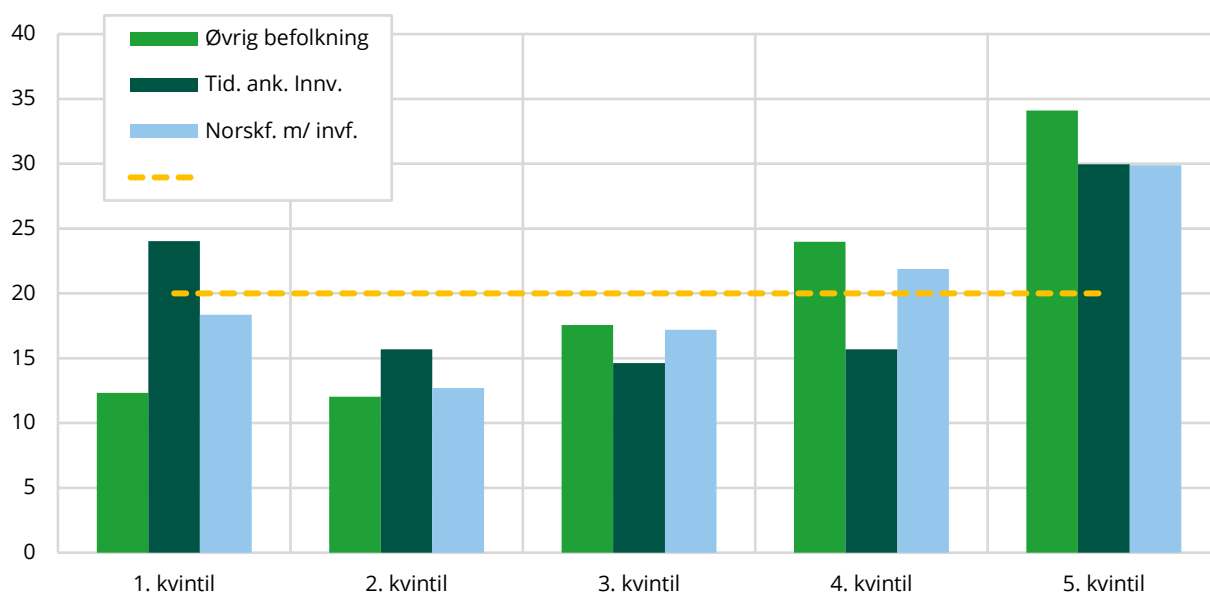
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det å starte fra «toppen»

I motsetning til personene med foreldre som enten befant seg i den laveste eller midterste inntektskvintilen har personer med foreldre i den høyeste ingen mulighet til å klatre i forhold til foreldrene. For sønner og døtre i denne gruppen er det kun to mulige utfall: enten selv å havne i høyeste inntektskvintil (sosial reproduksjon) eller nedadgående mobilitet.

Om lag tre av ti av mennene ender opp i høyeste inntektskvintil og reproducerer dermed fedrenes posisjon (figur 5.5). Andelen er noe høyere blant menn i den øvrige befolkningen (34 prosent mot 30 prosent blant de med innvandrerforeldre). Blant de som opplever å falle relativt til fedrene er det en tendens til at flere blant de i den øvrige befolkningen og de norskfødte med innvandrerforeldre havner i den nest høyeste inntektskvintilen. Blant tidlig ankomne innvandrere er det vanligere enn i de to andre gruppene å ende opp blant de med 40 prosent laveste inntektene (dvs. de to laveste inntektskvintilene). Særlig er det mange som havner i den aller laveste kvintilen. En fjerdedel av mennene som har innvandret til landet i førskolealder er blant de med lavest inntekt, til tross for at fedrene var i den høyeste inntektskvintilen.

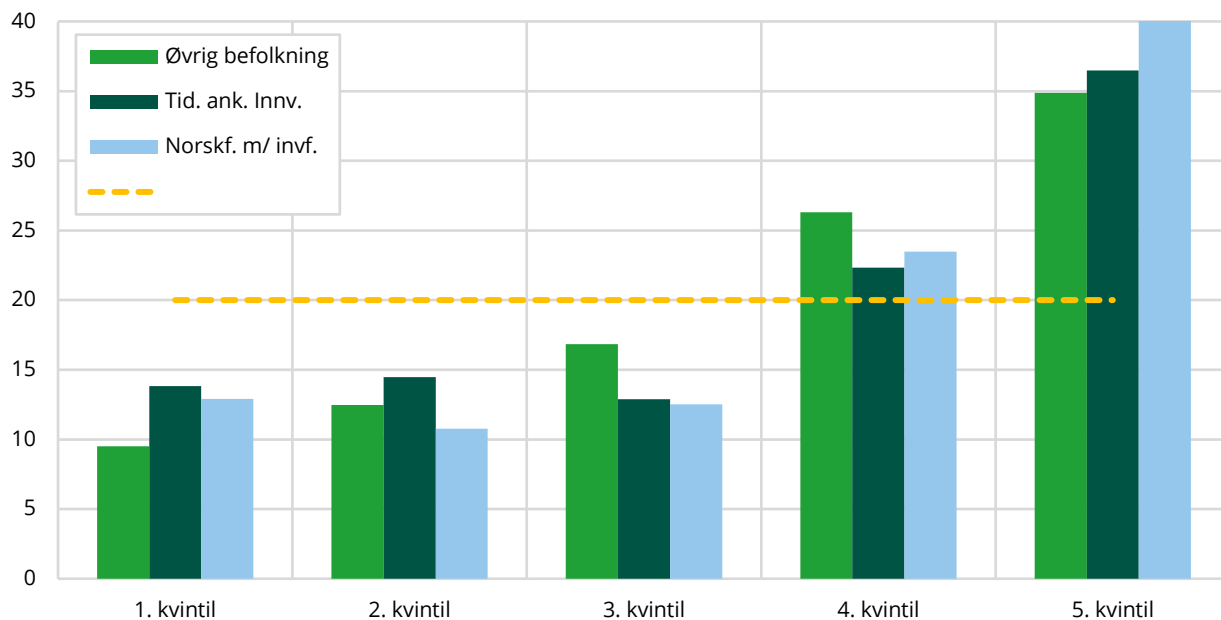
Figur 5.5 Sønner av fedre i høyeste (5.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Blant kvinnene med mødre i den høyeste inntektskvintilen (figur 5.6) er tendensen til sosial reproduksjon mer markert. Den er lavest blant øvrig befolkning, hvorav 35 prosent befinner seg i den høyeste inntektskvintilen, mens det er noen flere (37 prosent) tidlig ankomne innvandrere med svært høy inntekt. Flest i denne kvintilen er det blant norskfødte kvinner med innvandrerforeldre, 40 prosent. Igjen er forskjellene mindre i de lavere inntektskvintilene. Det er noen flere tidlig ankomne innvandrere i de laveste kvintilene, men forskjellene er mindre klare enn blant mennene.

Figur 5.6 Døtre av mødre i høyeste (5.) inntektskvintil, etter døtrenes inntektskvintil og innvandringskategori

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.2. Intergenerasjonell mobilitet etter bakgrunnskjennetegn

Sammenhengene vi har sett så langt i dette kapittelet sier noe om hvordan personene i utvalget vårt gjør det i forhold til foreldrene i inntektsfordelingene vi har presentert. De sier likevel lite om det er mulige faktorer, ut over foreldrenes inntekt, som avgjør selve bevegelsen opp eller ned (eller fravær av bevegelse). Utdanning er en slik potensiell faktor. I forrige kapittel (4.4) så vi for eksempel at den relative oddsen for å havne i henholdsvis «toppen» og «bunnen» av den sosiale lagdelingen syntes å henge nært sammen med farens utdanningsnivå, og særlig hvorvidt han har utdanning på universitetsnivå. Tidligere i samme kapittel (4.2) så vi dessuten at egen yrkesinntekt i stor grad varierte i takt med utdanningsnivå. Yrkesinntekt øker med fullført utdanning på høyere nivå, uansett kjønn og innvandringskategori. Også andre forhold relatert til den nåværende familiesituasjonen, slik som sivilstand og om man bor med barn, og situasjon da personen var i tenårene, spesielt om personen bodde med en aleneforsørger, synes ha betydning for den sosiale statusen til personene.

I dette delkapitlet skal vi se på hvordan den relative mobiliteten varierer med ulike kjennetegn hos personen selv, omstendigheter ved familiesituasjonen i måleåret (2019) og da personen var 15 år gammel, og med trekk ved foreldrene. Vi benytter såkalte lineære regresjonsanalyser for å se på dette, der vi ser på sammenhengen mellom ulike bakgrunnskjennetegn og graden av bevegelse i forhold til (for sønnene) fedrenes og (for døtrene) mødrenes inntektskvintil.

Den avhengige variabelen i denne analysen, den vertikale mobiliteten, måles ved differansen mellom foreldrenes og personens egen kvintiltilhørighet. Som vi har vært inne på er muligheten for henholdsvis oppadgående og nedadgående mobilitet i stor grad ulik avhengig av foreldrenes kvintiltilhørighet. Det er eksempelvis umulig for sønner og døtre av foreldre i den laveste

inntektskvintilen å oppleve nedadgående mobilitet i forhold til foreldrene og vice versa for barn av foreldre i den høyeste inntektskvintilen. Mens den avhengige variabelen kan anta verdier fra -4 (ved maksimal nedadgående mobilitet fra 5. til 1. kvartil) og 4 (ved maksimal oppadgående mobilitet fra 1. til 5. kvartil), er den faktiske mobiliteten derfor begrenset avhengig av «startpunktet». Vi har derfor gjennomført fem separate analyser for respektivt menn og kvinner, en for hvert potensielt «utgangspunkt» (basert på henholdsvis fedrenes og mødrenes inntektskvartil).

På denne måten tar vi både hensyn til de ulike mulighetene for mobilitet for disse gruppene og får også mulighet til å se om det er forskjeller i hvilke kjennetegn som henger sammen med sosial mobilitet ut fra «hvor» man starter klatringen.

Menn

Som vi kan se fra tabell 5.1 er mange av forskjellene mellom barn av innvandrere og øvrig befolkning med hensyn til eksempelvis alder, sivilstand og utdanningsnivå også tilstede når vi ser på mennene for seg. Mennene fra de førstnevnte gruppene er yngre, oftere gift og har generelt sett lavere utdanning (se delkapittel 4.2). De har også flere søsken og er sjeldnere førstefødte. Noen færre bodde dessuten i en familie med mindre enn to foreldre da de var 15 år gamle.

Vi ser videre at mennene i disse gruppene har fedre med klart lavere utdanning enn det som er tilfelle blant menn i den øvrige befolkningen. Langt færre av innvandrerfedrene har videregående skole som høyeste fullførte utdanning, mens det er noenlunde samme andeler, om noe lavere blant fedrene til norskfødte med innvandrerforeldre, som har høyskole- eller universitetsutdanning. Trekker vi fra de fem prosentene av fedrene blant norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere vi mangler utdanningsdata for, sitter vi igjen med henholdsvis 45 og 40 prosent i disse gruppene som har fedre med grunnskole som høyeste fullførte utdanning (mot 22 prosent blant personene i øvrig befolkning). Det er med andre langt vanligere å ha utdanning på dette nivået, både i foreldregenerasjonen og blant personene selv blant de med innvandrerforeldre.

En stor del av de norskfødte mennene med innvandrerforeldre og mennene som er innvandret i førskolealder har fedre som var i laveste inntektskvartil. Mens kun en av ti av mennene i den øvrige befolkningen har fedre i denne kvintilen, gjelder dette hele fire av ti blant mennene i de to andre gruppene. Henholdsvis 63 og 68 prosent av sønnene til innvandrere har fedre i en av de to laveste kvartilene. Den tilsvarende andelen for menn i den øvrige befolkningen er 28 prosent. Det er også klart færre sønner av innvandrere som har fedre i de to høyeste inntektskvartilene, kun 23 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre og 17 prosent av tidlig ankomne innvandre mot hele halvparten (50 prosent) i den øvrige befolkningen.

Det er med andre ord en klar tendens til at sønnene av innvandrerfedre starter på et lavere nivå enn mennene i den øvrige befolkningen. En stor del «begynner» helt eller nesten nederst i den forstand at fedrene hadde yrkesinntekt i laveste eller nest laveste inntektskvartil da hovedpersonen i analysen var i midten av tenårene. Dette reflekteres blant annet i at det for en rekke enkeltgrupper, deriblant kosovere, marokkanere, bosniere og nord-makedonere, er svært få med fedre i den øverste eller, for somaliere, to øverste kvartilene.¹⁹

¹⁹ I tilfeller der det er under 10 personer av den aktuelle gruppen er resultatene for gruppen blitt fjernet (se tabell 5.2). Dette er også blitt gjort i analysen for kvinnene.

Tabell 5.1 Deskriptiv statistikk for variabler, sønner

	Øvrig befolkning	Norskfødte m/ innvf.	Tidl. ankom. innvand.
N	267 797	4 984	3 695
Kjennetegn ved hovedperson			
Alder (Gj.snitt)	34,9	34,0	34,1
Familiesituasjon (2019):			
Gift	0,29	0,46	0,39
Med barn	0,57	0,60	0,57
Utdanningsnivå			
Grunnskole eller ingen utd.	0,19	0,29	0,33
Videregående skole	0,41	0,27	0,27
Universitet	0,40	0,44	0,41
Uoppgitt utdanning	0,00	0,01	0,00
Far og familiesituasjon (når 15 år)			
Familie, ikke to foreldre	0,19	0,11	0,15
Førstefødt	0,43	0,32	0,39
Antall søsken (Gj.snitt)	2	2,8	2,8
Fars utdanningsnivå			
Grunnskole eller ingen utd.	0,22	0,45	0,40
Videregående skole	0,51	0,27	0,29
Universitet	0,27	0,22	0,27
Uoppgitt utdanning	0,00	0,06	0,05
Startpunkt (fars kvintil)			
1. kvintil	0,11	0,41	0,39
2. kvintil	0,17	0,22	0,29
3. kvintil	0,21	0,14	0,15
4. kvintil	0,24	0,13	0,09
5. kvintil	0,26	0,10	0,08

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 5.2 oppsummerer resultatene fra den lineære regresjonsanalysen, der den avhengige variabelen er graden av intergenerasjonell mobilitet mellom inntektskvintiler fra far til sønn. Vi ser ikke overraskende at økende alder har sammenheng med noe høyere grad av mobilitet i forhold til fedrenes posisjon i kvintilfordelingen. Dette gjelder uansett «utgangspunkt», det vil si hvilket inntektskvintil faren tilhørte. Endringen i mobiliteten er moderat, men markert: for hvert ekstra år er det økning på den oppadgående mobiliteten tilsvarende to til fire prosent av et kvintil.

Langt viktigere er utdanningsnivå for tendensen til å klatre. Både det å ha videregående skole og å ha høyere utdanning øker mobiliteten oppover betydelig sammenlignet med å ha kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning eller ingen utdanning. Økningen er som forventet størst blant de med høyskole-/universitetsutdanning, men det å ha videregående skole innebærer den største endringen i mobilitet fra grunnskolenivå. Det å ha enten videregående skole eller høyere utdanning innebærer en økning tilsvarende på om lag et helt kvintil når alle andre kjennetegn er kontrollert for. Dette gjelder også uansett fedrenes inntektskvintil, og dermed også for dem i de høyere kvintilene. Dette innebærer at utdanningsnivå ikke bare spiller en viktig rolle for den oppadgående mobiliteten, men også i å bremse nedadgående mobilitet (dvs. for at sønner opprettholder fedrenes posisjon).

Av andre kjennetegn som henger sammen med oppadgående sosial mobilitet finner vi sivilstand, det vil si om personen var gift, og om personen bodde sammen med barn. Å være gift og det å bo sammen med barn innebærer en økning på henholdsvis mellom 30 til 40 prosent og om lag 30 prosent av et kvintil sammenlignet med det å være ugift og det å ikke bo med barn, uansett fars inntektskvintil. Som vi var inne på i analysen av «risikoen» for å havne på «bunnen» av den sosiale

lagdelingen, kan disse ulikhetene enten reflektere forskjeller i livssituasjon, eksempelvis at de som er gifte og/eller bor med barn er i en mer stabil/etablert situasjon, eller rett og slett være uttrykk for at ekteskap og det å få barn innebærer omprioriteringer eller andre valg som hever inntektsnivået. Det er også mulig at det her ligger andre, uobserverte forhold bak og at sammenhengene vi ser med andre ord er såkalt «spuriøse».

Også hvorvidt man vokste opp med begge foreldre synes å ha sammenheng med graden av sosial mobilitet. I den grad situasjonen da personen var 15 år reflekterer dette, ser vi at det å ikke ha bodd i en familie med to foreldre innebærer lavere sosial mobilitet sammenlignet det å ha gjort det. Som med de fleste sammenhengene i analysene gjelder dette uansett hvilket kvintil faren befant seg i. Om man er førstefødt og hvor mange søsken man har virker derimot som å spille mindre rolle. Det er riktignok en viss tendens til at førstefødte sønner med fedre i de øverste kvintilene (4. og 5.) gjør det bedre enn sønner som ikke er førstefødte. Om dette gjenspeiler en viss grad av særstilling for førstefødte i forhold til eksempelvis arv eller andre fordelinger av økonomiske ressurser er vanskelig å si. Målet på sosial stilling er som sagt basert på individuell yrkesinntekt, noe som gjør at eventuelle forskjeller i formue eller eiendom ikke kommer direkte til uttrykk her. Forskjellene er dessuten relativt små også blant sønnene med fedrene i disse kvintilene.

Med hensyn til farens utdanning er det få systematiske sammenhenger. Det kan synes som det til en viss grad er slik at det å ha en far med høyere utdanning faktisk kan innebære noe lavere oppadgående mobilitet/grad av sosial reproduksjon for noen av gruppene. En hovedkonklusjon er likevel at det er egen utdanning som i størst grad henger sammen med graden av mobilitet.

Av særlig interesse for problemstillingen i denne rapporten er hvordan enkeltgruppene av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere gjør det sammenlignet med den øvrige befolkningen når alle disse ulikhetene i utdanningsnivå, alder, familiesituasjon og andre kjennetegn er kontrollert for. Som vi ser er det flere grupper av barn av innvandrere som framstår med en tendens mot lavere oppadgående sosial mobilitet sammenlignet med øvrig befolkning, også når vi kontrollerer for de nevnte kjennetegnene. Tydeligst er tendensen blant chilenerne, som nesten gjennomgående framstår som å gjøre det dårligere enn den øvrige befolkningen uansett utgangspunkt. Dette gjelder også pakistanere med fedre i det aller laveste og to høyeste kvintilene, somaliere og kosoverne med fedre i de laveste og midterste kvintilene, filippinere i de to øverste kvintilene, samt tyrkere og marokkanere med fedre i de lavere kvintilene. Også bosniske menn med fedre i 3. kvintil og vietnamesiske menn med fedre i 4. kvintil har klart dårligere sosial mobilitet i forhold til personer i den øvrig befolkning med fedre i samme kvintil.

Det å være innvandrer henger sammen med lavere oppadgående sosial mobilitet relativt til personer som ikke er innvandrere, spesielt i de tilfellene der «startpunktet» er høyt. Vi så tidligere at menn som hadde innvandret i førskolealder og som hadde fedre i den høyeste kvintilen hadde en større tendens til å ikke reprodusere farens posisjon, men å selv havne i lavere kvintiler, sammenlignet med norskfødte med innvandrerforeldre og øvrig befolkning (jf. figur 5.5). Denne tendensen synes å bestå selv når vi kontrollerer for andre kjennetegn. Forskjellene mellom enkeltgruppene av barn av innvandrere synes likevel ikke som å skyldes ulikheter i sammensetning med hensyn til andel innvandrere i hver gruppe. For noen grupper skyldes riktignok mangelen på et klart, statistisk signifikant mønster antagelig at størrelsen på gruppene er små. For en del grupper, slik som blant annet somaliere, mangler vi som sagt mange nok personer med fedre i de høyeste kvintilene til å få et meningsfullt resultat. Hovedtendensen er likevel relativt entydig: vi ser at sønner av innvandrere enten har lavere oppadgående sosial mobilitet (eller i mindre grad klarer å holde fedrenes nivå der det er høyt) enn menn i den øvrige befolkningen eller alternativt ikke har vesentlig annerledes grad av mobilitet.

Betydningen av utdanningsnivå for graden av mobiliteten gjør at det er naturlig å tenke i retning av at forskjeller i utdanningsnivå kunne ligge bak noen av disse tendensene. Som illustrert i delkapittel 4.2 henger lavere utdanningsnivå sammen med tilsvarende lavere yrkesinntekt. Særlig lav er inntekten blant de med kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning. At rundt tre av ti av mennene som har innvandret i førskolealder eller som er norskfødte med innvandrerforeldre kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning gjør at muligheten for å klatre med hensyn til inntekt potensielt sett er begrenset. Samtidig ser vi at selv om disse forskjellene i utdanningsnivå er kontrollert for framstår en del grupper fortsatt som fortsatt å være mindre oppadgående mobile i forhold til øvrig befolkning.

Tabell 5.2 Resultater fra lineære regresjonsanalyser med grad av mobilitet som avhengig variabel, sønner ut fra fars inntektskvintil

	1. kv.	2. kv.	3. kv.	4. kv.	5. kv.
Alder	0,02***	0,03***	0,04***	0,03***	0,04***
Innvandringskat.					
<i>Ref: Ikke innvandrere</i>					
Innvandrer	-0,06	-0,17**	0,03	-0,20*	-0,21*
Landbakgrunn					
<i>Ref: Øvrig befolkning</i>					
Pakistan	-0,22***	-0,09	-0,14	-0,15*	-0,38***
Danmark	0,20	-0,24	-0,33	0,12	-0,07
Filippinene	-0,14	-0,15	-0,34	-0,48*	-0,98**
Kosovo	-0,34**	0,07	-0,75***	0,20	^a
Marokko	-0,16*	-0,62**	-0,33	-0,15	^a
Iran	0,01	0,19	0,09	-0,20	-0,22
India	0,00	-0,05	0,16	0,30	0,08
Chile	-0,29*	-0,33**	-0,59***	-0,25	-1,01***
Vietnam	-0,07	0,05	-0,04	-0,30*	-0,02
Somalia	-0,36*	-0,09	-0,63*	^a	^a
Bosnia-Hercegovina	-0,25	-0,11	-0,46**	-0,04	^a
Sri Lanka	0,00	-0,05	-0,05	-0,03	-0,19
Tyrkia	-0,19**	-0,20*	-0,53***	-0,36	0,01
Polen	-0,33	0,24	-0,08	-0,05	-0,21
Nord-Makedonia	-0,12	-0,15	-0,22	-0,31	^a
Øvrig	-0,14*	-0,18*	-0,27***	-0,17	-0,24**
Utdanning					
<i>Ref: Grunnskole eller ing.</i>					
Videregående	0,93***	0,89***	0,93***	0,92***	0,89***
Universitet	1,31***	1,24***	1,25***	1,22***	1,28***
Uoppgitt	-0,38***	-0,55***	-0,70***	-0,71***	-0,39**
Sivilstand					
Gift (<i>Ref: Ikke gift</i>)	0,42***	0,30***	0,28***	0,34***	0,40***
Bor med barn					
Med barn (<i>Ref: U/ barn</i>)	0,31***	0,25***	0,27***	0,28***	0,30***
Paritet					
Førstefødt (<i>Ref: Ikke f.f.</i>)	0,02	-0,01	0,01	0,04***	0,04***
Antall søsken	-0,01	-0,01	0,00	-0,01*	0,00
Familie når 15 år					
En/ingen foreldre (<i>Ref: To</i>)	-0,12***	-0,12***	-0,13***	-0,12***	-0,17***
Fars utdanning					
<i>Ref: Grunnskole eller ing.</i>					
Videregående	0,07***	0,03*	0,02	-0,01	-0,01
Universitet	0,06**	-0,06**	-0,07***	-0,11***	-0,08***
Uoppgitt	-0,10*	-0,08	0,02	-0,20*	-0,06
Intercept	-0,02	-0,91***	-2,09***	-2,93***	-4,05***
N	32 596	48 447	58 711	65 359	71 363
R-squared	0,224	0,176	0,174	0,163	0,166

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* p<0,05 (5 prosent)

* p<0,01 (1 prosent)

* p<0,001 (1 promille)

^a Færre enn 10 personer med aktuell landbakgrunn

Kvinner

Som med mennene er mange av ulikhetene mellom døtrene av innvandrerkvinner og kvinner i den øvrige befolkningen (tabell 5.3) uttrykk for generelle forskjeller mellom gruppene på overordnet nivå. I motsetning til blant mennene er det imidlertid mindre forskjeller i utdanningsnivå mellom kvinnene i den øvrige befolkningen og kvinnene med innvandrerforeldre. Over halvparten av kvinnene i alle gruppene har høyere utdanning, mens om lag en fjerdedel har videregående skole som høyeste fullførte utdanning. Bare to av ti eller færre i hver gruppe har kun utdanning på grunnskolenivå eller ingen utdanning.

Som med mennene ser vi derimot klare ulikheter mellom kvinnene i den øvrige befolkningen og kvinnene med innvandrerforeldre med hensyn til mødrenes utdanningsnivå. I sistnevnte tilfelle er blant annet andelen med manglende utdanningsnivå langt høyere, også sammenlignet med de samme gruppene blant mennene. Henholdsvis 9 og 7 prosent av mødrene til de norskfødte kvinnene med innvandrerforeldre og kvinner som har innvandret i førskolealder mangler vi data om utdanningsnivå for. Dette gjør de øvrige andelenene for disse gruppene med hensyn til mødrenes utdanningsnivå noe usikre, men vi ser likevel at klart flere av mødrene til kvinner i den øvrige befolkningen har videregående skole som høyeste fullførte utdanning. Andelen mødre som hverken har utdanning på videregående skole eller høyere utdanning (på grunnskolenivå) må også nødvendigvis være høyere, gitt at andelen med uoppgitt utdanning ikke er stor nok til å kompensere for de mindre andelenene.

I likhet med sønnene av innvandrere starter også døtre av innvandrere generelt sett på langt lavere nivå dersom vi tar utgangspunkt i mødrenes yrkesinntekt. Henholdsvis 63 og 59 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandre har mødre som hadde yrkesinntekt innenfor de to laveste kvintilene da hovedpersonen i analysen var 15 år gammel. Denne andelen er lavere enn andelen fedre i lavinntektskvintiler for sønner av innvandrere (63 og 68 prosent, se over). Samtidig er det i den øvrige befolkningen også noen flere døtre som har mødre i de laveste kvintilene enn det er sønner som har fedre i disse kvintilene (31 mot 28 prosent). Gapet mellom døtre av innvandrere og kvinner i den øvrige befolkningen med hensyn til hvor man «begynner» er derfor mindre blant kvinnene enn det som er tilfelle blant mennene.

Tabell 5.3 Deskriptiv statistikk for variabler, døtre

	Øvrig befolkning	Norskfødte m/ innvf.	Tidl. ankom. innvand.
N	267 797	4 984	3 695
Kjennetegn ved hovedperson:			
Alder (Gj.snitt)	34,8	33,9	34,1
Familiesituasjon (2019)			
Gift	0,36	0,54	0,48
Med barn	0,73	0,71	0,72
Utdanningsnivå			
Grunnskole	0,13	0,18	0,19
Videregående skole	0,26	0,25	0,27
Universitet	0,62	0,57	0,54
Uoppgitt utdanning	0,00	0,01	0,00
Far og familiesituasjon (når 15 år)			
Familie, ikke to foreldre	0,19	0,12	0,17
Førstefødt	0,42	0,32	0,39
Antall søsken (Gj.snitt)	2	2,9	2,9
Mors utdanningsnivå			
Grunnskole	0,29	0,52	0,49
Videregående skole	0,44	0,20	0,25
Universitet	0,28	0,20	0,19
Uoppgitt utdanning	0,00	0,09	0,07
Startpunkt (Mors kvintil)			
1. kvintil	0,11	0,44	0,37
2. kvintil	0,20	0,19	0,22
3. kvintil	0,25	0,14	0,18
4. kvintil	0,22	0,12	0,14
5. kvintil	0,21	0,11	0,09

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Som vi ser fra resultatene fra den lineære regresjonsanalysen presentert i tabell 5.4 er flere av tendensene som vi så med hensyn til mennenes sosiale mobilitet også tilstede når vi ser på døtrenes mobilitet i forhold til mødrenes utgangspunkt. Alder er assosiert med en gjennomgående, om moderat, økning i den oppadgående mobiliteten. Å være gift innebærer også en bedring av mobilitet oppover sammenlignet med det å være ugift. «Utbyttet» av å være gift er likevel mindre blant kvinnene enn mennene: selv der den er størst, blant de med mødre i laveste og høyeste kvintil, er den langt mindre enn hos mennene. Mens gifte menn har en mobilitet oppover tilsvarende mellom 30 og 40 prosent av et kvintil sammenlignet med ugifte menn, er plasseringen høyere opp på maksimalt 13 prosent av et kvintil for kvinnene.

I motsetning til blant mennene henger imidlertid det å bo med barn sammen med svakere mobilitet oppover. Hos mennene så vi en økning i mobiliteten oppover på mellom en kvart og opp mot litt under en tredel av en kvintil for de som bodde med barn sammenlignet med de som ikke gjorde det. Blant kvinnene er det en svakere, men negativ, relasjon mellom det å ha barn og det å klatre i forhold til moren. Dette peker i retning av tendensen vi så med hensyn til forskjellen i yrkesinntekt mellom personen med og uten barn (figur 4.8), der kjønnsforskjellene generelt sett var mindre blant dem uten barn sammenlignet med dem med. Dette kan, som tidligere drøftet, tyde på en tendens mot «arbeidsdeling» i barnefamilier, der mødrene i mindre grad prioriterer inntektsgivende arbeid enn fedrene. Dette kan føre til at de havner i noe lavere inntektskvintiler sammenlignet med kvinner som ikke har barn.

Som for mennene spiller utdanningsnivå en stor rolle i den intergenerasjonelle sosiale mobiliteten blant kvinnene. Hos mennene så vi et særlig stort hopp i mobiliteten ved det å ha fullført videregående skole i forhold til det å kun ha utdanning på grunnskolenivå. Blant kvinnene øker også mobiliteten oppover med om lag 70 til 80 prosent av en kvintil, uansett «startpunkt» (i form av mødrenes inntektskvintil), dersom man har videregående skole som høyeste fullførte utdanning. Det å ha høyere utdanning innebærer likevel en langt større økning på over et og et halvt kvintil (1,6 til 1,7 avhengig av mødrenes kvintil) enn det som var tilfellet blant menn. Man kan spekulere i om dette reflekterer at mennene får mindre utbytte av utdanningen sin, eksempelvis på grunn av diskriminering eller på grunn av andre hindre inn i eller i selve arbeidslivet, eller om andre forhold ligger bak mønstrene vi ser. Det er imidlertid viktig å huske at analysene er kjønnsspesifikke, og at den større økningen i mobilitet blant kvinner med høyere utdanning kan skyldes at sammenligningen er gjort blant kvinner (med generelt lavere yrkesinntekt enn for menn).

At moren har utdanning på videregående nivå eller høyskole- eller universitetsutdanning har en gjennomgående positiv sammenheng med mobiliteten oppover og/eller å oppnå morens plassering med hensyn til inntektskvintil. Her så vi at det faktisk var en viss tendens til at sønnene av fedre med høyskole- eller universitetsutdannelse gjorde det dårligere enn de som ikke hadde fedre med utdannelse på dette nivået. Noen slik sammenheng ser vi ikke blant kvinnene.

I likhet med blant mennene ser vi at det å være førstefødt også blant kvinner henger sammen med visse fordeler med hensyn til mobilitet oppover. For kvinnene gjelder ikke dette bare for dem som har startet høyt. Bare blant de med mødre i laveste inntektskvintil ser vi ingen forskjell mellom de som er førstefødte og de som ikke er det.

Å ha bodd i en familie med en eller ingen foreldre henger sammen med lavere oppadgående sosial mobilitet sammenlignet med det å ha bodd med to foreldre, alt annet likt. Igjen er dette et trekk vi også så blant mennene. Kvinnene skiller seg imidlertid fra mennene med hensyn til hvorvidt antall søsken har noe å si for den sosiale mobiliteten. Mens det blant mennene var få tegn til at antall søsken hadde noe å si, synes derimot antall søsken som å henge sammen med en svak, men konsistent tendens på tvers av «startpunkt» mot svakere mobilitet oppover. Med hvert søsken synker mobiliteten med 2 til 3 prosent av et inntektskvintil. Hva dette skyldes er ikke helt åpenbart. En mulig forklaring er til at sønner til en viss grad prioriteres foran døtre i tilfeller der ressurser er begrensede, men sammenhengen mellom flere søsken og noe lavere oppadgående mobilitet er som sagt gjennomgående på tvers av mors inntektskvintil.

Enda klarere skille er det likevel når vi ser på forskjellene, eller snarere mangelen på slike, mellom de ulike gruppene med norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere sammenlignet med øvrig befolkning. For en god del av gruppene er forskjellen i mobiliteten svært liten når alle de andre kjennetegnene er blitt kontrollert for. I motsetning til hos mennene ser vi ingen klare tendenser mot lavere sosial mobilitet oppover blant innvandrere sammenlignet med ikke-innvandrere, uansett mødrenes inntektskvintil. Blant enkeltgruppene er kontrasten mot mobiliteten blant mennene til dels svært stor. Pakistanske kvinner skiller seg eksempelvis i liten grad fra kvinner i den øvrige befolkningen. Det samme gjelder med chilenerne, der det var gjennomgående forskjeller i mobiliteten sammenlignet med øvrig befolkning blant mennene i negativ retning.

I den grad det er systematiske forskjeller trekker de i retning av at kvinnene med innvandrerforeldre i større grad er oppadgående mobile sammenlignet med kvinnene i øvrig befolkning. Vietnamesiske kvinner er et eksempel på dette, der personene med mødre i alle kvintiler utenom den midterste (3.) skiller seg ut som enten å klatre lengre eller i større grad opprettholde mødrenes posisjon. Det eneste tilsynelatende unntaket er tyrkiske kvinner, som i noen tilfeller (2. og 5. kvintil) viser klare tegn på å være mindre mobile oppover eller ikke å «reprodusere» mødrenes posisjon.

Det vi ser minner om tendensene beskrevet tidligere i dette kapitlet, der forskjellene mellom kvinnene var mindre med hensyn til innvandringskategori enn de var blant mennene med hensyn til hvorvidt man beveget seg oppover eller nedover i forhold til foreldrene. Igjen er det ved første øyekast fristende å tenke på utdanningsnivå som en viktig faktor i forklaringen på forskjellene. Som med mennene er det naturlig å forklare de rent bivariate sammenhengene (delkapittel 5.1) vi har sett ut fra tendensen til å ta utdanning ut over grunnskolenivå. At flere kvinner tar lengre utdanning på tvers av innvandringskategori framstår som en relativt sannsynlig forklaring for at ulikhetene i mobilitet er mindre mellom kvinnene i øvrig befolkning og kvinner med innvandrerforeldre. Når vi kontrollerer for utdanningsnivå og andre kjennetegn ser vi likevel at en del enkeltgrupper til og med gjør det bedre enn kvinner i den øvrige befolkningen. Dette tyder på at en eventuell kjønnsforskjell i «utdanningsdriv», som er blitt beskrevet i andre undersøkelser, ikke fullt ut forklarer hvorfor en del døtre av innvandrerkvinner tilsynelatende gjør det bedre enn kvinner i den øvrige befolkningen.

Tabell 5.4 Resultater fra lineære regresjonsanalyser med grad av mobilitet som avhengig variabel, døtre ut fra mødres inntektskvintil

	1. kv.	2. kv.	3. kv.	4. kv.	5. kv.
Alder	0,03***	0,03***	0,04***	0,04***	0,04***
Innvandringskat.					
<i>Ref: Ikke innvandrere</i>					
Innvandrer	-0,06	-0,03	-0,06	-0,13	-0,18
Landbakgrunn					
<i>Ref: Øvrig befolkning</i>					
Pakistan	-0,02	0,07	0,07	-0,02	-0,13
Danmark	0,33	-0,37	0,57*	-0,03	0,09
Filippinene	0,15	-0,08	0,31	-0,16	0,00
Kosovo	0,23	0,14	-0,26	-0,07	-0,03
Marokko	0,15	0,06	-0,18	0,52	^a
Iran	0,19	0,08	0,11	0,24	0,09
India	0,19	0,48**	0,06	0,09	0,15
Chile	-0,05	-0,02	-0,07	0,13	-0,33
Vietnam	0,50***	0,48***	0,10	0,27**	0,37**
Somalia	0,16	0,13	-0,32	-0,25	^a
Bosnia-Hercegovina	0,53**	0,24	0,23	0,31	0,34
Sri Lanka	0,57**	0,08	0,23	0,09	0,42
Tyrkia	-0,04	-0,26*	-0,13	0,09	-0,48*
Polen	-0,16	0,27	-0,13	0,12	0,06
Nord-Makedonia	0,17	0,46*	0,44	0,54	0,81*
Øvrig	0,08	-0,11	0,13	0,16*	-0,05
Utdanning					
<i>Ref: Grunnskole eller ing.</i>					
Videregående	0,77***	0,75***	0,73***	0,69***	0,68***
Universitet	1,70***	1,66***	1,64***	1,60***	1,63***
Uoppgitt	-0,24*	-0,51***	-0,89***	-0,72**	-0,82***
Sivilstand					
Gift (<i>Ref: Ikke gift</i>)	0,10***	0,03*	0,04***	0,05***	0,13***
Bor med barn					
Med barn (<i>Ref: U/ barn</i>)	0,02	-0,04**	-0,09***	-0,06***	-0,06***
Paritet					
Førstefødt (<i>Ref: Ikke f.f.</i>)	0,00	0,03***	0,04***	0,04***	0,06***
Antall søsken	-0,02***	-0,02***	-0,03***	-0,03***	-0,03***
Familie når 15 år					
En/ingen foreldre (<i>Ref: To</i>)	-0,15***	-0,08***	-0,09***	-0,14***	-0,10***
Mors utdanning					
<i>Ref: Grunnskole eller ing.</i>					
Videregående	0,04**	0,06***	0,05***	0,05***	0,05**
Universitet	0,12***	0,08***	0,05***	0,06***	0,09***
Uoppgitt	-0,10*	-0,14	-0,06	0,04	0,10
Intercept	-0,05	-1,07***	-2,17***	-3,02***	-3,97***
N	32 474	53 468	65 321	57 864	54 447
R-squared	0,280	0,241	0,229	0,209	0,171

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* p<0,05 (5 prosent)

* p<0,01 (1 prosent)

* p<0,001 (1 promille)

^a Færre enn 10 personer med aktuell landbakgrunn

6. Oppsummering og konklusjon

6.1. Hovedfunn og konklusjoner

I de foregående kapitlene har vi analysert utfall med hensyn til sosial status for personene i utvalget vårt (kapittel 4) og den intergenerasjonelle inntektsmobiliteten for kvinner og menn sett i forhold til henholdsvis deres mødre og fedre (kapittel 5). I dette delkapitlet redegjør vi for noen av hovedfunnene fra analysene og forsøker å besvare hvorvidt hovedtrekkene bekrefter eller avkrefter hovedhypotesene vi presenterte tidligere i rapporten (delkapittel 2.3).

Sosial bakgrunn en forklaring på noen av forskjellene mellom barn av innvandrere og øvrig befolkning

Et hovedanliggende for denne rapporten har vært å kartlegge den sosiale mobiliteten hos norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere som har kommet i førskolealder. Gjør disse det vesentlig annerledes enn sine jevnaldrende når vi kontrollerer (tar høyde) for andre kjennetegn som kan tenkes å spille en avgjørende rolle? Dette spørsmålet blir særlig interessant når vi ser de store forskjellene i sosial status og utgangspunkt, både mellom barn av innvandrere og øvrig befolkning og mellom enkeltgrupper av barn av innvandrere. Som vi har sett har norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere langt høyere risiko for å befinne seg i bunnen av lagdelingen vi introduserte i kapittel 4 enn øvrig befolkning. Dette er likevel ikke universelle trekk på tvers av enkeltgrupper. Somaliere, chilenerne, tyrkere, marokkanere, nord-makedonere og kosovere har langt høyere odds for å befinne seg i «bunnen» sosialt. Andre grupper, slik som indere, polakker og vietnamesere, har lavere relativ «risiko» for dette og tilsvarende høyere for å være i «toppsjiktet». Atter andre enkeltgrupper skiller seg lite fra øvrig befolkning eller har et mindre entydig «negativt» eller «positivt» mønster.

Mange av fedrene og mødrene til de norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere i utvalget vårt har et langt lavere utdannings- og inntektsnivå enn blant foreldrene i den øvrige befolkningen (jf. tabell 4.19, 5.1 og 5.3). Man kan derfor stille seg spørsmålet om noen av disse ulikhetene i utfall har å gjøre med sosial bakgrunn snarere enn innvandringskategori og/eller landbakgrunn. Resultatene fra analysene peker i retning av at dette i hvert fall til dels er tilfelle. Mange av sammenhengene mellom det å tilhøre tilsynelatende utsatte enkeltgrupper og risiko for å befinne seg nederst i det sosiale hierarkiet blir svekket eller helt borte dersom vi kontrollerer for trekk ved familiebakgrunn og fedrene. Eksempelvis framstår somaliere, som er en gruppe der uforholdsmessig mange har svært lav utdanning og inntekt, ikke vesensforskjellig fra øvrig befolkning når trekk ved fedre og familiesituasjon i tenårene tas med i analysen. En del forskjeller består riktignok, spesielt med hensyn til den relative oddsen for å være i «toppsjiktet» i lagdelingen. Chilenerne er en gruppe som uansett har gjennomgående høyere relativ odds for å være nederst og lavere odds for å befinne seg øverst i det sosiale hierarkiet.

Når det kommer til endringen i sosial status i forhold til foreldregenerasjonen, det vil si den intergenerasjonelle sosiale mobiliteten, er mønsteret avhengig av om man ser på menn eller kvinner. Forskjellene blant kvinnene er små med hensyn til innvandringskategori og landbakgrunn, mens de er større for menn. Tendensen går også hver sin vei: mens flere av enkeltgruppene blant mennene har lavere oppadgående sosial mobilitet (eller, for de som «starter» høyt, i mindre grad reproducerer farens utgangspunkt) enn øvrig befolkning, er det snarere slik at noen grupper av døtre av innvandrere gjør det bedre enn sine motparter i øvrig befolkning. Unntaket er tyrkiske kvinner, som til en viss grad gjør det dårligere.

En konklusjon fra analysene i denne rapporten er derfor at andre kjennetegn synes å spille en vel så viktig, om ikke større, rolle for den sosiale mobiliteten enn innvandringskategori og/eller landbakgrunn isolert sett. Nullhypotesens (H_0) antagelse om at forskjellene i sosial mobilitet mellom

barn av innvandrere og personer i øvrig befolkning forsvinner dersom det kontrolleres for andre trekk ved personen selv og foreldrene kan likevel ikke fullt ut aksepteres ut fra resultatene. Flere forskjeller på enkeltgruppenivå som er observert i tidligere undersøkelser er tydelige, selv når man tar høyde for sosial bakgrunn, alderssammensetning og andre interne ulikheter.

Utdanning spiller en avgjørende rolle for sosial mobilitet

Et kjennetegn som synes å ha gjennomgående betydning for resultatene av analysene er utdanningsnivå. Det gjelder både med hensyn til egen utdanning og foreldrenes. At far har utdanning på videregående nivå innebærer en betraktelig lavere odds for å befinne seg helt på bunnen av det sosiale hierarkiet sammenlignet med om far kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. For å befinne seg på «toppen» spiller farens utdanningsnivå en enda større rolle: å ha far med videregående utdanning dobler den relative oddsen for å befinne seg i «toppsjiktet». Samtidig er det slik at høyere utdanning også gir større uttelling, spesielt for det å nå «toppen». Å ha far med høyskole- eller universitetsutdanning innebærer seks ganger så høy relativ «risiko» for å ha høy inntekt og utdanning.

Likevel ser vi at foreldrenes utdanningsnivå får mindre direkte betydning når eget utdanningsnivå er med i analysene. I de lineære regresjonsanalysene i delkapittel 5.2, der vi ser på hvordan mennene og kvinnene i utvalget fordeler seg inntektsmessig i forhold til foreldregenerasjonen, har hvorvidt far eller mor har videregående eller høyere utdanning langt mindre å si enn om personen selv har det. Vi har også i tidligere kapitler (delkapittel 4.2) sett at utdanningsnivå og yrkesinntekt henger nøye sammen, ved at yrkesinntekten øker med høyere utdanning. Funnene fra analysene våre bekrefter langt på vei tidligere undersøkelser (se delkapittel 2.2) om at det å fullføre videregående skole er avgjørende for senere resultater på arbeidsmarkedet og med hensyn til inntekt.

At betydningen av foreldres utdanningsnivå synes mindre når vi ser på den intergenerasjonelle (inntekts)mobiliteten og kontrollerer for eget utdanningsnivå betyr imidlertid ikke at dette ikke er en viktig faktor. Den indirekte betydningen kan være sterk, ved for eksempel å ha avgjørende innflytelse for utdanningsvalg blant «barna». Som vi skal komme tilbake nedenfor er spørsmålet om foreldrenes utdanningsnivå og dets indirekte rolle for etterkommernes sosiale mobilitet, et mulig utgangspunkt for videre analyser.

Klare kjønnsforskjeller

Vi har vært inne på tegnene til kjønnsforskjeller i den sosiale mobiliteten. Som sagt ser vi klare forskjeller i mobiliteten mellom kvinnelige og mannlige barn av innvandrere. Man skal riktignok være forsiktig med å sammenligne resultatene direkte, blant annet fordi utgangspunktet for personenes mobilitet er regnet ut fra er forskjellig (fedre for menn og mødre for kvinner). For begge kjønn er likevel som nevnt forskjellene i utgangspunkt generelt ganske lik i den forstand at både mødrene og fedrene til norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere har lavere utdanning og inntekt enn mødrene og fedrene til øvrig befolkning. At døtre av innvandrere gjør det relativt sett bedre ved å ha om lag lik eller litt høyere oppadgående mobilitet i forhold til kvinnene i øvrig befolkning når vi kontrollerer for bakgrunnskennetegn, beror derfor antagelig ikke på at de starter fra et lavere utgangspunkt.

Som vi har vært inne på i gjennomgangen av resultatene er det fristende å forklare disse tendensene i lys av de åpenbare forskjellene i utdanningsnivå mellom sønner og døtre av innvandrere. Klart flere av de norskfødte mennene med innvandrerforeldre og innvandremennene som kom i førskolealder har kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning sammenlignet med menn i den øvrige befolkningen (se delkapittel 4.2). Vi ser ikke tilsvarende store ulikheter blant kvinnene. Når vi da ser ganske konsistente forskjeller i yrkesinntekt etter utdanningsnivå, er det naturlig tenke i retning av at de større forskjellene i inntektsmobilitet skyldes tilsvarende variasjon i eksempelvis andelen med fullført videregående skole. At disse ulikhetene i mobilitet består når

utdanningsnivå er kontrollert for, taler imidlertid mot at dette er hovedforklaringen bak mønstrene vi ser. En mulighet er at sønner av innvandrere i større grad enn døtre møter diskriminering eller andre hindre på vei inn eller i arbeidsmarkedet og dermed ikke får realisert den høyere utdanningen de eventuelt har tatt.²⁰ Noe som tyder på at dette kan være en mulig forklaring er at høyere utdanning synes å gi større uttelling for kvinner enn for menn (jf. tabell 5.2 og 5.4).

Hvorvidt man er gift og spesielt om man har barn virker som å spille en veldig ulik rolle for kvinner og menn. Menn som er gift og som bor med barn er klart og gjennomgående mer mobile oppover enn menn som er ugifte og som ikke bor med barn. Blant kvinner synes «utbyttet» av å være gift derimot mindre. Det å bo med barn henger dessuten sammen med redusert oppadgående mobilitet, noe som tyder på at det å etablere familie kan ha ulike konsekvenser for inntektsutviklingen til kvinner og menn.

Disse funnene bekrefter langt på vei at sosial mobilitet fortøner seg noe annerledes for kvinner og menn. Flere forskjeller mellom norskfødte med innvandrerforeldre, tidlig ankomne innvandrere og øvrig befolkning består imidlertid også i de kjønnsespesifikke analysene som er gjennomført i denne rapporten. Selv blant kvinner, der forskjellene mellom enkeltgrupper er minst, framstår noen grupper som å ha henholdsvis høyere og lavere oppadgående mobilitet i forhold til øvrig befolkning etter at bakgrunnskjennetegn er kontrollert for. Hypotese *H0a*, som antok at ulikheter basert på innvandringskategori og landbakgrunn ville forsvinne dersom vi ser på mobiliteten blant menn og kvinner hver for seg, må derfor forkastes.

Få systematiske ulikheter mellom barn av flyktninger og arbeidsinnvandrere

I delkapittel 2.3 presenterte vi to hypoteser som omhandlet sammenhengen mellom innvandringsgrunn og sosial mobilitet. Den ene (*H1a*) antok at barn av arbeidsinnvandrere ville gjøre det bedre enn barn av flyktninger, mens den andre (*H1b*) forutsa det motsatte: at barn av flyktninger vil gjøre det bedre sammenlignet med barn av arbeidsinnvandrere, alt annet likt. Som vi har sett er ulikhetene mellom enkeltgruppene i stor grad kjønnsespesifikke. Vi vil derfor måtte se på mønstrene blant menn og kvinner hver for seg for å forsøke å besvare hypotesene.

Blant mennene, der vi finner de største forskjellene, er det vanskelig å se et klart mønster i retning av at barn av enten arbeidsinnvandrere eller flyktninger gjør det systematisk bedre. Grupper som gjør det markert dårligere enn øvrig befolkning, slik som kosovere, chilenerne, somaliere, filippinere, marokkanere og tyrkere, er etterkommere av innvandrere som har kommet under ulike kontekster og til ulike tidspunkt i løpet av 1970 til 1990-tallet.

Døtrene til innvandrere viser muligens en viss tendens til å bekrefte hypotesen om at barn av flyktninger har større oppadgående sosial mobilitet enn barn av arbeidsinnvandrere (*H1b*). Det er spesielt vietnamesere, men også srilankere, nord-makedonere og bosniere, som har høyere oppadgående sosial mobilitet. Disse gruppene kan antas i all hovedsak å bestå av døtre av flyktninger og/eller familieinnvandrere til disse. Den eneste gruppen som gjør det klart dårligere relativt til øvrig befolkning er tyrkiske kvinner, som antagelig primært består av døtre av arbeidsinnvandrere og deres familiemedlemmer. Bildet er likevel ikke entydig: kvinner med indisk landbakgrunn, som også først og fremst kan antas å være etterkommere av arbeidsinnvandrere, er blant gruppene med relativt sett høyere oppadgående sosial mobilitet.

²⁰ Resultatene fra Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn (LKI) i 2016, der spørsmål om opplevd forskjellsbehandling på ulike arenaer inngår, viser at innvandrerkvinner generelt sett opplever noe mindre forskjellsbehandling enn menn. Det er likevel til dels stor variasjon i kjønnsforskjellene innenfor og mellom ulike innvandrergrupper og etter situasjonen man spør om (Hamre, 2017). Blant norskfødte med innvandrerforeldre spurt i undersøkelsen fant man et lignende mønster, der kvinner i mindre grad enn menn oppga å ha vært utsatt for forskjellsbehandling på grunn av innvandrerbakgrunn. Det er likevel vanskelig å avgjøre om dette skyldes mindre reell diskriminering, eller snarere at kvinner opplever og rapporterer andre typer forskjellsbehandling, slik som kjønnsrelatert diskriminering (Egge-Hoveid, 2018).

En grunnleggende svakhet ved analysene vi har gjort her er at vi i liten grad har data om innvandringsgrunn på individnivå, hverken for hovedpersonene i analysene eller foreldrene deres. Dette gjør at vi ikke fanger eventuelle forskjeller på dette nivået, noe vi kommer tilbake til i neste delkapittel om ulike innfallsvinkler for videre analyser.

6.2. Forslag til framtidige analyser

Resultatene fra undersøkelsen reiser flere spørsmål. Blant disse er årsakene til ulikhetene vi ser mellom enkeltgruppene med hensyn til sosial mobilitet, som til en viss grad synes å være kjønnsespesifikke. Noen av disse forskjellene kunne blitt utforsket nærmere med mer tid og ressurser til rådighet.

Som med alle andre undersøkelser har imidlertid datakildene satt grenser for hvilke spørsmål som har kunnet bli besvart. De registerbaserte kildene vi har benyttet har, som vi har vært inne på i kapittel 3, i betydelig grad formet hvilken populasjon og grupper vi har kunnet konsentrere oss om. Naturlig nok har dette også begrenset hvilke variabler og trekk som har kommet med. Det er med andre ord en rekke potensielt viktige «uobserverte» forhold og kjennetegn vi ikke har kunnet inkludere i analysene. Nedenfor skal vi peke på noen forslag til videre analyser ved bruk av både registerdata og data fra utvalgsundersøkelser.

Videre bruk av registerdata

Noen spørsmål, som potensielt kunne blitt utforsket videre ved hjelp av dataene vi hadde tilgjengelig, måtte dessverre forbli ubesvart grunnet mangel på tid og ressurser. Et eksempel på dette er sammenhengen mellom eget og foreldres utdanningsnivå og den sosiale mobiliteten. Som påpekt i gjennomgangen av resultatene i forrige delkapittel synes utdanningsnivå, både eget og foreldrenes, å spille en sentral rolle for den sosiale mobiliteten. Ikke overraskende er eget utdanningsnivå viktigst. Foreldrenes utdanningsnivå har kun begrenset direkte betydning for den sosiale mobiliteten for personene vi har sett på. Dette innebærer imidlertid ikke at foreldrenes utdanningsnivå ikke kan være en relevant faktor, særlig indirekte ved å påvirke utdanningsvalg hos barna. Som vi har sett er det store variasjoner hos foreldrenes når det gjelder utdanningsnivå. Mange barn av innvandrere, både døtre og sønner, har foreldre med lavt utdanningsnivå. Samtidig ser vi til dels betydelige forskjeller i andelen med fullført videregående skole og høyere utdanning blant henholdsvis sønnene og døtrene til innvandrere. Ved hjelp av eksempelvis sti-analyse kunne disse sammenhengene ha blitt undersøkt nærmere. Kjønns- og gruppespesifikke analyser kunne potensielt fortalt oss mer om hvordan utdanningsnivået til foreldrene påvirker klatringen sosialt for menn og kvinner og norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere sammenlignet med øvrig befolkning.

Andre problemstillinger ville forutsatt at vi inkluderte registerdata vi ikke har benyttet i de foreliggende analysene. Et eksempel på dette er yrkestilhørighet. Som nevnt i gjennomgangen av indikatorer og forskningslitteraturen om sosial mobilitet (delkapittel 2.2) er yrkestilhørighet et kjennetegn som ofte er blitt benyttet for å måle sosial status. I denne rapporten har vi kun benyttet individuell inntekt og utdanningsnivå for å utarbeide lagdelingen vi har benyttet og utelukkende yrkesinntekt for å måle sosial mobilitet. Ved å inkludere yrkestilhørighet vil man kunne nyansere inndelingene og mobiliteten man måler. Deriblant vil spørsmål om horisontal mobilitet (se delkapittel 2.1), det vil si bevegelse mellom grupper i samfunnet med noenlunde samme status, kunne bli adressert. Vi har tidligere i denne rapporten nevnt at det i deler av det norske arbeidslivet er tendenser til såkalt etnisk segregering, det vil si at innvandrergrupper utgjør en disproporsjonalt stor andel av arbeidstakerne i visse sektorer og stillinger innenfor bedrifter. At innvandrere integreres inn i bestemte lag/segmenter av befolkningen, såkalt «segmentert assimilering» (Zhou, 1997), er blitt pekt på som et mulig scenario for integreringen. Slike prosesser, der innvandrere

og/eller barn av disse, kun tar del og beveger seg innenfor deler av arbeids- og samfunnslivet, lar seg ikke lett fange opp uten data om yrkestilhørighet.

Et annet eksempel er spørsmålet om betydningen av bokonsentrasjon og boligsegregering. Som nevnt i fotnote 9 i delkapittel 4.3 har resultater fra tidligere forskning ment å påvise at trekk ved nabolaget man vokser opp i kan ha betydning for graden av sosial mobilitet. Bosetningsmønster og bokonsentrasjon, i landet som helhet og innenfor byer som Oslo, varierer i stor grad etter landbakgrunn (Gulbrandsen et al., 2021). Det er derfor naturlig anta at det vil forekomme til dels store variasjoner i nabolagsspesifikke oppvekstvilkår blant barn av innvandrere. Framtidige analyser vil potensielt kunne benytte seg av data som belyser dette og registerbaserte mål på bokonsentrasjon/segregering i studien av sosial mobilitet.

Atter andre spørsmål har ikke latt seg besvare på grunn av foreløpige begrensninger ved datagrunnlaget og alderssammensetningen til gruppene vi har hovedfokus på. Dette gjelder blant annet hvordan det går med norskfødte med innvandrerforeldre og tidlig ankomne innvandrere senere i livet. I denne rapporten har vi begrenset analysene til personer som var i aldersgruppen 30 til 40 år i 2019. Populasjonen vi har basert undersøkelsen på er med andre ord fortsatt relativt unge. Som poengtert i delkapittel 3.2 satte tidsperioden vi har sammenlignbare data for individuell yrkesinntekt for (tilbake til 1993) klare grenser for hvilke alderskohorter som har kunnet bli inkludert i analysene. Noen viktige aspekter har dessuten ikke kunnet bli inkludert i analysen av lignende grunner. Dette gjelder spesielt data om innvandringsgrunn, som vi kun har for ikke-nordiske innvandrere som har kommet fra 1990 og framover. Etersom tiden går, og tidsseriene blir lengre, vil grunnlaget for analyser av eldre aldersgrupper og av sammenhengen mellom innvandringsgrunn og sosial mobilitet bli bedre.

Bruk av data hentet fra utvalgsundersøkelser

Bruken av registerdata setter i seg selv klare rammer for hvilke sider av den sosiale mobiliteten som kan belyses i analysene. Den åpenbare fordelen med registerdata er at de i utgangspunktet er heldekkende i den forstand at de omfatter hele befolkningen. De er likevel mindre gode på å måle kjennetegn og utfall som i større grad er knyttet til personlige erfaringer, holdninger og andre «myke» variabler.

Et eksempel på dette er diskriminering. Som vi har vært inne på i diskusjonen rundt mulige årsaker til ulikhetene mellom sønner og døtre av innvandrere når det gjelder mobiliteten oppover, er det mulig at den relativt sett lavere oppadgående mobiliteten blant menn kan skyldes diskriminering eller andre forhold som gjør at de ikke får realisert utdanningen i like stor grad som kvinnene. Å skulle svare på om dette er tilfellet ville imidlertid kreve tilgang til data som målte i hvilken grad personene har opplevd diskriminering, noe som utvalgsundersøkelser vil være mest åpenbare kilden til.

Spørsmål om opplevd diskriminering har blant annet vært en del av Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn (LKI) i 2016 (Vrålstad & Wiggen, 2017). Framtidige analyser vil kunne benytte data om diskriminering og andre relevante «myke» mål relatert til eksempelvis tilhørighet, norskferdigheter, ensomhet og sosial kontakt fra LKI og lignende utvalgsundersøkelser. Dette, i kombinasjon med registerdata, vil kunne brukes for å utforske sider ved sosial mobilitet som ren bruk av registerdata ikke kan kaste lys over. For et eksempel på en oversikt over integreringsindikatorer og datakilder, se Barstad og Molstad (2020, s. 103).

Referanser

- Andersen, E. (2017). Stor variasjon i innvandreres husholdningssammensetning. *Statistisk Sentralbyrå*. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/stor-variasjon-i-innvandreres-husholdningssammensetning>
- Bakken, A. & Hyggen, C. (2018). *Trivsel og utdanningsdriv blant minoritets elever i videregående: Hvordan forstå karakterforskjeller mellom elever med ulik innvandrerbakgrunn?* (1/2018). NOVA. <https://www.imdi.no/contentassets/f156353133e04c75a5d4eb7d95787011/nova-rapport-1-18-trivsel-og-utdanningsdriv-blant-minoritets elever-i-videregaende.pdf>
- Barstad, A. & Molstad, C. S. (2020). *Integrering av innvandrere i Norge: Begreper, indikatorer og variasjoner mellom grupper* (2020/44). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/438053?ts=175daec55f8>
- Blau, P. & Duncan, O. D. (1978). *The American Occupational Structure*. The Free Press.
- Bottero, W. (2004). Class identities and the identity of class. *Sociology*, 38(5), 985-1003.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction*. Routledge.
- Bratu, C. & Bolotnyy, V. (2023). Immigrant intergenerational mobility: A focus on childhood environment. *European Economic Review*, 151, 104353.
- Brochmann, G. (2003). Kapittel 6: 1980-åra - Flyktingene kommer. I K. Kjeldstadli (Red.), *Norsk innvandringshistorie. Bd. 3. I globaliseringens tid 1940-2000* (s. 161-186). Pax Forlag.
- Böhlmark, A. (2008). Age at Immigration and School Performance: A Sibling Analysis using Swedish Register Data *Labour Economics*, 15, 1366-1387.
- Constant, A. & Massey, D. S. (2002). Return Migration by German Guestworkers: Neoclassical versus New Economic Theories. *International Migration*, 40(4), 5-38.
- Cortes, K. E. (2004). Are Refugees Different from Economic Immigrants? Some Empirical Evidence on the Heterogeneity of Immigrant Groups in the United States. *The Review of Economics and Statistics*, 86(2), 465-480. <http://www.jstor.org/stable/3211641>
- Daugstad, G. (2006). Hvem gifter innvandrere i Norge seg med? *Samfunnsspeilet*, 4. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/hvem-gifter-innvandrere-i-norge-seg-med>
- Egge-Hoveid, K. (2018). Diskriminering. I A. B. Dalgard (Red.), *Levekår blant norskfødte med innvandrerforeldre i Norge 2016* (s. 98-108). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/352917?ts=163f3c45b50#page=100&zoom=100,233,76>
- Erdal, M. B. & Oeppen, C. (2018). Forced to leave? The discursive and analytical significance of describing migration as forced and voluntary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 981-998.
- Friberg, J. H. & Midtbøen, A. H. (2018). Ethnicity as Skill: Immigrant Employment Hierarchies in Norwegian Low-wage Labour Markets. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 9(44), 1463-1478.
- Gram, K. H. (2022). Likestillingsutfordringer i deltidsarbeid og utdanningsnivå. *Statistisk Sentralbyrå*. <https://www.ssb.no/befolkning/likestilling/statistikk/indikatorer-for-kjonnlikestilling-i-kommunene/artikler/likestillingsutfordringer-i-deltidsarbeid-og-utdanningsniva>
- Grønmo, S., Nilsen, A. & Christensen, K. (2021). Ulikhet - et samfunnsvitenskapelig tema. I S. Grønmo, A. Nilsen & K. Christensen (Red.), *Ulikhet. Sosiologiske perspektiver og analyser* (s. 11-38). Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, F. B., Kulasingam, A. S., Molstad, C. S. & Steinkellner, A. (2021). *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldres fordeling på kommunenivå* (2021/8). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/446654?ts=178440e5408>
- Guven, C., Akbulut-Yuksel, M. & Yuksel, M. (2019). Do English Skills Affect Muslim Immigrants' Economic and Social Integration Differently? *Economic Record*, 95(310), 279-300.

- Hamre, K. (2017). Diskriminering. I S. Vrålstad & K. S. Wiggen (Red.), *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (s. 160-171). Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/309211?ts=177710adf90
- Henriksen, K. (2007). *Fakta om 18 innvandrergrupper i Norge (2007/29)*. Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200729/rapp_200729.pdf
- Hermansen, A. S. (2016). Moving Up or Falling Behind? Intergenerational Socioeconomic Transmission among Children of Immigrants in Norway. *European Sociological Review*, 32(5), 675-689.
- Hermansen, A. S. (2017). Age at Arrival and Life Chances Among Childhood Immigrants. *Demography*, 54(1), 201-229. <https://doi.org/10.1007/s13524-016-0535-1>
- Hjellebrekke, J. & Korsnes, O. (2012). *Sosial Mobilitet*. Samlaget.
- Ingebø, D., Bratholmen, N. V. L. & Keute, A. L. (2021). *Utdanningsløpet til unge innvandrere: Personer som innvandret før fylte 17 år, født fra 1980 til 1990, i utdanning og arbeid (2021/3)*. Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/443861?ts=17724a96810
- Jentoft, S. (2014). *Imputation of missing data among immigrants in the Register of the Population's Level of Education (BU)* (Notater/Documents 2014/27). Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/183364?ts=146a98197c8
- Kirkeberg, M. I. (2023). Høyeste antall flyktninger noensinne. *Statistisk Sentralbyrå*. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/statistikk/innvandrere-etter-innvandringsgrunn/artikler/hoyeste-antall-flyktninger-noensinne>
- Kirkeberg, M. I., Dzamarija, M. T., Bratholmen, N. V. L. & Strøm, F. (2019). *Norskfødte med innvandrerforeldre - hvordan går det med dem? Demografi, utdanning, arbeid og inntekt. Rapporter 2019/21*. Statistisk sentralbyrå. S. sentralbyrå. https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/391638?ts=16bb80598d8
- Lima, I. & Jensen, R. S. (2012). Arbeidsdeling hjemme: hvilken betydning har livsfase, yrkestilknytning, sosial klasse og bosted? I T. Hansen & B. Slagsvold (Red.), *Likestilling hjemme. NOVA Rapport 8/2012* (s. 43-92). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.
- Mohn, F. A. (2020). Marriage migration and the economic trajectories of first- and second-generation immigrants in Norway. *Acta Sociologica*, 63(3), 249-266. <https://doi.org/10.1177/0001699319841668>
- Molstad, C. S., Gulbrandsen, F. B. & Steinkellner, A. (2022). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2020 (2022/03)*. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/artikler/familieinnvandring-og-ekteskapsmonster-1990-2020>
- Molstad, C. S. & Steinkellner, A. (2020). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2018 (2020/5)*. Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/411225?ts=16ffbc2098
- OECD. (2017). *Catching Up? Intergenerational Mobility and Children of Immigrants*. OECD Publishing. <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/9789264288041-en>
- OECD. (2022). *Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Norway*. OECD. O. Publishing. <https://doi.org/10.1787/6109d927-en>
- Olsen, B. & Bye, K. S. (2021). *Personer 16-39 år med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning, 2020 (2021/40)*. Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/personer-16-39-ar-med-innvandrerbakgrunn-i-arbeid-og-utdanning-2020/_attachment/inline/81d9c0e8-0c39-4712-9191-aeafb4a94871:1dc9b310a2a29eb4f99fc88b1426ed46e2c860f7/RAPP2021-40.pdf

- Reisel, L. & Brekke, I. (2013). *Kjønnssegregering i utdanning og arbeidsliv: Status og årsaker* (2013:04). Institutt for samfunnsforskning
https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/177429/R_2013_4_web.pdf
- Shelton, B. (2006). Gender and unpaid work. I J. S. Chafetz (Red.), *Handbook of the Sociology of Gender* (s. 375-390). Springer.
- Tezcan, T. (2019). Return home? Determinants of return migration intention amongst Turkish immigrants in Germany. *Geoforum*, 98, 189-201.
- Tjelmeland, H. (2003). Kapittel 3: Opne grenser i ei oppgangstid og Kapittel 4: Møtet med det framande - vegen fram mot lov om innvandringsstopp. I K. Kjeldstadli (Red.), *Norsk innvandringshistorie. Bd. 3. I globaliseringens tid 1940-2000* (s. 67-134). Pax Forlag.
- Van Leeuwen, M. H. D. (2009). Social inequality and mobility in history: introduction. *Continuity and Change*, 24(3), 399-419.
- Vrålstad, S. & Wiggen, K. S. (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (2017/13). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/309211?ts=177710adf90>
- Westoff, C. F., Bressler, M. & Sagi, P. C. (1960). The Concept of Social Mobility: An Empirical Enquiry. *American Sociological Review*, 25(3), 375-385.
- Zhou, M. (1997). Segmented assimilation: Issues, controversies, and recent research on the new second generation. *International migration review*, 31(4), 975-1008.
- Østbakken, K. M., Orupabo, J. & Nadim, M. (2022). The Hierarchy of Care Work: How Immigrants Influence the Gender-Segregated Labor Market. *Social Politics*, 1-9.

Figurregister

Figur 4.1	Yrkesinntekt, andeler fordelt etter kvintil, etter innvandringskategori og alder ved innvandring.....	26
Figur 4.2	Median yrkesinntekt blant innvandrere som har ankommet som barn (under 18 år), som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning	27
Figur 4.3	Median yrkesinntekt blant innvandrere fra utvalgte enkeltland som har ankommet som barn (under 18 år), som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning	28
Figur 4.4	Median yrkesinntekt, innvandrere ankommet i alder 18+, som prosent av median yrkesinntekt i øvrig befolkning, etter innvandringsgrunn og botid	29
Figur 4.5	Høyeste fullførte utdanning, andeler etter innvandringskategori og alder ved innvandring.....	30
Figur 4.6	Høyeste fullførte utdanning, andeler etter innvandringskategori, alder ved innvandring og kjønn.....	31
Figur 4.7	Median yrkesinntekt, andeler etter utdanningsnivå, innvandringskategori og kjønn	32
Figur 4.8	Kvinneres yrkesinntekt som prosentandel av menns, etter utdanningsnivå, innvandringskategori og om man bor med barn	33
Figur 5.1	Sønner av fedre i laveste (1.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori	51
Figur 5.2	Døtre av mødre i laveste (1.) inntektskvintil, etter døtrenes inntektskvintil og innvandringskategori	52
Figur 5.3	Sønner av fedre i midterste (3.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori	53
Figur 5.4	Døtre av mødre i midterste (3.) inntektskvintil, etter døtrenes inntektskvintil og innvandringskategori	53
Figur 5.5	Sønner av fedre i høyeste (5.) inntektskvintil, etter sønnenes inntektskvintil og innvandringskategori	54
Figur 5.6	Døtre av mødre i høyeste (5.) inntektskvintil, etter døtrenes inntektskvintil og innvandringskategori	55

Tabellregister

Tabell 3.1	Personer i utvalget etter innvandringskategori og koblinger i prosent	21
Tabell 3.2	Utvalgte grupper, etter innvandringskategori og landbakgrunn	22
Tabell 3.3	Ti største grupper, innvandrere som ankom da de var sju år eller eldre, antall og botid.....	23
Tabell 4.1	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, øvrig befolkning, andeler	34
Tabell 4.2	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, norskfødte med innvandrerforeldre, oddsrater	35
Tabell 4.3	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, tidlig ankomne innvandrere, oddsrater	35
Tabell 4.4	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, somaliere, oddsrater.....	36
Tabell 4.5	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, chilenerne, oddsrater	36
Tabell 4.6	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, tyrkere, oddsrater	36
Tabell 4.7	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, marokkanere, oddsrater	36
Tabell 4.8	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, nord-makedonere, oddsrater	37
Tabell 4.9	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, kosovere, oddsrater	37
Tabell 4.10	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, indere, oddsrater.....	37
Tabell 4.11	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, srilankere, oddsrater.....	37
Tabell 4.12	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, polakker, oddsrater.....	37
Tabell 4.13	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, vietnamesere, oddsrater	38
Tabell 4.14	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, pakistanere, oddsrater	38
Tabell 4.15	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, iranere, oddsrater	38
Tabell 4.16	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, dansker, oddsrater	39
Tabell 4.17	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, bosniere, oddsrater	39
Tabell 4.18	Lagdeling etter utdanningsnivå og yrkesinntekt, filippinere, oddsrater	39
Tabell 4.19	Deskriptiv statistikk for variabler i analysene	41
Tabell 4.20	Resultater fra logistisk regresjonsanalyse med plassering i laveste lagdeling som avhengig variabel	45
Tabell 4.21	Resultater fra logistisk regresjonsanalyse med plassering i høyeste lagdeling som avhengig variabel	48
Tabell 5.1	Deskriptiv statistikk for variabler, sønner.....	57
Tabell 5.2	Resultater fra lineære regresjonsanalyser med grad av mobilitet som avhengig variabel, sønner ut fra fars inntektskvintil.....	60
Tabell 5.3	Deskriptiv statistikk for variabler, døtre	62
Tabell 5.4	Resultater fra lineære regresjonsanalyser med grad av mobilitet som avhengig variabel, døtre ut fra mødres inntektskvintil.....	65